ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო ჟურნალი

წელიწადი მეცხრე

№ XII

საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
აკად. ი. გრიშაშვილის
სახელობის
ბიბლიოთეკა-მუზეუმი
Библиотека-Музей
имени
Акад. И. Гришашвили
Академия наук ГССР

თბილისი
ექ. ხელაძის სტამბა, საპიორის ქუჩ. თავის საკუთ. სა
1885

Дозвол. Цензур., Тифлисъ, 1 Декабря 1885 г.

— მთაში რას გააკეთებ?.. ცოტა დაისვენე და ისე წადი.

— არა მიჭირს-რა, შენაი ჭირიმე!.. ეხლა მოვგონდი. დაწყნარებით უპასუხა მთიელმა და გრილი წყალი სახეზედ შეისხა.—მშვიდობით, მღვდელო!

— მოიცა... რა გაჩქარებს? დაფაცურდა მოძღვარი.

ონისემ შესდგა და ტუჩები გაუღიმდა; სახეს იდუმალება დაეტყო, გადიხარა თავი მოხუცისკენ და ჩუმად წარმოსთქვა:

— მეძახიან.

— რას ამბობ, ვინა?

— სუ-სუ! ტუჩებზედ თითების დადებით წარმოსთქვა იმან და ფრთხილად გასწია.

— ონისე, ონისე!

— რაი გინდა? უპასუხა იმან, შესდგა და თავი მოიბრუნა:—დანიშნულს ვადაზედ კიდევ მოვალ, ცხო რაიღა გინდა?.

მღვდელი მიუახლოვდა და სალაპარაკოდ მოემზადა, მაგრამ ონისემ ისევ გააჩუმა.

— სუ-სუ!... მოვალ მეთქი, მოვალ... ბეჯითად მოვალ!... გადადგა კიდევ რამდენიმე ნაბიჯი და ტყეს შაეფარა.

მოხუცს ვერ მოესწრო თავის თავისთვის კარგად ანგარიში მიეცა ყველა ნახულისა, როდესაც მთიელი ისევ უცბად გამოვიდა, დაეცა მის მუხლებთან და მდუღარე ცრემლებით ხვეწნა დაუწყო:

— დამლოცე, დამლოცე, ღვთის მადლსა!... შენი ლოცვა ჩემთვის ღვთის წყალობაა!... დამლოცე და ისე წავალ.

— უფალო, მოხედენ და იხსენ განსაცდელისაგან! ძლივს წარმოსთქვა მოძღვარმა, როდესაც მთიელი მარდად წამოსტა, საჩქაროდ ემთხვია ხელზედ და, წუთ შემდეგ, ღამის უფსკრულში შთაინთქა.

XIX

გაიარამ დღემ, მეორემ, კვირამ... თვემ და ონისე აღარ-სად გამოჩნდა! ამაოდ დადიოდა მოძღვარი წყაროზედ, ამაოდ შესთხოვდა უზენაესს, მთიელი ერთხელ კიდევ გაეცხადებინა თვალ-წინ, ამაოდ ელოდა ამ სანატრელს წუთებს,,—ონისე არსად სჩანდა!

ამ მოლოდინში მიდიოდა ოროფრეს დღეები და წუთით წუთს თან და თან შიში და აღშფოთება ემატებოდა. მისი ფიქრი სულ მუდამ ონისეს დასტრიალებდა გარშემო და მისი მდგომარეობა ათასს შემაძრწუნებელს სურათად ეხატებოდა თვალ-წინ; წარმოუდგებოდა რომ განსაცდელში, რომელსამე გაჭირვებაში იყო, მშველელი ხელი ეჭირვებოდა: და მისი ლმობიერი გული განშორების გამო იტანჯებოდა, ჰსურდა ეშვე-ლა და ხელი კი მიეწვდინა.

ამ მდგომარეობაში იყო მოძღვარი, როდესაც სული-წმინ-დის დღესასწაულმა მოაღწია და განთიადთან ერთად მოხუცი ცისკრად დადგა. დიდს ხანს ლოცულობდა თავის განმარტოე-ბულს ქოხში, სახლს დაშორებული მოძღვარი, დიდ ხანს და გულ-მხურვალედ შესთხოვდა უფალს გზა-დაკარგულთათვის ცხა-რეს ცრემლით მათ შველას, ნუგეშინის ცემას და გამხნევებას ევედრებოდა. მოხუცმა გაათავა ცისკარი, უკანასკნელად გადაი-წერა პირჯვარი და, გარედ გამოვიდა, რომ იმ გორაზედ გა-სულიყო, სადაც ყოველ ბედნიერს დღეს ცისკრის შემდეგ წირ-ვამდის დროს ატარებდა.

საკმაოდ მოზრდილს და რგვალს ტაფობას, თითქოს გან-გებ დარაჯად გარს შემორტყმოდენ უზარ-მაზარი გოლიათნი

და წმინდა ადგილს უწმინდურის ფეხის მიკარებისგან იცავდენ. ტაფობის შუა ადგილს მოჩანდა რგვლად ამაღლებული პატარა გორაკა, რომელსაც ფერდოები შამოსილი ჰქონდა ვერხვის ტყითა. ხეები სწორედ ამართულნი ასულიყვნენ გორის თავამდის და იქ თითქოს განგებ გაჩერებულიყვნენ, რომ კაცის თვალისთვის საქდემო წალკოტი არ დაეფარათ. ამ მაღლობის სათაური იყო ტიტველი და მოწმენდილი; აქ ტყის ადგილი დაეჭირა ნაზს, თვალის დამყვავებელს მწვანე ჩახუჭუჭებულს ბალახსს, რომელთა შორის თავები გამოეყოთ მთის სურნელოვანთა კეკლუცთ და ნაზად გვერდზედ მოეხარათ. შუა ადგილს ამართულიყო მუხის ჯვარი, ხანისა და ავდრისგან გათეთრებული და მზის სხივზედ ვერცხლად კრიალებდა და კაცს სასოებას უღვიძებდა. თითქოს თვით იქ რგულს ხეებსაც კი ეგრძნოთ მისი სიწმინდე, ცოდვილ დედა-მიწიდგან აეგლიჯათ ტ თავზედ შედგმულს ედემს დიდებას ეუბნებოდენ. ჯვარის ქვეშ მოჩანდა კაცის ხელით ამაღლებული, ბელტებ შემოწყობილი მიწის გროვა და ზედ დადებული უზარ-მაზარი ნასხეთქი დიდის კლდისა. იქ არავინ დადიოდა, არავინ ეკარებოდა ამ ადგილს, გარდა ონოფრესი და იმ ნიავისა, რომელიც ათასში ერთხელ ყვავილთ მყუდროების დასარღვევად ცელქად ჩაიჭრებოდა ხოლმე. ეს ადგილი ამოერჩია ონოფრეს მაყვალას საფლავად და აქ გამოდიოდა ყოველ-ბედნიერ დღეს მიცვალებულის მოსახსენებლად.

მოძღვარი დღესაც აქ მიდიოდა, აქ უნდა მოეგონებინა სიცოცხლითვე ხალხისგან განდევნილი და სიკვდილს შემდეგაც მარტო დარჩენილი.

მოძღვარი, რომელმაც მაყვალას სიცოცხლეში იმდენი სიტკბოება გააცნობინა და განუსაზღვრელი კაცობრიობა უჩვენა, თავის მოწაფეს სიკვდილის შემდეგაც თავს არ ანებებდა და

მის სულის მოსახსენებლად ლოცვაში მთელს საათებს ატარებდა. მაყვალას სახელთან, არ ივიწყებდა უბედურის ამ დღეში ჩამგდების სახელსაც და ზედ ურთობდა ქვეყნის კეთილ-დღეობის შეთხოვნას უზენაესის წინაშე.

ონოივრე უახლოვდებოდა წმინდა ადგილს, რომლისთვისაც თავის მზრუნველობის ნაყოფი და შემდეგ მსხვერპლი ბოროტ-მოქმედის ხელისა მიებარებინა—გველსავით დაკლაკნულის ბილიკით, რომელიც ტყეში იმალებოდა და გორის თავზედ გაჰყვანდა. ის მოდიოდა წყნარად, დაფიქრებული და გზიდგან ფრთხილად იშორებდა კეკლუცად გადმოზნექილს გაფოთვლილს ტოტებს. მოძღვარი ცდილობდა, რომ შტოების გაწევის დროს, უსაბედო მოძრაობითაც არის, გაფურჩქვნილის ფოთლებისთვის არა ევნო-რა და მით საედემო მშვენების ჰარმონია არ დაერღვია.

მოძღვარი გასცდა ხვეულებს, გადაიარა წყაროც, რომელიც იქავ გორიდგან ჩამოჩუხჩუხებდა და ხელი გაავლო იმ უკანასკნელის ხის ტოტს, რომელიც ველიანს მაღლობს აშორებდა. გასწია, აიღო ფეხი გადასადგმელად, მაგრამ გაოცებული სწრაფად შეფერხდა.

ონოივრე იდგა ისე გაუნძრევლად, თითქოს იმ ადგილს გახევებულაო და ჩაცივებით გაჰყურებდა თოვლსავით უმტვერო თეთრს ჯვარსა.

იმის გაოცების მიზეზი იყო ვიღაცა კაცი, რომელიც მოძღვრისკენ ზურგ-შემოქცეული დაჩოქილი იდგა და ცივს სამარეს მხურვალეს ცრემლებით გათბობას უპირებდა. უცნობი ჩაჰკვროდა საფლავის ქვას და ზედ დასწებებოდა; ცახცახით ლოშნიდა და მდუღარე ნაკადულით ლორთხავდა. ათასში ერთხელ მედგრად, ძლიერად ამოიხვნეშებდა და იმედ-დაკარგულის

ლის კვნესით სიპს ქვას თავს ასხეთქებდა.

სურათი იყო მეტად დიდებული, გოდება — მეტად მტკივნეულის გულისა, რომ მოძღვარს ამ იდუმალების დარღვევა გაებედნა. ნუგეშ-მოკლებული ტიროდა მდუღარედ, მწარედ და გრძნობის გამოსათქმელად მხოლოდ უსიტყვოს გმინვას აღმოახდენდა. ხმა იყო ცხარე, მწვავი, ხმა ნამდვილად აღგზნებულის გულისა, რომელსაც იტაცებდა ნიავი, მიჰქონდა თრთოლით და ბეჩავის ძახილისთვის კლდეთა და ღრეთა ბანად ზარს აძლევინებდა.

თითქოს მწუხარების წინაშე თვით ბუნებასაც მოეხარა თავი და ყოველი ქმნილება გაჩუმებულიყო, გაწამებულიყო, რომ მწვავი ხმა მტკიცედ შთაებეჭდათ, ეგრძნოთ მისი ძალა და ყრუდ გამეორების შემდეგ ცრემლად დაიფრქვეულიყვნენ. თითქოს თვით ცაც კი შეჯერებულიყო უბედურის მწუხარებით და მწარედ შეჭმუხვნილი, ადგილ-ადგილ ჩაშავ-ჩაკუპრებული ტყვიის ფრად გადაქცეულიყო. დაიწყო წყნარი და ჩუმი ნამვა, რომელიც ყმაწვილის ქალის ჩაწყვდიადებულის თვალთაგან გადმონადენს ცრემლს მიემსგავსებოდა.

კაცმა წუთით აიღო თავი, დაიკრიფა გულ-ხელი და ჩასისხლებულის თვალებით დააცქერდა შავსა და ცივს მიწას, რომელიც ყრუდ რჩებოდა აღგზნებულის გულის ხვეწნისადმი. შემდეგ დაეცა ისევ, დაეკონა საფლავს და გამწარებულმა გაშმაგებით კოცნა დაუწყო. ეტყობოდა ნაღველი უიმედობისა უნდოდა ამოეღვარა, მოეშორებინა თავიდგან, მაგრამ ყოველ კოცნაზედ, ყოველ განძრევაზედ ვარამი თან და თან ემატებოდა, თან და თან უძლიერდებოდა. ბიჭი დაოსდა, დასუსტდა და გაწამდა, გაწამდა და რამოდენსამე ხანს ასე დარჩა. ბოლოს წამოიწია, წყნარად წამოდგა ფეხზედ და კვალად საფლავს დაუ-

წყო ცქერა, წადგა რამდენიმე ნაბიჯი და ჯვარს მიენდო. უცნობს სახე გამოუჩნდა. მოხუცმა დაინახა და განცვიფრებით წამოაძახა:

— ონისე!

დიაღ, ეს გახლდათ ონისე, ონისე, რომელიც სტიროდა თავის დაუვიწყარს მაყვალას, სტიროდა თავის გაჩენის დღეს და ჰკრულავდა თავის ჩაბნელებულს გულს, რომელსაც მოსვენება წაერთო, სიცოცხლე გაემწარებინა და საშუალებას არ აძლევდა წუთითაც არის თავ-დავიწყებას მისცემოდა.

მაყვალა, რაც კი თავი ახსოვდა ონისეს, იყო მისი სიცოცხლის შემადგენელი ნაწილი და, მის სიკვდილთან ერთად, ესეც სრულს სიცოცხლეს ვეღარა ჰგრძნობდა. ყველგან და ყველაფერს მისთვის რაღაცა აკლდა, სისრულეს ვერ შეადგენდა. მაყვალა იყო ონისესთვის ყოველის ფერი და, მის სიკვდილთან ერთად, უბედურს მთიელს აღარაფრისთანა, აღარა დარჩენოდა-რა, რომელსაც მისი შეალერსება შესძლებოდა, მისთვის მზე გაეშუქებინა და ქვეყნისთვის ფასი დაედო.

ის იდგა გაყინული, გაციებული, ტუჩებ მოკუმული და იგონებდა იმ ქმნილებას, რომელიც ბნელს, ჩაწყვდიადებულს სამარეში ჩაჭედილი, დღესაც ყველას, ყველაფერს, თავის თავსაც კი ერჩივნა.

თემისგან განშორებულს, თავის მიწა-წყლიდამ დაკარგულს ონისეს მაყვალასთან შეყრის იმედი-ღა ასულდგმულებდა, მისი სიცოცხლე მხოლოდ მასთან ტრფიალის იმედზედ ჰკიდა. და ეს უკანასკნელი ძაფიც მაყვალას სიკვდილს შეეწყვიტა... რაღას უნდა ესულდგმულებინა მომავალში დაკარგული?

ეს კაცი მთელი კვირაობით დადიოდა, ხვდებოდა ღრესა და ტყესა, ხვდებოდა მთასა და ველსა და, გართობის მაგივ-

რად, მხოლოდ ნაღველს იგროვებდა, იგროვებდა და ცრემლად დასანთხევად ამ უწმინდესს ადგილს მოდიოდა.

ასე დადიოდა ხოლმე მთიელი, მოხუცის უკანასკნელს შეხვედრამდის, აქ იგლოვდა ჯვარსა და ბოროტს, აქა სდნებოდა, ილეოდა და წვეთ-წვეთად ისპობდა სიცოცხლეს.

ონისეს, რომელსაც ყოველისფერი შეატყობინა მოძღვრისთვის, გაეშალა გული და შიგ ჩაესხედვინებინა, მაინც კიდევ შერჩენოდა ერთი საიდუმლო კუნჭული, რომელსაც ონოფრე ამჩნევდა, ისეთის ხერხიანობით უვლიდა გარს და შეტყობას სურვობდა... მაგრამ მთიელი უფრთხილდებოდა მას, უფრთხილდებოდა ისე, როგორც მარჯვენა თვალსა და ყოველის ღონისძიებით მეცადინეობდა ყველასთვის, თუ შესაძლებელი იქნებოდა, თვით ღმერთისთვისაც კი დაფარული შეექნა. მას ეშინოდა, რომ ონოფრეს მისი საქციელი ცოდვათ არ ჩაეთვალა და არ აეკრძალა ის უკანასკნელი სიტკბოება, რომელსაც მაყვალას საფლავთან ტრფიალში პოულობდა.

აქ დადიოდა ონისე, აქა სდნებოდა, აქა სტოებდა თავის ჯან-მრთელობას; ეს იყო ის საიდუმლო, რომელიც მოძღვარს ისე უნდოდა შეეტყო და მოწაფე კი ისეთის გამუდმებით და სიფრთხილით მალავდა.

მძიმე განსაცდელი, რომელიც ონისეს ეტვირთნა იყო არშიყობა ალეგზნებულის გულისა ცივის, ჩაწყვდიადებულის სამარესი, ალერსი უსულოსა და უგრძნობელის გვამისა, გამოსალაპარაკებლად გოდებით ჩაძახილი, აწ ყრუდ გადაქცეულის, მიწად ქმნილის, ოდესმე გულის გამხარებელის ქმნილებისადმი!...

გოდება და ტირილი, მუდამ წადილი შეუძლებელისა, განუწყვეტლივ მოგონება დაკარგულის ედემისა მთიელს აღშფოთებდა, ღალავდა და წუნარ-წუნარად ძალას ართმევდა; ამას ემა-

ტებოდა წადილის დაუკმაყოფილებლობა და უბედური უცეც-ხლოდ იწვებოდა, იდაგებოდა და განწირულებამდის მიდიოდა.

ონისემ იგრძნო სიძნელე თავის მდგომარეობისა, იგრძნო, რომ ყოველი მიკარება მაყვალასი, ყოველი მიკარება იმ მხა-რისა, იმ ადგილისა, იმ ედემის კუნჭულისა, სადაც ერთხელაც არის სატრფოს ამოესუნთქა, შეუბრალებელს გულის მკუწვე-ლად გადაჰქცეოდა, იგრძნო, რომ მათ სიახლოეს ვეღარ გას-ძლებდა და გადასწყვიტა გაქცეულიყო, წასულიყო, გადაკარგუ-ლიყო ისეთს ადგილს, სადაც ამ შავად და ბნელად გადაქცეულის ადგილების ხმა ყორანსაც ვეღარ მიეტანა.

დღეს, სულის-წმინდის მოფენის დღესასწაულს, ონისე უკანასკნელად მოსულიყო იდუმალს საფლავთან, სურნელოვანის ყვავილებით შაემკო მკაცრად გამომზირალის სიპის ქვის სახე, რომელიც ისე შეუბრალებლად, მძიმედ და უგულოდ დასწო-ლოდა ნაზის ქმნილების სამარეს.

ონისემ უკანასკნელად დახარა თავი, უკანასკნელად ჩააკვდა სამარეს და თრთოლვა-მორეული თითქოს ზედ დაეწება, გაწამ-და და დიდ' ხანს დარჩა ისე გაუნძრევლად, თითქოს სული შავს მიწას დაანთხიაო.

ბოლოს წამოხტა, ორიოდ ნაბიჯი გადასდგა, გაჩერდა და გულ-ხელი დაიკრიფა. მან იგრძნო რაღაც ძალა, ძალა მი-მიუწდომელი და განუსაზღვრელი, რომელიც მას სამარისკენ იზიდავდა, იზიდავდა ისეთის სიძლიერით, რომ განძრევაც კი ვეღარ მოეხერხებინა. ერთბაშად კისერი წუნარ-წუნარად მოე-ღრიჯა, მოიბრუნა თავი ჯვარისკენ და, მწარედ დაღრეჯილი წარმოუდგენელის მწუხარებით, გაშეშდა.

მოძღვარს დღეს პირველად მიეცა საშუალება ონისეს სა-ხეს დაჰკვირვებოდა და პირველად იგრძნო ის აუტანელი ჯო-

ჯოსეთი, რომელსაც სამფლობელოდ მოხევის გული ამოერჩია. ონოფრემ თვალები დახუჭა, რადგანაც მეტი ცქერა ველარ შესძლო უბედურების გამომხატველის პირის სახისა, ონისე იდგა დაღვრემილი, გაფითრებული და ნუგეშ-მოკლებული; ის მოსრილიყო, თითქო მძიმე ლოდი დასწოლიაო და მის შეუბრალებელს სიმძიმეს ჩაუკეცვინებია, ჩაუჩუჩკავს და ლომებრივი შესედულობა მედგრად დაუჩაგრავსო. იდგა უაზროდ, სიცოცხლეს მოკლებული და ჩაჭკვირვებოდა ერთს ადგილს; ჩაჭკვირვებოდა, მაგრამ ვაი ამ ცქერას!... აქ სჩანდა კვნესა დაობლებულის სულისა, აქ იყო შენანება თავის სიცოცხლისა, აქა სჩანდა ხვეწნა, მუდარა გატეხილის კაცისა, რომელიც დამონებოდა შეურყეველს ძალას და არსად, არავისგან შველას არ მოელოდა. ონისე იდგა ისე, თითქოს მიწა გასეთქილაო და მის შთასანთქავად პირი უქნიაო., თითქოს ცა ჩამონგრეულა და სამუდამოდ ჩაქოლვას უპირებსო.

მაგრამ არა, მე ვერ ავწერ მის სახეს, მისი გამომეტყველების სიძლიერეს. უნდა ნახოს კაცმა, ნახოს და იგრძნოს მისგან აღძრული შთაბეჭდილება, რომ გაიგოს, დაინახოს რამდენის ურიცხვის სახებით დაეღარა მთიელის სახე გულიდგან გადმონასეთქს მწუხარებას.

მხოლოდ მთას შეუძლიან მიანიჭოს ადამიანს ეს გრძნობიერება და მხოლოდ მთის შვილს შეუძლიან გამოიჩინოს მისი ძალა; ის ძალა, რომელმაც თვით მოხუცს, იმის გაფოლადებულს გულსაც კი მუხლი მოადრეკინა, თავი მოახრევინა და ძლევა-მოსილებით სავსე ენა-მჭევრობა გააწყვეტინა.

ამ წუთებში მოხუცს შაეძლო მხოლოდ ცქერა, ხილვა და, ძლიერის სურათით დამორჩილებულს, ბედ-გაშავებულისადმი თანაგრძნობა.

ერთბაშად ონისე შეკრთა, გასწორდა და თავი მაღლა აიღო.

— მშვიდობით! წარმოსთქვა იმან გულ-დამდუღრულმა.— მშვიდობით, მაყვალდაუ!... რაი გიჭირს, ბედნიერო? შენ მოკვდი და მოისვენე!... ვაიმე... ვაიმე, რომ ცოცხალსაც აღარ მეცხოვრების და სიკვდილ ტიალსაც აღარ მომერგო!... მშვიდობით, მაყვალდაუ!... მშვიდობით!... ვეღარ გავძელ სიახლოვე... მაგრამ... ვაი წასვლას და ვაი არ წასვლას!

მთიელი დააცქერდა საფლავს, დააცქერდა თვალებს, თითქოს კუპრი მოერია და ცხარე, მდუღარე ნაკადულმა გადმოხეთქა.

— მიყურე... მიყურე-და, ვაჰ-ვაცო ვტირი! წამოიძახა ერთბაშად, გააღრჭიალა კბილები და გულში მჯიღის შემოკვრით მწარედ წარმოსთქვა:—ოხ, მე-ე!...

მთიელი გაბრუნდა, წატორტმანდა და ძალა-მოკლებულმა, დაჭრილს ლომსავით, ლასლასით გასწია.

— ონისე, ონისე! ძლივს მოახერხა მოძღვარმა:—ონისე, შესდეგ, შე უბედურო.

მოხევე შეკრთა, წუთს შეფერხდა, მაგრამ მაშინვე ნაბიჯს მოუმატა და ისე გასწია.

— დაიცა, სად მისვალ? გაავლო ხელი მოხუცმა, რომელიც რამდენსამე გადაბიჯების შემდეგ წამოეწია.

მოხევე შესდგა და აზრ-მოკლებულის თვალებით შეხედა; შემდეგ იდუმალებით ტუჩებზედ ხელი დაიდო და წყნარად, ნიავსავით ფრთხილის ხმით წარმოსთქვა:

— სუ, სუ!... დაიცადე... აგერ მეძახიან და უნდა წავიდე.

— რას ამბობ, შვილო, ვინ გეძახის?

— სუ-უ! გაიმეორა იმან.—სუ, თორემ დააკრთობ და გაიქცევა.

მთიელი ჩაფიქრდა, გაჩუმდა და კისერი ისე გაიძაბა, თითქოს კიდაცას ყურს უგდებსო. ერთბაშად შეკრთა, თვალები სივრცეს გაუშტერა და უთავ-ბოლო სიტყვების წამოსროლა დაიწყო:

— მაყვალაი!... მაყვალაი ვინაა?... წარმოსთქვა დაფანტვით, რამდენსამე ხანს გაჩუმდა და ერთბაშად მოძღვარს მწუხარებით მიუბრუნდა:—მითხარ, მითხარ, ღთის მადლსა, მაყვალაი ვინაა?... არ იცი, განა?... ჰო-ო... მე კი ვიცი... ვიცი, ღთის მადლმა... ის უფლის ნათლულია... რაი?...

— შვილო, შვილო!... დაიწყო მოძღვარმა, მაგრამ იმულებული შეიქნა ისევ გაჩუმებულიყო, რადგანაც მთიელმა პირზედ ხელი დააფარა.

— სუ მეთქი... შემახიან! თან და თან აჩქარდა და ტყისკენ გასწია. მოძღვარს შაეშინდა, რომ შეშლილი არ გასხლეტოდა და ხელი გაიწოდა დასაჭერად, მაგრამ მთიელმა ისეთის საზარელის ხმით დაიგიალა და სახე ისე უწყალოდ დაეპრანჭა, რომ ონოფრე უკან მოაწყდა.

სანამ მოძღვარი გონს მოიკრეფდა და ანგარიშს მისცემდა თავის თავს, ონისე ტყისკენ მიდიოდა და გადასავარდნს ადგილს უახლოვდებოდა.

— შესდეგ, შე უბედურო! წამოიძახა გულ-გახეთქილმა მოძღვარმა, მაგრამ გვიან-ღა იყო.

მთიელმა იშვირა ფეხი და ტყეში ჩაერია.

მღვდელი გაქარდა იქითკენ და, როდესაც გორის კიდეს მიაღწია, ორგან-სამგან, შტოების შუა მთიელის ჩრდილი დაინახა.

ონისე გადარჩა ძნელსა და საშიშს ნახტომს, მაგრამ დიდს ხანს ივლიდა სამზეოზედ?

XX

გაიარა დღემ, მეორემ, კვირამ, თვემაც და გულ-ჩათუთქულმა მოხუცმა ონისესი ვეღარა გაიგო-რა. თემობას მოშორებულს, ხალხისგან დავიწყებულს და მზრუნველ გულს მოკლებულ ონისეს არავინ ეძებდა, არავინ ზრუნავდა მისთვის.

მხოლოდ ერთად ერთი გული არ ისვენებდა, ერთად ერთს გულს არ ავიწყდებოდა უბედურის სახელი და იხსენებდა თავის ლოცვებში. ეს გახლდათ დალონებული მოხუცი, რომელიც არ გაუშვებდა არც ამვლელს, არც ჩამომვლელს, რომ მთიელის ამბავი არ გამოეკითხა, მაგრამ პასუხი ყოველთვის ერთი და იგივე იყო: «არა, არ გვინახავს, არა გაგვიგია-რა!»...

თუმცა კარგა ხანს ონოფრემ თავის მოწაფის ამბავისა ვე-რა გაიგო-რა, მაგრამ სასოებას არა ჰკარგავდა და იმედს ეძლეოდა, რომ უზენაესი ქრისტიანის სულს არ დაჰკარგავდა, ოდესმე მთიელის არამც თუ გადარჩენას გააგონებდა, არამედ სრულიად მორჩენასაც. იმედმა არ უმტყუნა და მის ყურს გულ-დასამშვიდებელი ხმა მოსწვდა.

ერთ დღეს პირიქითელი ხევსურები ჩამოვიდნენ და ბურსა-ჭირის გამოქვაბულის კლდის წყაროსთან დაისვენეს. როგორც ეტყობოდა, მგზავრები დაღალულები უნდა ყოფილიყვნენ, რად-განაც თვალის მოტყუებასთან ერთად ცხენებსაც ბორკილები შეუყარეს და ბალახზედ მიუშვეს.

მოხუცმა შეჰკრა თვალი უცნობებს და, ჩვეულებისამებრ,

ბილო სოჩნა ხორაგით გაწყვდილი, შინაური არაყი და მათკენ ჯამოსწია. სტუმრები დასხდენ პურის საჭმელად, მომლოცვარიც გვერდით მოუჯდა და, წუთს შემდეგ, გონიერს, ტკბილს მოსაუბრეს ხევსურნი ყურს უგდებდენ. მგზავრებს თუმცა მომლოცვარი თავის დღეში არ ენახათ, საკმაოდ დაშორებულნი იყვნენ ამ ადგილების მიწა-წყალს, მაგრამ წმინდა მამის სახელი მაინც მისწდომოდათ. რაკი შეიტყეს ონოფრეს ვინაობა, ისეთი მოკრძალებით სავსე პატივისცემა აღმოუჩინეს, როგორც უფალს ეკადრებოდა. მათ შორის საუბარი გაიბა და, როგორც ყოველთვის მთაში არის ხოლმე, ლაპარაკი მსნეობას, ვაჟ-კაცობას და ნადირობას შეეხო.

ერთმა მგზავრთაგანმა მოიგონა «მოხნიაი» (მოხევე) მონადირე, რომელიც დიდი ხანია, რაც იმათ მთაში ჩასახლებულიყო და მას აქეთ ქისტებს დედას უტირებდა.

— თივნის ყური აღარ იკარგებოდის, რაც ის მოხნიაი მოვიდა... წარმოსთქვა ხევსურმა და აღტაცებით გააგრძელა:— მაშინვე დაედევნების, გზას ჩაუსაფრდის და მთის არწივს მტერ ვეღარ წაუვიდის.

— საკვირველ არისა! დაუმატა მეორე ხევსურმა.— კაცს არ შიეკარებისა, სახლში არ შევიდისა, ნადირსავით სულ მთად სულადობსა და იწმინდებისა *)

— როგორი სახისაა? ჰკითხა მომლოცვარმა და გულის მგერით ყური მიაპყრო.

— თუ კითხარ, მოხნიაი, უპასუხა ხევსურმა. შემდეგ აღუ-

---

*) როდესაც დეკანოზებმა დროშას ხელი უნდა მოჰკიდონ ერთის თვით განშორებულნი სცხოვრობენ და მარხულობენ. ამაზედ იტყვიან, რომ იწმინდებაო.

წერა მისი ტანი; შეყრილობა და შეატყობინა, რომ ან ავად უნდა იყოს, ან «მოკვნე» დაცემული და ან ხატისგან დამიზეზებული, რადგანაც ვეძას *) ნადენს მიწასავით გაყვითლებულა.

ონისეს წინანდელი ჩვეულება არ მოეშალა, რადგანაც სულ დაღონებულ და მოწყენილ დადიოდა, თითქო ღამით გართხმა ეზარებისო!!

— სახელად რა ჰქვიან? იკითხა თან და თან აღტაცებაში შესულმა მოძღვარმა და გულ-აძგერებული სმენად გადაიქცა.

— ონისეი... მოხსნია ონისე არის,—გადალმეველი...

ამ სიტყვების გაგონებაზედ მოძღვარი აიხთო, აღეგზნო სიხარულის ცეცხლით და ღმერთს მადლობა მისცა, რომ არ ინდომა უბედურის განწირვა და დაღუპვა; რომ მისი ცხოვრება ხალხისთვის ისევ სასარგებლო შრომას მიმართა.

მას ონისე სრულს გიჟად მიელო, მაგრამ ის მხოლოდ ყოველ წუთის მოუსვენებლობას მეტად მოექანცა, დაესუსტებინა და განუწყვეტელს სატანჯველს და ფიქრს ჭკუაც რაოდენადმე მოეღალა.

იმ ადგილებს განშორებულს მთიელს, სადაც ყოველი სურათი სატრფოს მოგონებას მწვავად აღუძრავდა, რაოდენსამე ხანს შესვენება საკმარისი გახდომოდა, რომ გონება დაემშვიდებინა და, თუმცა მწარე, მაგრამ შესაძლო ცხოვრება დაეწყო.

მართალია, მას სრული განცხრომა ვერ ეპოვა, მაგრამ, რაკი გულის მომწამლავს. გამბრაზებელს ადგილებს მოშორებოდა, ცხოვრებაც უფრო თანასწორი შექმნოდა და მასთან ერ-

*) ვეძას გოგირდის, მჟავე წყალს ეძახიან რომელიც მიწას აყვითლებს.

თად სულსაც მოესვენა იმდენად, რამდენადაც მას მდგომარეობაში მყოფს და მისის ბუნების მქონე კაცს შაეძლო.

მზე გადიხარა, აგრილდა და მთიელები წავიდნენ; მოძღვარი შინ დაბრუნდა გამხიარულებული. იქამდის აღტაცებაში მოსულიყო ონისეს კარგა-მყოფობის გაგონებით, რომ მაყვალას საფლავთანაც კი ასულიყო და ეხარებინა განსაცდელში მყოფის გადარჩენა.

დღეს მოძღვარი თავის თავს დაჯილდოებულად სთვლიდა, რადგანაც კეთილს ბოროტებაზედ გაემარჯვა და მაცდური დამარცხებული შექნილიყო.

მოხუცს სახე უბრწყინავდა და ის ის იყო ემზადებოდა მაცხოვრის წინაშე დაჩოქებას, რათა უზენაესისათვის სამადლობელი ლოცვა გადაეხადა, როდესაც შემოესმა ცხენის ფეხის-ხმა. მოძღვარი გაჩუმდა და ყური დაუგდო. ხმაურობა შესწყდა; აშკარა იყო, რომ ცხენი მის კარებზედ გაჩერდა.

— ვინ უნდა იყოს? წარმოსთქვა მოხუცმა და სიტყვები ჯერ არ გაეთავებინა, როდესაც გარედგან ძახილი შემოესმა.

მოძღვარი გარედ გამოვიდა და ერთი მთიული დაინახა, რომელიც ქუდ-მოხდილი მისკენ წყნარად მიდიოდა.

ცხენი, რომლითაც ეს კაცი მოსულიყო, ქოხისკენ საკმაოდ მოშორებით დაეყენებინა, რადგანაც ეს ადგილები წმინდა ადგილებად ჰქონდათ მიღებული და ცხენით მისვლა შეურაცხ-ყოფად ჩაითვლებოდა.

მთიული მივიდა მოძღვართან, ემთხვია ხელზედ და თავი დაუკრა. მოძღვარმა პირჯვარი გადასწერა და ჰკითხა:

— ვისა ხარ, შვილო?...

— იასაული გახლავარ.

— ვინ გინდა?

— თქვენთან გიახელ.

ჩემთან?... ჩემთან იასაულს რა ხელი აქვს? გაიკვირვა მოხუცმა.

— მენა, შენი კვნესამე, ნაჩალნიკის იასაული გახლავარ.

— კეთილი. მაგრამ მაინც არ მესმის, რა გინდა?... საქმე გაქვს რამე?... ხომ არავის დაეძებ?

— არა, შენი კვნესამე! დაეძებ კი არა, შენთან გიახელი.

— ჩემთან?! გაიოცა მოძღვარმა, — რისთვის?

— ნაჩალნიკი გიბარებს, შენი კვნესამე!

მოხუცს ეგონა, რომ სმენამ უღალატა, იქამდის შეუძლებლად ეჩვენა იასაულის სიტყვები. ნაჩალნიკთან არავითარი დამოკიდებულება არა ჰქონდა-რა და არ იცნობდა, მაშ რა უნდოდა?

— უთუოდ, შეცდა, ჩემთან არ იქნები, შვილო...

— არა, შენმა მადლმა! — პირდაპირ შენთან გამომგზავნა.

— ნამდვილად? გაიმეორა ონოფრემ და მჭვნეულად შეხედა.

— ჰო, შენი კვნესამე. შენთან.

— რისთვის?

— აბა, რა ვიცი? მოკლედ მოუჭრა მთიელმა.

— უეჭველია, სხვასთან ვისთანმე გაგზავნიდა, ვერ გაგიგია და ჩემთან კი მოხველ.

— არა, ლომისის მადლმა!.. სით შემცდებოდა? მთვრალი ხომ არ ვიყავ, რომ ვერ გამეგო... სამჯერ მიბრძანა თქვენი სახელი. ისიც კი დაუმატა: თავი არ დაანებო, უეჭველად ჩამოიყვანეო.

— მაშ საჭირო საქმე იქნება რამე?

— ღმერთმა ნუ იცის იმისი თავი.

— საკვირველია! წაიმოსთქვა კიდევ მოძღვარმა და დაუმატა:

—მოიცადე, შვილო, ჯოხს ავიღებ და წავიდეთ.

როდესაც მოხუცი გამოვიდა, იასაულმა თავისი ცხენი მიართვა და, თუმცა მოძღვარი შეჯდომას არ უჯერებდა, მაგრამ მთიული არ მოეშვა და დააყაბულა.

ისინი მიდიოდნენ ჩქარა და შეუსვენებლივ, რადგანაც მთიული იძახდა, რომ მოძღვარს ძალიან საჭირო საქმისთვის იბარებდენ. მთელი ღამე მიმავლობაში გაატარეს და, დილის ათი საათი ძლივს იქნებოდა, როდესაც სოფელს ანანურს, სადაც ადგილობრივი მართველი სცხოვრებდა, ძლივს მიაღწიეს.

მოძღვარი დაუყოვნებლად იახლა თავის დამბარებელს, — კაცს მოხუცებულს, ჯამხდარს და პატარა ტანისას; მას აშკარად ეტყობოდა, რომ ზაფრა აშლილი უნდა ჰქონოდა, რადგანაც სიყვითლე თვალებშიაც ჩასვლოდა და საათის ძაფის მსგავსი ხაზები ბადესავით თითქოს ზედ გადაჰფარებოდა. უფროსი მოუსვენრად დადიოდა, ხანგამოშვებით ახველებდა და, თუნდა მიზეზიც არ მისცემოდა, ხშირად აღელდებოდა ხოლმე.

ონოფრეს შესვლის უმალ მასპინძელი მოეგება და ცდილობდა გონივრებასთან ერთად, მიხრა-მოხრაც დაზათიანი გამოეჩინა; მაგრამ, მისი მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა, რადგანაც მთელი სიცოცხლე სამხედრო სამსახურში გაეტარებინა და მაშინდელი მხედართ ცხოვრება და მამართულება კაცს ყოველს დაზათიანობას აკარგვინებდა. ის მოეგება, მოესალმა, გაუღიმა მოწყალედ, მაგრამ ისე კი, რომ თავისი ღირსებაც არ დაეკარგა და მით მთიულისთვის დაენახვებინა, რომ იგი მბრძანებლის წინა სდგას.

— მობრძანდით, მობრძანდით. შორიდგანვე დაუძახა მასპინძელმა და მოხუცი შემოვიდა.

დაბალი ოთახი, სადაც ისინი იყვნენ, რაოდენადმე დანო-

ტიოებულიყო და უსიამოვნო სუნი აეშვა; მას მიმატებოდა დაობებულის ქაღალდების სუნი და ჰაერი მოეწამლა. ამ გვარს მოწყობილებას შეუჩვევარი მთიელი უსიამოვნო მდგომარეობასა ჰგრძნობდა და, ისეც ფიქრით მოდალულს, თავ-ბრუ ესხმოდა.

მოძღვარი შევიდა, მოიხადა ქუდი, გადაიწერა პირჯვარი და თავი დაუკრა თავის წინ მდგომს მასპინძელს, რომელიც ღიმილით შეჰყურებდა მოსულის დაწყნარებულს და მშვიდობიანს მოძრაობას. ის არ იცნობდა მეულის მთიელებს და ამისთვის ორიოვრეს ყოფა-ქცევა და თავის დაკვრა აკვირვებდა.

— თქვენა ხართ მამა ორიოვრე? მიუახლოვდა უფროსი და ჰკითხა მთარგმნელის პირით, რომელიც იქავე ახლდა.

— დიაღ, მე გახლავართ.

— თქვენთანა სცხოვრებდა ის მოკლული ქალი... ისა... ისა... ახ, ღმერთო ჩემო, რა ერქვა? მიუბრუნდა იქავ სტოლთან მჯდომარს, ოთხად მოკეცილს, მწერალს, რომელიც ფთის კალამს ქაღალდზედ აკვნესებდა და უსიამოვნოდ აწრიპინებდა.

— იმასა ჰქვიან, იმასა ჰქვიან... გადაშალა მწერალმა ქაღალდები, წამოდგა და ერთბაშად წამოიძახა: «მაყვალა», თქვენო აღმატებულებავ.

— ჰო, ჰო, მაყვალა.

ამ სახელის გაგონებაზედ მოძღვარი შეკრთა, გაფითრდა და პირში სიტყვა გაუწყდა.

— პასუხს ველით. მოკლედ უთხრა უფროსმა. — მიბრძანეთ.

მოძღვარმა შეხედა, გასწორდა, გაიმართა წელში და მიუგო:

— დიაღ, მაყვალა ჩემთანა სცხოვრებდა.

— მღვდელთან დედა კაცი! მხრების აწევით მიუბრუნდა

მთარგმნელს და უთხრა: ჰკითხეთ, მაგასთან რას აკეთებდა, რად იყო?

თარჯიმანმა მოძღვარს გადასცა კითხვა და შემდეგი პასუხი მიიღო:

— ის იყო დაკრდომილი სულით და ხორცით... განწირული ხალხისგან... ჩემი ქოხი ყველა დაკრდომილთათვის თავშესაფარია.

ონოფრე შეჰყურებდა იმათ და ყველაფერი ეუცხოებოდა, უკვირდა, «რისთვის მეკითხამენ, რა უნდათ ჩემგან, რა უნდათ შეიტყონ?» ფიქრობდა გულში და გადაწყვეტილი პასუხი ვერ მიეცა... ერთბაშად შეამჩნია, რომ ყოველს სიტყვას, რომელსაც ის წარმოსთქვამდა, სტოლთან მჯდომი მწერალი ქაღალდზე სწერდა ხოლმე.

— მაშ იმისი მასპინძელი შენ იყავი? ჰკითხა მმართველმა იმავე დამცინავის კილოთი, რომლითაც პირველს შემოსვლისაზედ მოძღვარს დასვდა. მოხუცმა იგრძნო, რომ რაღაც განსაკუთრებული ხდებოდა, მიხვდა, რომ მის ლაპარაკს არ ერწმუნებოდნენ და გაწითლდა.

— კაი მასპინძლობა გაუწევია! თავისთვის წამოიძახა უფროსმა და ერთბაშად მღვდელს მიუბრუნდა.

— ვინ მოკლა?

— ვინ მოკლა? გაიმეორა კითხვა მოძღვარმა და წყნარად უპასუხა: — ცოდვილმა, რომელსაც სასჯელი არ ასცდება, თუ არ მოინანია.

— ეგ ყველა კარგი, მაგრამ სახელი ბოროტ-მოქმედისა? მითხარ, რა ჰქვიან?

მოძღვარს თავის სიცოცხლეში ტყუილი არ ეთქვა და ეხლა ისეთს მდგომარეობაში ჩავარდა, რომ აღარ იცოდა, რა

ექნა. მოხუცი ჩაფიქრდა, საგონებელში ჩავარდა.

— სახელი მეთქი. გაუმეორა კითხვა სასლის პატრონმა ბრძანების კილოთი.

— არ ვიცი. მტკიცედ უპასუხა მოხუცმა.

— არც ეჭვი გაქვს ვიზედმე?

— არა.

მასპინძელმა იჭვნეულად შეხედა, რამდენჯერმე გაიარ-გამოიარა და ჰკითხა:

— როგორ მოხდა, რომ შენს ქოხში, სადაც სცხოვრებდი, ქალი მოკლეს და შენ კი სრულიად ვერა გაიგე-რა?...

— როდესაც ეს უბედურობა მოხდა, მე შინ არ ვიყავ.

— ზღაპარია!... მხრების აწევით წამოიძახა გამომძიებელმა.

— ნამდვილს გამბობ. უპასუხა ონოფრემ და ისეთის თვალით შეხედა, თითქოს არ ესმოდა, როგორ არ მიჯერებენო.

— წაუკითხეთ ჩვენება მთიულებისა. უბრძანა უფროსმა მწერალს და იმანაც აღასრულა ბრძანება.

აი რას აჩვენებდენ ის გულმაურელები, რომელთაც ქალის მოკვლის დროს მთელი დღე მოძღვართან ერთად გაეტარებინათ.

«მთელი დღე ერთად ვიყავით: მღვდელი შედიოდა თავის ქოხში და გამოდიოდა... იქიდგან გამოჰქონდა საჭმელ-სასმელი და ერთად ვსადილობდით... შემდეგ ჩვენ მთაში გავემგზავრენით... მეორე დღეს ჩამოვედით და ონოფრემ გამოგვიცხადა, რომ დედა-კაცი, რომელიც მასთანა სცხოვრებდა, ვიღაცას მოუკლავსო.»

— სრული ჭეშმარიტებაა. წარმოსთქვა მოხუცმა,—ეგრე იყო.

— სასლში პირველად რომ შეხვედი, რა ნახე? ჰკითხეს იმას.

— მაყვალა თავის სარეცელში იწვა; ნაბადი ჰქონდა თავზედ წაფარებული და მეგონა, რომ ეძინა...

— კარგი, პირველში ვსთქვათ გეგონა, შემდეგ?... როდე-საც მეორედ, მესამედ შესვედი?... მოწმები ამბობენ, რომ იმათ მთელი დღე შენთან გაატარეს და შენ კი რამდენჯერმე შესულ-ხარ სახლში... დედა-კაცი რომ არ ილევიძებდა, არ გაგიკვირ-და?... არა სცადე გაღვიძება?... საკვირველ მაინც არ გეჩვენა ქა-ლის გამუდმებული ძილი?

— მაყვალა ისეც ავად-მყოფი, დასუსტებული იყო, ბევრსა ღოღუღობდა, დაუცხრომლად მუშაობდა... წინა ღამე გონჯი, ავდრიანი იყო... ქარიშხალი იქაურობას ანგრევდა; ძალზედ ჰქუხდა და სწვიმდა; ქვეყანა წარხვევას აპირებდა.., ვიფიქრე: ღა-მე გაუტეხია მეთქი... შემბრალდა და ველარ გავაღვიძე... მი-ლი დასუსტებულისთვის უკვდავება იყო.

— წარმოუდგენელია!

— წარმოუდგენელია თუ არა, არ ვიცი, მაგრამ ასე კი იყო.

მასპინძელი დააცქერდა და ცოტა სიჩუმის შემდეგ უთ-ხრა:

— მთელი დღე და ღამე ქალი იწვა და თქვენ ისიც არა ჰკითხეთ, წყალი ხომ მაინც არა სწყუროდა?

— რა კითხვა უნდოდა' — თუ მოსწყურდებოდა, თავადაც დაღევდა. მოკლედ მოუჭრა მოხუცმა, რომელსაც ამდენი ლაპა-რაკი მოსწყინდა და მოუთმენლად დაუმატა: — ეგ ყველა კარგი, მაგრამ სამწუხაროსთვის თავი დამანებებია, ავად-მყოფები უპატ-რონოდ დამიგდია და უნდა მივხედო... მიბძანეთ, რა გინდათ ჩემგან?

უფროსმა გაკვირვებით შეხედა და უსიამოვნოდ ჰკითხა:

— გიჟი ხომ არა ხარ? არ იცი, რომ იმ ქალის სიკვდილს შენ გაბრალებენ?

— როგორ? მოძღვარსაც გაკვირვების რიგი ერგო — რა სთქვით?

— ისა, რომ იმ ქალის სიკვდილს თქვენ გაბრალებენ და სამწუხაროდ ყველა საბუთები, რაც კი ეხლა ხელში გვაქვს, ეჭვს აძლიერებს.

— ვინ არის ცოდვილი, რომელმაც მაგ საზიზღრობაში ცილის დაწამება გაბედა? გაიმართა ონოფრე და თვალებიდგან თითქოს ნაწინწკლები გადმოსცვივდა.

— ნუ სჯავრობთ... თქვენ გამტყუნებენ, პირდაპირ თქვენ.

— ვინ არის!.. მოვიდეს, გაბედოს, პირდაპირ შემომხედოს!

მოძღვარმა მაღლა აიღო თავი და სახეზედ ისეთი მრისხანება დაეტყო, რომ თვით მასთან მოლაპარაკეც კი რაოდენადმე გაწითლდა და მოიკუნტა. კაცი, რომელიც დანაშაულსა ჰგრძნობს, მისგან ამ გვარად რწმუნებით ლაპარაკი შეუძლებელი იყო და უფროსმა იფიქრა, რომ მოძღვრის სიმართლე შესაძლებელი არისო.

— თვით მოკლულის ქმარი ამტკიცებს მაგას, უპასუხა მცირე სიჩუმის შემდეგ და განაგრძო: — ბრალდებულად თქვენა გხდისთ და კანონი მოვალეა სიმართლე აღმოაჩინოს.

— თქვენ მართალი ხართ: კანონმა სიმართლე უნდა აღმოაჩინოს, იგი ვერ მიჰყვება პირმოთნეობას....

— მაშ რას იტყვით?... როგორც გეუბნებით, ის ამტკიცებს, რომ ქალი თქვენ მოჰკალით.

— ამტკიცებს? იკითხა მოძღვარმა მწუხარებით და, ცოტა ფიქრის შემდეგ, წარმოსთქვა: — მაშ მოვიდეს და პირში მითხრას.

— მოიყვანეთ გელა.

— გელაა?! წამოიძახა მოხუცმა და წამალსავით იფეთქა.— გელა აქ არის, გელა, მაყვალას ქმარი?

— დიახ, აქ გახლავს და ეხლავ თქვენ წინ წარმოადგენენ.

— მაღალო ღმერთო! მიაქცია თვალები ზეცას ონოფრემ და თავი შეიკავა.— მოვიდეს, მოვიდეს ცოდვილი... მე მსურს ჩემის თვალებით ვნახო და ყურებით გავიგონო, რასაც იქს და რას იტყვის.

გააღო კარები და ოთახში გელა შემოვიდა; მისი სახე რაღაცა ურცხვის, ნამუს-გატეხილის სიამპარტავნით ლაპლაპებდა, თავი მაღლა აეღო და საერთო შეხედულობა თითქოს იძახდა: «შემომხედეთ, მე ვარ ვინცა ვარ!» მთიელი შესდგა კარებთან, როგორც გამატყუვნებელი, რომელიც თავის სამართლიანობაში დარწმუნებული არის და შუბლ-შეჭმუხვნელი გაჩუმდა.

მოძღვარიც იმის წინ იდგა დამშვიდებული; თუმცა თვალები გაბრწყინვებოდა, თმა ოდნავ აჰბურძგნოდა და პირისსახეს ფერი დაეკარგა: ონოფრე იდგა გულ-ხელ-დაკრეფილი, თავი აეღო მაღლა, სახე გამოეჩანა და მობეზღარს პირდაპირ უყურებდა.

პირველში გელამ გაბედა შეხედა მისთვის და რაოდენსამე ჯანს მოხუცის ცქერას გაუძლო, მაგრამ მალე აღშფოთება დაეტყო და დაფანტვით აქეთ-იქით ყურება დაიწყო. ისა ჰგრძნობდა რაღაცა უხილავს ძალას, რომელიც მასზედ მოქმედებდა, არ უსვენებდა და გამოურკვეველს აღშფოთებაში შეჰყავდა. აქ იყო ნათლად გამოხატული სურათი დიდებულებისა, რომლისთვისაც სამართლის რწმუნებას ძლევა-მოსილების ბეჭედი დაესვა და მისგან გასრესილი, დამცირებული, რომელსაც გრძნობა-გაღვიძებოდა და ესმოდა თავის შეცდომილება. პირ-

ველი ემგზავსებოდა ამაღლებულს, ამაყს სულს, რომელსაც საფრად ჭეშმარიტება ამოერჩია და რომლის მომტკრევა შეე-ძლო ძალას და არა მოსრა, მოზნექა; — მეორე მხარეს იდგა სულით დაცემული, რომელიც ჰგრძნობდა თავის დამარცხებას და უნუგეშო თვალებით მსჯელდელს, შემწეს ეძებდა.

მოძღვარმა წარსდგა რამდენიმე ნაბიჯი, შესდგა და წყნარად, გრძნობიერეს ხმით წარმოსთქვა:

— მართლა, მე მაბრალებ მაყვალას სიკვდილს? უთხრა იმან და გაჩუმდა.

გელამ ოდნავ თავი აიღო, აღშფოთდა, მოუსვენრად და მძიმედ ამოიქშინა და ისევ თავი ჩაჰკიდა.

მოხუცმა შეხედა და აღგზნებული ცეცხლი გულს ლახვრად მოხვდა. გელა ცილის სწამებდა და მაშასადამე სცოდავდა; სცოდავდა ისეთის ცოდვითა, რომელიც კაცს ამცირებდა, არამედ-და ადამიანის ღირსებას და თვით პირუტყვზედაც კი დაბლა აყენებდა. ონოფრე იყო მოძღვარი, მზრუნველი მამა თავის შვილებისა და დამცირებულის დანახვამ გულს ფეთქა დააწყებინა. გელაც თუმცა ჰგრძნობდა, რომ მართალი არ იყო, მაგრამ ერთხელ წამოროშილის უარის თქმა ვეღარ მოეხერხებინა.

უფროსი იდგა და ელოდა, რით გათავდებოდა მათი საქმე. ძლიერს შთაბეჭდილების მომხდენს სურათს უფროსის გონებაც მოეცვა და ყველაფერს გადავიწყებული შესცქეროდა. გაიარა კარგა ხანმა, როდესაც ეს უკანასკნელი გამოერკვა, დაფაცურდა და გელას მიუბრუნდა.

— რას გაჩუმდი? სთქვა.

გელამ აიღო თავი და ნუგეშ მოსპობილი თვალები ხვეწნა-მუდარით შეაქცია უფროსს.

— რა გსთქვა? წყნარად წარმოსთქვა იმან.

— როგორ თუ რა სთქვა?.. რისა გეშინიან?.. გაიმეორე ისა, რაც ერთხელ კანონის წინ გითქვამს.

მოძღვარმა წარსდგა რამდენიმე ნაბიჯი და წყნარად, დაუყვავებით უთხრა:

— სთქვი, აღიარე... მსაჯულთა ქვეყანასა ზედა სიმართლის შეტყობა ჰსურსთ—შეატყობინე.

გელა გათეთრდა, ხელებმა ცახცახი დაუწყო, მაგრამ სიტყვა მაინც ვერ მოახერხა. უფროსმა შეხედა და მისი საქ-ციელი უბრალო შიშად ჩასთვალა. გელა ერთგულად ემსახურე-ბოდა, ყოველ-გვარს ბრძანებას დაუყოვნებლივ და მტკიცედ უსრულებდა და უფროსს უნდოდა გამოსარჩლებით სასარგებლო შრომაზედ წაექეზებინა. ამისთვის მიუახლოვდა იასაულს, და-უყვავა და უთხრა:

— რისა გეშინიან... რატომ არ ამბობ?.. ცოლი მოგი-კლეს და სრული უფლება გაქვს, კანონიერი უფლება, რომ დამნაშავე აღმოაჩინო... გესმის?... ცოლი, საყვარელი ქალი მოგიკლეს?

ამ სიტყვებზედ შეკრთა მთიელი, შუბლზედ ხელი გა-დისვა და წამოიძახა:

— ჰო, ჰო, ცოლი მომიკლეს, ღვთის მადლმა და მე თა-ვადაც ქვეყანას გამომაკლეს.

— თუ იცი რამე, სთქვი, შვილო!... სთქვი, რამეთუ ზე-ციერს მამას არა დაემალება-რა.

გელა ერთბაშად გამოიცვალა, სახე დაეპრანჭა და შუბლი შაეჭმუხნა; თვალები ბოროტების ცეცხლით გაუბრწყინდა და გულს მორეულმა ნაღველმა სახე სიმწარით აუვსო.

— გინდა, რო ვსთქვა? წარმოსთქვა იმან და მწარედ განა-გრძო:—აგრე!.. შენ მოჰკალ მაყვალაი, შენგამეტი ვერვინ მო-

ჰკლამდა... შენს სახლში იყო სტუმრადა... მასპინძელი შენ იყავ და სისხლიც შენზედ არის.

ამ სიტყვების დროს გელა ხან ყვითლდებოდა, ხან წითლდებოდა და თვალებში სისხლი ერეოდა. ლაპარაკის დროს ეტყობოდა, რომ მღელვარება ყელსა სწვდომოდა და ლაპარაკის ნებას აღარ აძლევდა.

— შვილო, შვილო!... შენ ამბობ მაგას? ძლივს წარმოსთქვა გელასთვის უფრო შეწუხებულმა, სანამ თავის თავისთვის.—მოიგონე, შვილო, რომ ზეცაში არის კიდევ მსაჯული, რომელსაც არა დაემალებარა...

— რაიღა არ დაემალება? შეჰყვირა მთიელმა, რომელსაც სიბრაზე თან და თან გონებას აკარგვინებდა:—შენ მოჰკალ, შენა და ცსო არავინა!... შეგიბრალა?... რაისთვი?... განა მე კი შემიბრალა ვინმე?... სახლი გამიწბილეს, ყველას გამაშორეს, მომკლეს, დამტანჯეს... და როცა გული გატეხეს... სული მოკვდა და ეხლა შეგიპალად... არა, ღთის მადლმა. ეს გული თქვენ მოკალით და არც ვის არ შეგიპალებსთ... შენა ხარ, შენა მომკვლელი, მღვდელო! ტყუილად ნუღარ იმალები.

— ნუ ჰგმობ ღმერთსა და ნუ დამორჩილებიხარ ეშმაკს.

— შენ მოჰკალ, შენა, მღვდელო! ტყუილადა ცდილობ, თავს ველარ დამალავ...

— მე მივიღე გაყინული და გავათბე... ვნახე ცოდვილი და მოვაბრუნე.., რა სარგებელი მექნებოდა მისი მოკვლით.

— მაყვალისა მისოვრად დადიოდის. უსირცხვილოდ უპასუხა გელამ.—ბევრი ფული ჰქონდა ნაშოვნი და მოჰკალ იმისთვის, რომ იმის სარჩო დაგესაკუთრა... მოჰკალ და ახლა კი გეშინიან?

— შენამც თემის შეძულებული. , თავ-დავიწყებით წამოიძახა

მოძღვარმა, მაგრამ მაშინვე შესდგა და წყნარად განაგრძო:—მეუფეო, შეუნდევ, რამეთუ არა იციან, რასა იქმონენ.

ონოფრე გამობრუნდა, დაიკრიფა გულ-ხელი და დადგა. მისი თვალები ელვარებდა და გული იმახდა:—უფალს ჩემი გამოცდა ჭკუარს და მის მოწყალების ღირსიც არა ვარ!»

— რას იტყვით, მღვდელო? ჰკითხა უფროსმა.

— რა ვსთქვა, რა მეთქმის? მიუგო მოხუცმა და ხელით ბელაზედ უჩვენა:—ეს კაცი მამტყუვნებს და კანონმა უნდა გამასამართლოს.

— დღესვე თბილისს უნდა გაგზავნოთ, აქ თქვენი გასამართლება არ შეიძლება.

— აღსრულდეს ნება უფლისა... მის განზრახვას წინ ვინ წაუდგება?

— გირჩევდით კი, რომ გულ-წრფელად ყოველისფერი აღგვარათ, კანონი ისე სასტიკად აღარ მოგექცეოდათ.

— მე მყავს უმაღლესი მსაჯული, რომელიც ყველას გულთამხილავია... როდესაც მის წინაშე წარვსდგები, პირზედ-ღიმილ მოსული ვეტყვი: «მეუფეო, მიუწყე კეისართა კეისრისა და ღმრთისა—ღმერთსა».

ამ სიტყვებს შემდეგ მის ბაგეთ სიტყვა აღარ წარმოუთქვამთ, თუმცა ყველა იქ მყოფი ცდილობდა წამოეცდინათ რამე, რომლითაც მაყვალასის მკვლელობის საქმის განათება შეიძლებოდა.

გელა, რომელიც თემისგან განდევნის გამო, დიდს ხანს სხვა და სხვა ადგილებში დადიოდა და ხან ვის შეაფარებდა თავსა, ხან ვისა,—ამ უკანასკნელს ხანში ისევ მთიულეთს მოვიდა და ანანურის აღმსრულებელთან, რომელიც მთელს მთის ხალხზედ მბრძანებლობდა, ისაულად დადგა.

მართალია ხალხი განდევნილს, როგორც საერთო სხეულიდგან მოკვეთილს, არ იკარებდა და მისგან შინ დაბრუნება, ოჯახობის ხელახლად გამართვა შეუძლებელი იყო, მაგრამ, მთავრობისგან დაფარული თავის სოფლის ახლო-მახლო ცხოვრებას კი ახერხებდა.

ხალხისგან განდევნილი, რომელსაც ყველა ერიდებოდა, ხმას არავინა სცემდა, რომელთანაც მეზობელნი პურის ჭამასაც კი უკადრისობდენ, — თან და თან ბრაზდებოდა და ისეც წინადვე გაბოროტებულს, ეხლა გადასხდევინების წადილი თან და თან ემატებოდა. გული შეუწყალებლად სდევნიდა ყველას და ვაი იმის ბრალი, ვისაც უბედური შემთხვევა მას ხელში ჩაუგდებდა. იასაული არამც თუ დაინდობდა, არამედ დანაშაული სრულიად ყურად-საღებიც რომ არა ყოფილიყო, ყოველს საშუალებას ხმარობდა გაეზვიადებინა, გაედიდებინა და საქმის ათას-გვარ გაძვრენ-გამოძვრენით ცდილობდა უფროსთათვის ყურად-საღებ შემთხვავათ დაენახვებინა.

მაშინდელი მდგომარეობა მართველთ საშუალებას არ აძლევდა საქმე ბეჯითად გამოეკვლიათ, საქმე ზედ-მიწევნით შაეტყოთ და ამისთვის ბევრჯელ საქმის გადაწყვეტა მხოლოდ ბელასთანა ხალხის სიტყვებზედ ფუძნდებოდა.

ბევრის დედა ატირა ამ კაცის ენამ, ბევრის ცოლის გაუშავა მზე, ბევრის ობლები დაყარა უპატრონოდ და მათთვის ზრუნვა მეზობლებს მოხვია თავზედ; ბევრჯელ ესმოდა გმინვა და გოდება, წყევლა და კრულვა მათგან, ვისთვისაც გულას დაშხამულს ენას გულში საწამლავი ჩაესხა, მაგრამ მათი მდგომარეობა ნამუს დაკარგულს კაცს სიმღერად ესმოდა, ძალას უმატებდა და თან და თან მეტად სწყურდებოდა მათი გადასხდევინება.

თითქოს სიტყვის ტუჩებზედ გამყინავს ტყვიასაც კი და-
ჰკარგა თავისი თვისება და გელა გადაუხდელი რჩებოდა.
ამ ხანში გელას უყვარდა მაყვალა თუ არა, ვერ გეტყოდათ,
მაგრამ მისდამი გაბრაზება კი იმდენი ჰქონდა, რომ, რა დრო-
საც უნდა შეჭყროდა, რა მდგომარეობაშიაც უნდა მიესწრო,
მკერდს გაუპობდა, გულს ამოუღებდა, გაუმაძღრად უკანასკნელ
წვეთამდის სისხლს ამოსწოვდა და მაინც ვერ გაძღებოდა.

ერთბაშად მაყვალა მოკლეს და ხმამ მთელი მთა მოირ-
ბინა, ყველგან გავრცელდა. გელას, რომელიც გადახდევინების
წადილს გაემხეცებინა, ეს ხმა არ უამა, რადგანაც სიკვდილის
მიზეზი სხვა გამხდარიყო და თითონ ვერ დამტკბარიყო მისი
მთრთოლვარე გულის ხელებში ჟიჟღნით.

მაყვალას სიკვდილმა ვერ დააკმაყოფილა მისი პირუტყვუ-
ლი შურის-ძიების წადილი და, რადგანაც ეს ქალი ხელიდგან
გამოაცალეს, იასაულის მტრობა პირდაპირ მომკვლელზედ გა-
დავიდა.

გელამ ბევრი ეძება, მაგრამ ბოროტ-მოქმედი ვერ იპოვა
და უფრო მომეტებულად გაბრაზდა, გაშმაგდა და დაუნდობე-
ლი შეიქნა.

— ონოფრემ გამომაცალა ხელიდგან! გაუელვა ფიქრმა და
მთელი წადილი გადახდევინებისა მოძღვარზედ გადავიდა.

ამ დღიდგან ის შეიქნა დაუძინარი მტერი მოხუცისა და
მას საშუალება არ შეუშურებია, რომ ონოფრეს დასაღუპად
არ მოეხმარა, რომ ნამუსს, ან სინიდისს არამც თუ შეეყენებინა,
არამედ წუთითაც არის შეეფერხებინა.

ეხლა, როდესაც დაჭერილი მოძღვარი ციხეში იყო და
მას საქმეს მსაჯულნი არჩევდენ, ისიც აქვე ტრიალებდა და უო-

ჴელის ღონის-ძიებით ცდილობდა, საქმე თავის წადილისამებრ გაეთავებინა.

XXI

საზიზღარი და ენისაგან წარმოუთქმელი მკვლელობა მოხდა; დედა-კაცი, რომელსაც წინააღმდეგობის და თავის თავის დასაცვავი საშუალება არა ჰქონდა, ვიღაცა სულით დაცემულის ავაზაკობის მსხვერპლად შექმნილიყო. ამ საქმემ მთავრობის ყურამდის მიაღწია და დამნაშავე გადაუხდევინებლად ვერ დარჩებოდა.

ყოველსავე მოაზრებას ამ საქმის შესახებ დამნაშავედ მოძღვარი ონოფრე გამოჰყავანდა; თუმცა, მართალია, ერობა ერთ ხმად ღაღადებდა, რომ მისგან ამ საშინელების მოხდენა შეუძლებელი იყო, მაგრამ გელასაც არ ეძინა და მათ ჩვენებას სერსიანად აქარწყლებდა. მაშ ვინ იყო დამნაშავე? ვინ მოკლა მაყვალა? ონისემ?... მთავრობისგან შედგენილს ქაღალდებში აღნიშნული იყო, რომ ეს კაცი ქალის მოკვლაზედ ბევრით ადრე გადაცვალებულიყო და თითონ გელა კი ამ საგანზედ გაჩუმებულიყო, რადგანაც იქაც საკუთარს მსხვერპლს იმზადებდა... იქნება თითონ გელამ მოკლა? იმანაც არა, რადგანაც გელა ხელმწიფის სამსახურში იყო და, როდესაც მაყვალა სამზეოს გამოასალმეს, გელა რაღაცა საქმისათვის მთავრობასთან დასაჯილდოებლად გაგზავნილი იყო და თბილისში იყოფებოდა.

მოძღვრის გარდა მასთან არავითარი დამოკიდებულება არავისა ჰქონია, უცხო მე ხორციელი მოხუცის ქოხში არ შე-

დიოდა და თემისგან განდევნის გამო, თვით ქალიც ვერავის ეჩვენებოდა.

აშკარა იყო, რომ მომკვლელიც ამის მეტი არავინ უნდ ყოფილიყო. ამ რწმუნებას მით უფრო ყველა ეძლეოდა, რომ ონოფრე ყველას და ყოველს კითხვაზედ ერთსა და იმავე პასუხს აძლევდა: «არ ვიცი, ვინ მოკლა მაყვალა, მე არ ჩამიდენია ბოროტ-მოქმედება!»

დამშვიდებული და დაწყნარებული მოხუცი აუჩქარებლად იმეორებდა ამ სიტყვებს და დანარჩენი კი ყველა უფლის მზრუნველობაზედ მიენდო. მან იცოდა, რომ მართალი იყო. ცილი, რომელსაც სწამებდნენ, მიაჩნდა უზენაესისასგან გამოცდად და დარწმუნებული იყო, რომ მოვალეობის აღმსრულებელი დაუჯილდოვებელი არ დარჩებოდა.

დიდი ხანი იყო, რაც მოხუცი ციხეში დაეჭირათ, რაც განუწყვეტლივ მასთან გამომძიებელნი დადიოდნენ და ათასის კითხვებით თავს აბეზრებდნენ; სასულიერო წოდებას აეყარა მისთვის მღვდლობის სახელი და განედევნა თავის წოდებისგან, მაგრამ მოხუცი იდგა მაგრად, კლდესავით და იძახდა: «უფალო, ნუ გულის წყრომითა შენითა მომხედავ მე!» და სიტყვებით გაფოლადებული გული, რწმუნებას შეთვისებული მოძღვარი იდგა შეურყევლად, ძლევა-მოსილად და თავის სიმაღლიდგან ჭიანჭველად მონაჩენს ხალხს გადმოჰყურებდა.

რწმუნება ჰქონდა მტკიცე, სული ამაღლებული და ხასიათი ქვითკირად შედუღებული. მისთვის თითქოს არავითარს ძალას მნიშვნელობა არა ჰქონდა, ყოველს იერიშს, მის რწმუნებაზედ მიტანილს, ბურჯად ახვედრებდა რწმუნების შეუდრკენელობას და დღემდის მსაჯულთ მეცადინეობა ამაოდ ზედ ელეწებოდა.

მან იცოდა, რომ ადვილად შეეძლებოდა ხელი ვისთვისმე მოეკიდა, მაგრამ ამ გვარი საქციელი კაცის დამამცირებელი იყო. იცოდა, რომ ამ გვარი მოქმედება ამცირებს ქვეყნის ბედნიერებისათვის მზრუნველის სახელს და მიწა რომ ჩასტეხოდა ფეხ-ქვეშ, ცა რომ ჩამონგრეოდა თავზედ, ერთს სიტყვას არ გააწყალებდა ამის შესახებ, ერთხელ წარბის შეხრითაც არ გამოიჩენდა, რომ სხვის დასჯით თავად უნდოდა სასჯელი აეცდინა. გულის ხმა არ წასჩურჩულებდა: «სთქვი რამ და თავს უშველეო!»

ასე მიდიოდა მოძღვრის ცხოვრება და მის სულს მცირედ ზადი არ დასტყობოდა, იოტის ოდნად არ შერყეულიყო, თუმცა თავისუფლებას დაჩვეული, წმინდა ჰაერში აღზრდილი და მუდამ ვისთვისმე მზრუნველი მოძღვარი, ვიწროსა, მყრალსა და ბნელს ციხეში იყო დატყვევებული.

ყველაფერს განშორებოდა, ყველაფერი დაშორებოდა, რაც ოდესმე მის გულს ნათლად აშუქებდა და სულს, ციურის ლამპარით განათებულს, გუნდრუკს უკმევდა. თუმცა მოხუცი, აღჭურვილი რწმუნებით, გამოცდილებით და გონების განათლებით, ხალხს ბევრად წინ გასცდენოდა, სჯეროდა, რომ სამართლიანობა ოდესმე თავს იჩენდა, ნათელი ბნელზედ გაიმარჯვებდა, მაგრამ ისიც ესმოდა, რომ არც ერთი ცვლილება ქვეყანაზედ უმსხვერპლოდ არა ხდებოდა და თავის თავის გამართლებაზედაც დიდი იმედი არა ჰქონდა.

«ადამიანი იმიტომ არის ადამიანი, რომ შეცდომა მისი წესია, უამისოთ კაცი ღმერთი იქნებოდა!» იტყოდა ხოლმე ხშირად მოხუცი და ეს შეხედულება აძლევდა იმ განუსაზღვრელს ძალას შენდობისას და მოტევებისას, რომელიც ჩვეულებრივის კაცის თვალს და გონებას გააოცებდა.

მაგრამ ასე იყო თუ ისე, მაინც ცხოვრების გამოცვლამ იმოქმედა ხანში შესულს ონოფრეს აგებულებაზედ და მისი კარგად-მყოფობა შეირყა.

ონისე თუმცა სამოცდა ათს წელიწადს გადასცილდებოდა, თმა და წვერი მთლად გასთეთრებოდა, მაგრამ მარტივს ცხოვრებას, მთის ჰაერს და თავის ცხოვრებით კმაყოფილებას დღემდის ჯან-მრთელად და ღონე მოუკლებლად შეენახა. ამ მოკლეს ხანში კი თვალები ჩასცვივნოდა, თვალის ძირები ჩაშავებოდა და სახეს ავად-მყოფის ფერი დასდებოდა. თეთრი ხშირი წარბები შუაში მეტად დანაოჭებოდა და გაშლილი მაღალი შუბლი ფიქრსა, დუმილსა და ნაღველს დაეღარა.

ასეთი იყო მოხუცი, როდესაც სამარის მსგავს სიჩუმეში მყოფი, ოთხს ვიწროს, დაბალს და ნოტიოს კედლებს შუა მყოფს მოესმა მძიმე ხმაურობა. ეტყობოდა, რომ მომავალს ნალურსმი ჩექმები ეცვა და მისი მოძრაობის ხმა ყრუდ და გულის სევდით მომცველად გაისმოდა. ვიწრო და გრძელი, ქვით მოგებული დახურული გამოსავლელი, ჯურღმულად გათხრილს ხვრელად ეჩვენებოდა; ყოველი განძრევა, ყოველი ხმის ამოღება, დახველებაც კი, ამ სიბნელეში რამდენჯერმე უსიამოვნოდ ერთ-გვარად იმეორებოდა და განუწყვეტლივი ერთ-გვარობა კი თავს აბეზრებდა, გულს უმძიმებდა და სიცივის ჟღრიამულად უვლიდა მთელს სხეულში.

მოხუცი იჯდა თავის საპატიმროში და ყური ვერ მოეშორებინა უსიამოვნოს ხმისათვის, თუმცა ყოველს ღონისძიებასა ხმარობდა სხვა რომელსამე საგანს დაჰკვირვებოდა და მით შესაზარი ხმა გადაევიწყებინა.

არ გაიარა დიდმა ხანმა, როდესაც უცნობი ონოფრეს

კარებთან მოვიდა, გაავლო დიდს კლიტეს ხელი და ჯაჭვების ჩხარი ჩხურით კარები გააღო.

— წამოდი. უთხრა ბრძანებით მცველმა, რომელიც მოხუცის წინ შესდგა და აზრი თავის გადმოქნევით დაუბოლოვა.

— სადა? ჰკითხა მოხუცმა და წამოდგა, მაგრამ ბევრის ჯდომით ფეხები დაბუჟებოდა და, რომ არ წაქცეულიყო, კედელს მიეყუდა.

— მაგას იქ გეტყვიან, მკაცრად მიუგო მცველმა და ისე თავის გადაქნევით და გაჯავრებით ხმა შეუმაღლა: — გამოიარე, გამოიარე!

— მოვდივარ, მოვდივარ, მხოლოდ ცოტა ფეხი დამიბუჟდა.

— მე რა გიყო, რო დაგიბუჟდა?... გამოიარე, დაუყვირა იმან.

ონოფრემ შეხედა, ამოიოხრა და ხმა-ამოუღებლივ გადმოდგა ფეხი; ჯერ კოჭლა-კოჭლაობით წავიდა, შემდეგ გასწორდა და, თუმცა სწორედ გაიარა, მაგრამ მუხლებში დასუსტება დაეტყო. მცველი გაუძღვა წინა, მოხუცი მისდევდა უკან და ორნივ ციხის ერთს ოთახში შევიდნენ, სადაც ერთი კაცი იჯდა დასიებულ გაწითლებულის ცხვირით და სქელის, გრძელის, ყორნის ფთასავით გაშავებულის ულვაშებით.

მოძღვრის შესვლა იმან თითქოს ვერც კი შეამჩნია და ბოლოს დაუძახა ერთს მცველთა მეუფროსეს, ჩააბარა ტუსაღი, მისცა ორი თოფიანი დარაჯი და ყველანი სამსჯავროში გაგზავნა, სადაც ონოფრეს საქმის შესახებ გადაწყვეტილება უნდა გამოსცხადებოდა.

სამსჯავროში დიდ ხანს არ ალოდინეს, რადგანაც საქმე აშკარა იყო და მაყვალას მკვლელი მოხუცის მეტი არავინ იქნებოდა.

ამ სიტყვით წარმოუთქმელის ავაზაკობისათვის ონოფრეს გამოუცხადეს: «აუყაროს ღირსება, პატივი და ოც-და-ოთხის წლით გაიგზავნოს კატორღაში. მაგრამ იქმნეს მიღებული მხე-დველობაში ონოფრეს ხნიერება და შუა-მდგომელობა გაეწიოს მათი უდიდებულესობის, ხელმწიფე იმპერატორის წინაშე, რათა გადაწყვეტილი ვადა ნახევრად შეუმცირდეს...»

ეს სიტყვები მოხუცს ზარსავით თავში დაეცა და ყრია-მულით ფეხებამდის გაუარა. მას მოაგონდა მთა, თავისი ქოხი, ჭაერი, იმ ადგილების ცა და ღრუბელი, სადაც ნიავი მშობლიურად უალერსებდა!.. მოაგონდა თავისი მჭეველი, რო-მელსაც ისე მუყაითად ემსახურებოდა, ისეთის მშობლიურის გულის ტკივილით თავს ევლებოდა; მოაგონდა თავისი შრომა და ოფლი, რომლითაც თავისი წარსული ცხოვრება მორწყო და წაბარბაცდა... გული გათრთოლდა, შეიკუმშა და შემდეგ განზედ გასულმა კვნესა დაიწყო... ყველას უნდა მოშორებოდა, ყველას უნდა გამოსალმებოდა, სადაც კი შობილიყო, აღზრდი-ლიყო და სიცოცხლე გაეტარებინა. ყველა უნდა დაჰკარგოდა, რასაც კი გული ელხვებოდა, აძნებოდა და შესთამაშებდა!... ყელში მობჯენილმა სისხლმა ხრიალი დააწყებინა და წუთს შემ-დეგ თვალთაგან მდუღარე ცრემლად გადმოვდინა.

მოხუცის არსებაში კაცმა გაიღვიძა და მისი გული კაცის ვნებამ გააფორთხალა.

ონოფრე შესდგა, ამოიქშინა რამდენჯერმე, მოიწურა ცრემლები, გასწორდა და თავ-მაღლა აღებულმა იქაურობას თვალი მოავლო.

— კრებულნო!.. ღმერთმა გულთა-მხილავმა, რომ დამნა-შავე მე არა ვარ... დღეს განმაშორეთ ჩემს მოძმეთ, ჩემს მი-წა-წყალს, ჩემს წინა-პართ საფლავს... დღეის იქით მარტოდ,

ობლად, სრულს ობლად ვიქნები, სრულს ობლად დავლევ ჩემს სიცოცხლეს... მოვკვდები და მოძმეთ ცრემლიც არ ეღირსება მარტოდ გამქრალს გულსა... ჩემის ქვეყნის ღრუბელიც კი ვერ მოაღწევინებს ჩემს ქვეყანაში მოკრეფილს წყალსა, რომ ცრემლის მაგიერ იმან მაინც დანამოს მკერდი...! მომაშორეთ ყველას, ყველაფერს, რაც კი კაცს სადიდებლადა აქვს, რაც ადამიანს აცხოველებს, კაცის სახელს აძლევს... დამსაჯეთ, მაგრამ, ვიმეორებ შესცდით მეთქი და ამ შეცდომისთვის მოგიტეოსთ უზენაესმა!... აქ მოხუცს ხმა აუმაღლდა, სახე გაუბრწყინდა და ხელებ-მაღლა აღპყრობილმა დიდებულად წარმოსთქვა:

— მეუფეო, ცხოვრებისა ჩვენისაო! მიუტევე შემცდართა, რამეთუ არა იციან, რასა იქმნ!...

—

აღარ განვლო ამ დღიდგან დიდმა ხანმა, როდესაც თეთრს დუქანთან ჩხარი-ჩხური მოისმა და მზის სხივზედ შუბებმა ლაპლაპი დაიწყო.

თბილისიდგან ტუსაღნი მოჰყვანდათ, რომელნიც დუქნის ახლოს შეასვენეს. უმეტესი წილობა პყრობილთა საციმბიროდ იყვნენ გაგზავნილნი და წულის ფერს ხალათებს, რომელიც მათს ტანთ-საცმელს შეადგენდა, ზურგზედ ოთხ-კუთხად ყვითელი მაუდი ჰქონდა მიკერებული ზედ-წარწერით «ციმბირში».

ყველა გაჩუმებულიყო, ყველა დადუმებულიყო, თითქოს ყველას ეგრძნო სიმძნელე თავის ქვეყნის განშორებისა, მათი დაღვრემილი, გაცრეცილი სახეებით ამტკიცებდა, რომ გულს გლოვის პერანგი ჩაეცვა და კაცთათვის დამალულის იდუმალებით გულშივე ჩაიტიროდენ.

სხვებისგან განცალკევებით, გზისათვის დამტვრეულს ქვის

ხროვაზედ იჯდა ერთი ტუსაღთაგანი, რომელსაც ორივ ნიდაყვი მუხლებზედ დაეწყო და დახრილი თავი ხელებზედ ისე დაებჯინა, რომ სახე აღარ უჩანდა.

ხანგამოშვებით თრთოლა და კანკალი უმტკიცებდა, რომ ან აცივებდა, ან ცეცხლ-მოდებულის გულის მოძრაობას აჭყოლოდა და მასთან ერთად თრთოდა, ცახცახებდა.

უცნობმა ერთბაშად თავი აიღო, მიაპყრო ღმერთს თვალები და მტკიცედ, გულ-მხურვალედ ერთხელ კიდევ წარმოსთქვა:

— მიუტევე, მამაო! რამეთუ არა იციან, რასაც იქმენ!

XXII

წვერის სპარსთ ანგელოზობა იყო, — ხატობა მთელს მთაში განთქმული და სახელ გავარდნილი. ეს დღეობა ეხლაც დიდს ძალს ხალხს მიიზიდავს ხოლმე. რადგანაც ორი სოფელი, სნო და სტეფანწმინდა მლოცველთ მასპინძლად უხდება და ერთიერთმანეთს პურადობასა და სტუმრის დახვედრაში ეცილებიან.

ეს ხატები ასვენია ყუროს მთის გადმოსისწვრივ სამხრეთით, ერთს ამაღლებულს ჩონჩხიანს გორაზედ, რომელიც მიუდგომელს სიმაგრეზედ ამართულა, ისეც ძნელად სავლელს და მისადგომს კლდეებში.

ძველს დროში აქვე ინახებოდა სახალხო საუნჯენი, შეწირულობანი და საერო ქვაბები ლუდისა, არყისა და საკლავის მოსახარში. ეს წმინდა ადგილები ხალხისაგან მეტად უფრო პატივ-საცემლად იყო გამხდარი, რომ იქ ესვენა სათემო დრო-

შები, რომელთანაც ხალხს თავისი წარსული ბედ-იღბალი შე-ერთებინა, რომელნიც არა ერთხელ და ორჯელ ამოვლებულიყო მთიელთ სისხლში თავის ქვეყნის, სარწმუნოების და ეროვნების დაცვისათვის აღრინდელს არეულობის დროსა.

აქ შეფარებული დაჭრილი ჯიხვი მონადირისაგან ხელ-შეუხებელი რჩებოდა, რადგანაც წმინდა ადგილს ვეღარავინ გა-დაალახავდა; ამ წმინდა ადგილებს მიღწეული დევნული მტრის დევნისაგან სრულიად თავისუფლდებოდა, რადგანაც წვერის სპარს ანგელოზს თავის ფრთა გადაეფარა. ეს იყო ხევის უმაგრესი ადგილი და უმთავრესი საგანძე, სადაც ურიცხვი შე-წირულებანი მლოცველთა ინახებოდა. *)

რა თქმა უნდა, რომ ეს ადგილი ცოტა ხალხს არ მოი-ზიდავდა და ცოტა საკლავს, საწირს და ზედაშეს არ მოი-ტანდა.

თუმცა ამ ადგილს ეკლესია არ იყო, მაგრამ მისი ადგი-ლი ეჭირა ნიშსა, რომელიც თეთრის ბროლის ქვით აეშენე-ბინათ და მზეზედ ვერცხლად ბრჭყვიალებდა. ოთხ-კუთხედ აყვანილი ნიში, სათაურში ვიწროვდებოდა და ზედ სათაურ-ზედ ოქროთი ნაწერ-ნახატი რკინის დიდი ჯვარი ედგა.

მას ჰქონდა გალავანი აშენებული ჯანგ **) ნარევის ქვით,

---

*) წვერის სპარს ანგელოზის ეკლესიაში მოუვიდათ ორი ხატი. ერთი მათგანი არის შემოსილი ნაკვერის ვერცხლით, მეორესაც ვერ-ცხლის გვირგვინი აქვს. აგრეთვე სხვა ეკლესიებსაც, ახალი ხატები მოუვიდათ.

*) ჯანგი—გოგირდ-ნარევი სპილენძი. მთაში [illegible] მრავლად მოიპოება.

რომელიც ოქროსავით ბზინავდა და მის თავზედ ურიცხვი დროშები გაფრიალებულიყვნენ.

სხვა და სხვა ფერად აჭრელებული ხალხი მიდიოდა და ზოგი ჯვარს იხსნიდა ყელიდგან, ზოგი ბეჭედს იძრობდა თითიდამ, ზოგი — ვეცხლის ყელს, რომელიც შეთქმისამებრ მთელს წელიწადს ყელზედ ეტარებინა; სხვებს მიჰქონდათ კიდევ თასები, აზარფეშები, შანები და სხვა ძვირფასი ნივთები თვლებით მოჭედილი. ყველა სასოებით მუხლს იყრიდა და მოკრძალებით ჯვარს შეაბამდა თავის საწირავს. გაისმოდა დროშის ზარის ჟღრიალი და დეკანოზებისგან დამწყალობნება შემწირავისა, რომელიც უკანასკნელს ნივთს საზოგადო სიმდიდრეს უმატებდა

— სწყალობდეს! დაიძახებდა ხალხის მმართველი დეკანოზზედ უფროსი ხევის ბერი და ჭაგრი დაიფარებოდა გრგვინვასავით ხალხის ძლიერის ხმით; ამა ხმას მოჰკრამდა ხელს სუბუქი ნიავი, გაიტაცებდა ზრიალით და ყოველ მთას, ყოველს ხეობას, ყოველ კენჭსაც კი აგონებდა, ვინ რა შეწირულება გაიმეტა ღმრთისა და ეკლესიისათვის.

ამ ადგილს ერთობა, ერთი ოჯახობა იქამდის თავს იჩენდა, რომ დაკლული საკლავები, ქადები სულ ერთ ადგილას, ნიშის ახლოს მოჰქონდათ. აქა ჩუხჩუხებდა საერთო საარაყე ქვაბები, რომელშიაც საერთოდ იხარშებოდა მთელ-მთელი ცხვრები და მომზადების შემდეგ, იმის გაურჩევლად, რომელი საკლავი ვისგან იყო მოტანილი, ხალხის რიცხვზედ უწილადდებოდა. ამ კერძს ერქვა ხატის წილი და მას ძუძუ მწოვარასაც ვერ დააკლებდნენ, რადგანაც მით ერთის ოჯახობის მონაწილეობა მტკიცდებოდა.

ბევრნი იყვნენ ხატობაში ისეთნიც, რომელთაც ან ადგილის სიშორის, ანუ სხვა რომელისამე მიზეზის გამო ხატში სრულიად არა მოეტანათ-რა, მაგრამ აქ ერთი ოჯახი იყო, ცარიელად მოსული — მისი წევრი და მას არა თუ მიიწვევდნენ, არამედ ვერაფერს დააკლებდნენ, რადგან თავის ხატის წილის მოთხოვნა ყოველთვის შაეძლო.

დაამწყალობნეს ხალხი, დეკანოზებმა საკლავის მომტანს ჩვეულებისამებრ შუბლზედ სისხლის ჯვარი გაუკეთეს და ხალხი ნიშის მოშორებით ველზედ შეგროვდა; სადილი ჯერ არ მომზადებულიყო და ხალხს ჯვარულისა და დიდების შემდეგ «ტაშ-ფანდურა» გაემართა. გახურდა გოგონა და გაბრწყინდა ყმაწვილი გოგო ბიჭების თვალები. მღერაში მომთქმელ მოლექსენი ცდილობდენ ერთმანეთზედ უფრო მწვავს, გულის ამღელვებელს და ძლიერს სიტყვებს იგონებდენ. თამაშობით შეხურებულნი ყმაწვილნი შეწითლებულიყვნენ და თვალ-გაყუყუნებული გოგოები «საგულოს» დაეძებდნენ, რომ კეკლუცის გაღიმებით მოესიბლათ, თვალის «ჩაკრენტით» გაებედნიერებინათ.

უფრო მოხუცი დარბაისელი ხალხი ჯგუფ-ჯგუფად დაყოფილიყო და ზოგნი თავ-თავიანთ ბინებში ისხდენ, ზოგნიც ერთის ბინიდგან მეორეში ესტუმრებოდენ, რათა შემთხვევა არ დაეკარგათ და ვინ იცის რამდენი ხნის უნახავ ნათესავებთან დამტკბარიყვნენ და დრო გაეტარებინათ.

ყოველს ბინაზედ მრავალი ჰქონდათ: შინაური არაყი, ლუდი და სტუმრის მისვლისა თანავე გაიმართებოდა თასების გზავნა და «სმური», გალექსული სიტყვის შესხმა მისულისადმი.

ყველაფერი რიგზედ მიდიოდა, როდესაც სამი კაცი შე-

მოჩნდა ქვევით გვერდოზედ. სამივ განქარებული მოდიოდენ და ეტყობოდათ თავისათვის ძალა მიეყარათ, რადგანაც, უშველდა, დასცხომოდათ და ქუდები «ქალასა» მხრივ ისე დაეხურათ, რომ ქუდის სათაურებს მზე მოეჩრდილა. სამთავეს ჩოხის კალთები გადაეწიათ, რომ მუხლებს დრეკისა და მოძრაობის დროს ნაკლები ძალა დასდგომოდა. ისინი თვალთათვის სამდუვროდ მოდიოდენ და ამის გამო ხალხის ყურადღება მიიქციეს.

— ვინ იქნებიან... ძალუმ ჩქარა კი მოდიან — ეგენი უსაქმოდ არ იქნებიან.. ლაპარაკობდენ აქა-იქა ხალხში და მომსკალთ ყველა მოუთმენლად ჩასცქეროდა.

ბიჭებმა მოაღწიეს სერსა, ამოხდნენ და ხალხმა იცნო ისინი. სამნივ სიონლები იყვნენ. მათ მოსვლის უმალ ხალხს შეუფერხებლივ «წყალობა ხატისა» შეუძახეს, მიიღეს პასუხად «თქვენიმც მწყალობელია» და ხმა-გაუცემლივ ნიშისკენ გასწიეს. როდესაც წმიდა ადგილს მიუახლოვდენ, დაყარეს ჯოხები, ქუდები, წარსდგეს რამდენიმე ნაბიჯი პირჯვრის წერით დაიჩოქეს. დეკანოზებმა შეჰკრეს თვალი ახლად მოსულებს, აიღეს დროშები და დაამწყალობნეს. ბიჭები და ადგნენ, ავიდენ ნიშთან და დროშის წინ მუხლის მოხრისა და შევედრების შემდეგ საწირ-სანთელი ნიშის კედელში დატანებულს თახჩაში შეაწყეს.

დეკანოზებმა დროშები თავთავის ადგილას დაასვენეს და ერთმა მათგანმა ახლად მოსულებსა ჰკითხა:

— რაი ამბოვი იყო, რო ისე ჩქარა მოდიოდით?

— კონჯიო ამბავი, ღთის მადლმა! კონჯიო... უპასუხა ერთმა.

— რაი ამბოვიაო, რაი ამბოვი? მიეხვივნენ დანარჩენი დეკანოზები.

— რაიღა, რაი ანბავი, ონოფრეი დაჭკარგეს...

— ვინ ონოფრეი, რას უბნობ.

— აუ! ონოფრეი არ იცი?... მღვდელი, აქიმი ბურსაჭირის ქოხში რო სცხოვრებდა?..

— რას უბნობ, ბიჭაუ!. ვინ დაჭკარგა, როგორ? აღელდენ იქ მყოფები.

— რაი-ღა ვინა, ციმბირს გაგზავნეს!

— რაიო? განუმეორეს კითხვა, რადგანაც ამ გვარს შემთხვევას ვერც ერთი მათგანი ვერ წარმოიდგენდა.

მათს საუბარში ხალხი ჯერ მონაწილეობას არ იღებდა, რადგანაც ნიშს საკმაოდ დაშორებულნი იყვნენ და ლაპარაკი არ მისდიოდათ.

— ონოფრე გაგზავნეს მეთქი ციმბირშიგა. გაიმეორა მოსულმა.

— ონოფრე... ციმბირშიგა?! დაიწყო ერთმა.

— იმას ვიღა გაგზავნიდა, «უფლის ნათლული» იყო. დაუმატა მეორე დეკანოზმა.

— ტყუილი იქნების... მოაჭორებდა ვინა და... წარმოსთქვა მესამემ და ანბის მომტანს მიუბრუნდა: — სირცხვილი არაა, ბიჭაუ, რო სადაც რაი გაიგონა, პირში აღარ დაგადგების?.. გაიგონებ ჭორსა და ხალხი უნდა არია.

— რაი არიაო? წყენით უპასუხა სიონელმა.— ჭორად კი არა, მე თავადა ვნახე, აი ამ თოლებითა.. თვალებზედ ხელები დაიდო.

— შენ ნახე? გაიკვირა ყველამ.

— ჰაი, ჰაი, რომ მე ვნახე...

წუთს ყველანი გაჩუმდენ, თითქოს მეხმა დაჰკრა და ყველას სული გააკმენდინაო, მაგრამ მაშინვე ისევ აყაყანდენ და

ერთიერთმანერთის შორის დაიწყეს კითხვა:

— სადა ნახე, როგორა, მართლა მაჰყვანდათ, რას ამბობდა, როგორ იყო?

— დაფერსდით, დაიცადეთ, ყველას გეტყვით.

— იყუჩეთ, იყუჩეთ. დაუმატა უფროსმა დეკანოზმა და ყველანი სმენად გადაიქცნენ.

— სტეფანწმინდას წაველ, დაიწყო ამბის მომტანმა. — სატში წამოსვლა მინდოდა და სანთელი არ მქონდა... ის იყო გამოველ დუქანჩიგათა და ბორკილების ჩხარა-ჩხური მომედინა. გავიხედე და ტუსაღები ბუზსავით ირეოდნენ... მე ვთქვი ჩემ გულში: «სად დაუსვეტიათ მეთქი ამდენი, ცხვრები ხომ არ არიან მეთქი...» ერთბაშად გავიგონე: «შვილო მამუკაო!...» გამიკვირდა, ვინ ამძრახლა მეთქი... მივიხედე და ონოფრე კი იყო... ბეჩავი! ტუსაღის ტანისამოსში, ბორკილები ჰქონდა ფეხებჩიგა და ძლივს-ღა მოიზლაზნებოდა... გავქანდი, მინდოდა ხელზედ მემთხვია, მაგრამ მცველმა თოფის ყონდახი დამკრა და არ მიმიშვა... აბა, ონოფრეს ვინ არ იცნობს?.. ვის არ ახსოვს იმის სიკეთე?... აი მე თავადაც, დაჭრილი რო ვიყავ, სიკვდილს გადამარჩინა, ღთის მადლმა!... უნახავი საით დავდგებოდი?... სამანი მანეთანი მქონდენ... წაველი ნაცვალთანა, შევეხვეწე... ორანი იმას მივეც და ერთაც რუსსა... სალაპარაკოდ მიმიშვეს...

— რაი გითხრა, რაი? მოუთმენლად ჰკითხეს მამუკას.

— მაყვალაის სიკვდილი მე დამბრალდაო... გულამ მიღალატაო... ნამუსი დაკარგა და უფალი გმოო... მაგრამ ბეჩავი, სულ იმას იძახდა: შესცდა და ღმერთმა აპატიოსო!

— აი, ბეჩავ ონოფრე! ჩაიკრა მუსლებში უფროსმა დეკანოზმა ხელი და მწუხარებით დაუმატა: — მოგიკვდა შენი ვა-

ყიაი!... შენ დაიკარგა და მე კი მზეს ვუყურებდე?... ხალხი, ხალხმა რაიღა ქნა? დაამბოლოვა იმან.

— რას იქმოდა?.. ყველა დაღონდა და ყველა ჩაგონდა... უნდოდა მშვიდობა ეთქვა და არ მიუშვეს... ძალუმ ჯვარი ეხვია...

— ონოფრე რაღას შვრებოდა?...

— არ იცი, რასა იქმოდა? კითხვით მიუგო მამუკამ.— ხალხსა ლოცავდა.

— მოიცა-და, მოიცა! გააწყვეტინა მეორე დეკანოზმა—დალაგებით, დაწვრილებით გვიამბე.

მამუკამ აღასრულა დეკანოზის სურვილი.

— მოკვდეს თემობა! თუ ეგ საქმე ეგრე ჩაავლიათ! წამოიძახა უფროსმა დეკანოზმა, წამოავლო დროშათა თავს ხელი და ისე ძლიერად განრისხებით, შეანძრია, რომ ზარების ჟღერით ჰაერი შეირყა.

ხალხში სიჩუმე იყო ჩამოვარდნილი, რადგანაც ეგრძნოთ, რომ მოსულებს, უეჭველია, უსიამოვნო ამბავი რამ მოეტანათ და შეტყობას ელოდენ. ზარის ხმამ შეაკრთო, შეაძრწუნა და ტანში ჟრიამულად გაურბინა.

— სმენა იყოს, სმენა!... აგუგუნდა ხალხი და ნიშისკენ გაემართა.

დეკანოზები თავთავის ადგილზედ იდგნენ, თავთავიანთ დროშები ეჭირათ და ქუდ-მოხდილებს ნიავი ზამბასავით თეთრს თმასა და წვერს ურხევდა,

ხალხი შემოგროვდა ნიშის მაღლობის გარეშემო და მოუთმენლად ყაყანებდა. შეანძრეს დროშები და ურიცხვი ზარების ჟღრიალი გამეორდა. მას მოჰყვა უფროსის დეკანოზის ხმა:— «სმენა იყოს და გაგონება!» და ხალხი გაჩუმდა, გაწამდა და

სული განაბა. თვით ძუძუ მწოვარა ბავშვების ჩხავილიც კი ჯღარსად მოისმოდა, თუმცა სალოცავათ მრავალი მოეყვანათ.

ჭაერიც შესდგა და შეგუბდა, თითქოს იგრძნო, რა სამწუხარო ამბავიც უნდა გაეგონა თემობას. მზეს დარცხვა და იქავ მყოფს ღრუბელს მოეფარა, რომ ხალხის მწარე დღე არ ენახა.

— ხალხო! გაისმა ამ სამარის მზგავს სიჩუმეში და მედგრად გაირბინა ხალხში.—ხალხო! მზე კრთება და ბნელდება სირცხვილისაგან... ცა გაიპო და მრისხანება ზარსავით დაგვეცა თავსა, გასკდა დედა-მიწა და თან ჩატანას გვიპირებს... ხალხო! თქვენა გყვანდათ მოძღვარი, რომელიც თქვენთვის თქვენზედ მეტსა ზრუნავდა, თქვენა გყვანდათ მამა, რომლის მაგალითიც გზას გიშუქებდათ... თქვენა გყვანდათ მოძმე, რომელიც ღვთიურს ჭეშმარიტებას გასწავლიდათ... თქვენა გყვანდათ ღვთიური და ის უბრალო ჭიასაც არ ავნებდა... ის იყო თქვენი სახელი, თქვენი სიამაყე, თქვენ შეგეძლოთ ამაყად გეთქვათ: ეგ ჩვენია, ჩვენს მთაში ნაშობი და აღზრდილი, მთას ამაყობს, თემი ბედნიერია, რომ მაგ გვარი კაცი ჰყავს, ჩვენში აღზრდილი და ჩვენში დაბადებული... ხალხო, მოიგონეთ, ვისა ჰტკივებიათ გული და შვება ვის მოუცია... ვინა ყოფილხართ დაჭრილი და ვის განუკურნვიხართ; ვინ ყოფილხართ დაცემული სულით და ვის აღუდგენიხართ?

— ონოფრე, ონოფრე... დაიძახა ხალხმა გრგვინვასავით ერთ ხმად.

— გული ხარობს, რომ თქვენთვის მზრუნველი დაგხსომებიათ!... მაგრამ იცით, რა შეემთხვა იმას?

— რაი შეემთხვა, რაი?

— ონოფრე გაგშორდათ, გაგშორდათ საუკუნოდ და ხალხი მოაკლდა მის მზრუნველობას.

— როგორ, რას უბნობ?... გაგვაგებინე-და, ღვთის მადლსა!

— ონოფრეს დაბრალდა მაყვალას სიკვდილი და გაგზავნილ იქმნა ციმბირს.

იმ წუთას, მეხი რომ დასცემოდათ იქ მყოფთ, იმ შთაბეჭდილებას ვერ მოახდენდა, რა შთაბეჭდილებაც დეკანოზის სიტყვებმა მოახდინა. ხალხი გაჩუმდა და გაწამდა; ბუზს რომ გაეფრინა, მისი ფრთების მოძრაობის ხმასაც კი გაიგონებდით.

— ხალხო! გაისმა ისევ იმ დეკანოზის ხმა. — ონოფრეს დაღუპვაში თქვენც წილი გიძევსთ... თქვენ გაწვებათ კისერზედ ცოდვათ... ონოფრე მომკვლელი ვერ შეიქნებოდა, თავადაც იცით...

— ვერა, ვერა, აგრემც შეგვეწევა წვერის სპარს ანგელოზი!... მაგრამ ჩვენ რაითა ვართ დამნაშავენი?

— ქალი მოკლეს და მომკვლელი არ იპოვეთ.

— მართალია, მართალი, ღვთის მადლმა! ერთბაშად აყაყანდა ხალხი, მაგრამ დროშის წკრიალმა ისევ გააჩუმა.

— მაშ ვეცადნეთ, ვეცადნეთ დამნაშავე ვიპოვოთ და მით ჩვენი ძმა, ჩვენი მამა, ჩვენი თავ-მოსწონი მოძღვარი დავიხსნათ.

— ვიპოვოთ... დავიხსნათ. აიშალა ხალხი და კარგა ხანს მოუნდა დროშის ზარებს ყღრიალი, სანამ ისევ მშვიდობა ჩამოვარდებოდა.

— დავარისხოთ, ვინც ყველა ღონისძიებას არ იხმაროს მკვლელის პოვნისთვის.

— დავარისხოთ, და!

დუკანოზი წამოდგა, დააყღრიალა დროშა და მაღალის, ძლიერის ხმით წამოიძახა:

— სმენა იყოს და გაგონება!... ღმერთო, წვერისა სპარს ანგელოზო, დარყისა წმინდაო გიორგივ, ივანე ნათლის მცემელო, ზკდანიშისა წმინდაო გიორგივ, ლომისა მთავარ მოწამეო, ოქროს ბურთუსოვანო, ხარხის წმინდაო გიორგივ, ნინო წმინდავ, პირიმზევ, ბეთლემის ღვთის მშობელო, ნაღვარევის წმინდაო გივარგივ, ღუდის ყველა-წმინდავ; წმინდაო სამებაო... გთხოვ მე და შემოგბღავი ამ ხალხის პირით, რომ ვინც ჩვენ თემობაში არ ეცდება მაყვალას მომკვლელის პოვნას, არ ეცდება ჩვენის მოძღვრის, ჩვენთვის თავ-დადებულის გამოხსნის, შენი რისხვა გააყოლე ყველგან და გამარჯვებულს ნუ ავლევ.

— ომენ შენს მადლსა. იგრიალა ხალხმა ისე, რომ ხმის მიმცემა მთებმაც კი თითქოს ზანზარი დაიწყეს.

— ვინც ეს ჩვენი ფიცი გატეხოს, უფალო, მაღალო ღმერთო!... ოჯახობაში სიტკბოებისა და გემრიელობის მაგიერ, სიცოცხლემც გაუმწარდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— გულით საყვარელისგამც მოტყუებულ დარჩების და მალა კი ნუ ექნების გადაუხადოს!

— ომენ თქვენს მადლსა!

— მტერთან შებმულსამც ხმალ ტარშიმც გადუტყდების!

— ომენ თქვენს მადლსა!

— წყალში შესულს აჯაყნდამც გაუწყდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— სამარის მაგიერ მგლის კერძამთაც გასდების!

— ომენ შენს მადლსა!

— სამანი! დაიძახა დეკანოზმა და დააყღრიალა დროშა.

— სამანი, სამანი, დაიძახა ხალხმაც და მიეხვია საქმეს.

ყველანი მოჰყვნენ დროშების ყღრიალს და სანამ არ შე-შეენებიათ, სანამ ხალხმა სამანის საქმე არ გაათავა.

XXIII

როდესაც ისინი მორჩნენ ამ სახალხო ჩვეულებას, დას-დვეს პირობა, რომ საქმეს მტკიცედ შესდგომოდნენ და ონო-ფრესათვის უეჭველად ეშველათ. გუდამაყრის თემობასაც შეა-ტყობინეს თავიანთი განზრახვა და გადაწყვეტილება. მათ უამათ ხევის გადაწყვეტილება და თანა-მოსაწილეობის წადილი მით უფრო სიხარულით გამოაცხადეს, რომ ქალის მოკვლა მათ თემობაში მოხდა და სირცხვილიც ყველაზედ მეტი მათ მოე-ხვიათ თავზედ.

ამ მიზეზის გამო გადასწყვიტეს, რომ ბურსაჭირის ტა-ფობაზედ, როგორც შუა სამაზრო ადგილზედ გაემართათ სამი თემობის ყრილობა: ხევისა, სნოსი და გუდამაყრისა.

ერთს დღეს ბურსაჭირის ღელისკენ ორივე მხრიდგან ხალ-ხი დაიძრა. დანიშნული იყო თემის ყრილობა და ხალხი შე-დიოდა იმ გორაზედ, სადაც მომხდარი ავაზაკების ნიშნად ონოფრეს გატიალებული ქოხი მოჩანდა. აქ აღარავინ დადიო-და, რადგანაც ხმა გავრცელდა, რომ გამოქვაბულს მავნე სული დაეპატრონაო, ღამღამეობით აანთებენ ცეცხლსა და ტაშ-ფან-დურას გამართავენო. თუ კაცი ჩაიგდეს, აუცილებლად ფათე-რაკს წააკიდებენო და ეს ხმა კი ხალხის რწმუნებამ შეითვისა და სრულს ჭეშმარიტებად მიიღო.

მალე გასცდენ ამ ადგილებს და გაკიდენ გუდამაყრელები ბურსაჭირის ღელეში, სადაც მოხევენი უკვე მოსულიყვნენ.

ყველანი მოგროვდენ, შეიყარნენ, აკლდა მხოლოდ ჯმუხა ჯალაბაური, ყველაზედ ხნიერი მთელს სამს თემში და ყველაზედ სახელ-განთქმული მოსამართლე.

— ასე რად დაიგვიანა ჯმუხამა? იკითხა კიღამაც.

— აბა რაი ვიცი, შენაი ჭირაიმე! მიუგო მეორემა.—იქნებ უქეიფოდ ჰრის.

— დაბერდა, ბეჩავი, თორღავ, დაბერდა და დაზარმაცდა.

— ჰაი, ჰაი, რო დაბერდა!.. ბატარაი ხნისა კი აღარაა.

— მოდის, მოდის! ერთბაშად მოისმა და კაკეზედ გამოჩნდა გაბადრულის, თეთრის წვერით მოხუცი, რომელიც წყნარად მოდიოდა და ჯოხზედ ებჯინებოდა. მისი ჭკვიანი და აზროვნობით სავსე სახე, გულ-კეთილობასაც გამოსთქვამდა და ეხლა მოკუშული დიდრონი თვალები, უეჭველია, ოდესმე მოყუყუნენი, სიცოცხლის ცეცხლით აღსავსენი უნდა ყოფილიყვნენ.

ხალხი მიეგება, როგორც უფროსს, ყველასგან პატივცემულს და საყვარელს კაცს. ჯმუხამ მადლი გადუხადა და წარმოსთქვა:

«დავბერდი, დავჩაჩანაკდი,
წვერი შემექნა ჭაღარა;
შინ საქმეს ვეღარ ვაკეთებ,
გარედ ვარგივარ აღარა!»

— რაისთვი, რაისთვი, ჯმუხავ? უთხრა ერთმა მოხუცებულმა—შენი სიცოცხლე ჩვენთვის ღვთის წყალობაა... შენგნითა ვართ გარიგ-დარიგებულნი... შენ გოსწავლია ჭკუასა.

— ნუ, შენი კვნესამე, ჯმუხაისი, ნუ! გულ'ს ნუ გაგვიტეხ! დაუმატა მეორე მოხუცმა და ლექსადვე უპასუხა:

«გაგვიმეხ, ბერო მინდიავ!
მუხლი მოიბი მგლისაო;
ჩაგვიყოლიენე უნცროსნი,
ვისაც თავი აქვს ცდისაო.»

— აბა მაშ მომყევით, უპასუხა ჯიმუხამ და დაუმატა: — დღეს ბევრი გვაქვს საცდელი, ბევრი, ღთის მადლმა! და გასწია ბინად ამორჩეულის ადგილისკენ.

ხალხი დალაგდა, დაიწყო ლაპარაკი იმ საშუალებაზედ, რომელიც უნდა მიეღოთ მკვლელის აღმოსაჩენად.

ყველა ცხარობდა, ამბობდა თავის აზრს და თავისი გამორჩეული საშუალება მოჰყავდა, მაგრამ, როგორც ამ გვარს შემთხვევაში ყოველთვის არის ხოლმე, ერთი მეორეს არა ჰყაბულდებოდა და საქმე გრძელდებოდა.

— მოიცადედ-ლა! დაიწყო ჯიმუხამ და ხალხი გაჩუმდა. — „შინ დაბარებული გარედ არ გამოდგებისაო.“ ნათქომია და მართალიცაა... აქ რაიც გინდა სთქვათ, საქმის დროს ისე უნდა მოიქცეთ, როგორც თითონ საქმე მოითხოვს... ჩვენ ის დებულება უნდა დავდოთ, რომ ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარაი... სულ, სულ, სულ რაიცაა ვართ სამ თემოზაში, უნდა გამოვიდეთ და როგორც ჭკუა გაგვიჭრის, როგორც ღმერთი ჩაგვაგონებს, ისე გამოვუდგეთ მომკვლელის კვალსა... ეგრე არა, ნინიაუ, შენი გვნესამე?! გადუბრუნა თავი მეზობელს, რომელმაც თავის ქნევით უპასუხა:

— ეგრეა, ღთის მადლმა.

— ეგრე არაა, ხალხო და ჯამაათნო? მოუბრუნდა ხალხსა.

— ეგრეა, ეგრე!... აქ დარიგება არ გამოდგების.

— მაშ რაი-ლა?... შევუდგეთ საქმესა...

— შევუდგეთ, შე, შენი გვნესამე.

— სალხინო და ჯამაათნო!... გწადისთ დამნაშავის პოვნა?

— გვწადის, ღვთის მადლმა! ეგრე გვწადის, როგორც მშიერს გაძღომა, ბერს—სულის ცხონება.

— აბა, მაშ მაგას დიდი ლაპარაკი არ უნდის. წადით, დაიმალენით და ძებნას შეუდექით... გაწყდეს ის თემი, რამაც ერთის კაცის პოვნა მოინდომოს და ვერ იპოვას... ხმა ღთისა და ხმა ერისა ერთი არისო და ძალაც ერთი უნდა იქნას... აბა, ვოჟებო!... ბატარაი გაინძერით და საქმე მალე გაკეთდება... ქვეყანას ქვეყნისა შეუძლიან!

მოსუცს ჯერ ლაპარაკი არ გაეთავებინა, როდესაც მოლაპარაკეთ შუა ვიღაცა კაცი შევარდა, მოიხადა ქუდი, დააგდო დედა-მიწაზედ და ცალს მუხლზედ დაიჩოქა.

ჯამ-უსას სიტყვა ნასხევარზედ გაუწყდა; ყველანი გაჩუმდენ და ახლად მოსულს გაოცებული შეჰყურებდენ. იმის დაგლეჯილი და ხის ქერქით მიკონკილ-მოკონკილი ტანისამოსი, ხორცს ძლივსღა ჰფარავდა. ადგილ-იდგილ, სადაც კანი გამოსჩენოდა, იმისთანა სიგამხდრე ეტყობოდა, რომ იტყოდით, ძვლები გადაეთვლებაო. გამხდარივე სახე გაჭყვითლებოდა, პირის კანი დასჩვილებოდა, დასთოთლებოდა, მოსდუნებოდა და, ძალას მოკლებული, როგორღაც უსიამოვნოდ ჩამოშვებოდა. პირისახე მკვდარსავით გაჭვითრებოდა და სევდიან-შეშინებული თვალები გაუბედავად გამოისედებოდა. ქუდის ხმარებას, როგორც ეტყობოდა, დიდი ხანია გადასჩვეოდა და ამისთვის გრძელი თმა და წვერი გაბურძგნოდა, შესთელოდა და საზარელს, უსიამოვნო შესხედულობას აძლევდა. გულ-ხელ-დაკრეფილი, ერთ მხარ ჩამოგდებული, ისე დაჩაგრულად, უიმედოთ და ბეჩავად გამოიყურებოდა, რომ მისი ნახვით კაცი შეძრწუნდებოდა.

ვინ იყო, საიდგან მოსულიყო, ან ამ კრებაში რად შე-

მოსულიყო, არავინ იცოდა, ვერავინა სცნობდა.

მეტად დაცემული, დამცირებული, გასრესილი იყო, რომ მის მნახველს გულში სიბრალული არ გაღვიძებოდა. საცოდავი იდგა დაჩოქილი, თითქოს შენდობას ითხოვსო.

— ბიჭავ! ვინა ხარ? გაოცებიდგან პირველი ჯმუხსა გამოვიდა და კითხვა მოასხერსა.

— ვინა ვარ? წყნარად, მაგრამ ასეთის ხმით წარმოსთქვა უცნობმა, რომ მსმენელთ სხეულში ჟრიამულმა გაურბინა...

ახლად მოსულს ეტყობოდა, რომ გულის ვარამს საკმაოდ დაეხაშმა, ძლივს-ღა ქშენამდა, ხმა უსწორ-მასწოროდ უკანკალებდა.

— მე ვარ ცოდვილი და ღირსი სასჯელისა... წარმოსთქვა და ხმა ჩაუწყდა, რამდენჯერმე სცადა ამოხველებით ხმა ამოეწმინდა, მაგრამ ნახველის მაგივრად ნაკუთ-ნაკუთი სისხლი ამოვარდა პირიდგან.

ავად-მყოფი მისწვდა მკერდსა, დაიკლაკნა ტკივილისაგან და სახე დაეპრანჭა.

ხალხი იქამდის შეაპყრო განცვიფრებას და ავად-მყოფის მდგომარეობის თანაგრძნობას, რომ ხმის ამოღება ვერავის გაებედნა.

— ღირსი ვარ სასჯელისა მეთქი და... იმად მოვედ, რომ დამსაჯოთ... რაისთვი გინდათ ჩემი სახელი... სახელი დაკარგული მაქვს... ჩემი სახელი დიდი ხანია მოკვდა და დაიმარხა... სახელი რად გინდათ?.. ვინ ვიყავ, თქვენთვის რაა ხელსაყარია?... მე მომკალ მაყვალაი, მე დავღუპე ორნოფრე და ცხრა რაიღა გინდათ?

ამ სიტყვებთან ერთად ბიჭი მთლად დაიგრიხა და ხალხში კი ძრწუნვის და გაშტერების ბუზუნი გაისმა.

— რას გაჩუმდით? გაგიკვირდათ?... ჰე, ჰე, ჰე! მწარედ ჩაეცინა იმან.—მიყურეთ, მიყურეთ, ნახეთ, კაცს სადამადის შეუძლიან მივიდეს?! ღვთის მადლსა, ნუ გაჩუმებულხართ!... ერთბაშად მღელვარებამ ძალა მისცა და საჩქაროდ დაიწყო:—დამკარით, მომკალით! ღთის მადლმა, ღირსი ვარ და ეგრე ჩუმად კი ნუ ხართ!... იქნება სიკვდილის ღირსიც აღარა ვარ?.. იარაღს წავბილწავ რო მომაკვროთ?... ქვა მაინც აღარ გეპოებათ, ქვა, ქვა!... გაბრაზებით დაიწყო ღრიალი და თავში ცემა.

— ბიჭაუ! შესდეგ, რაი მოგსვლია?

— გამიშვით, გამიშვით! გაცოფებული იძახდა საცოდავი.—დღემდის ცხოს ველოდი და არ იქნა... არ მოვკვდი, არვინ ჩამაძაღლა... თქვენც აღარა მკლავთ... მაშ რაი ვქნა, რა?

— გვიამბე დაწვრილებით, როგორ იყო? კარგა ფიქრისა და მჭმუნვარების შემდეგ იკითხა ჯმუხამ, რომელსაც ოფლი გადმოსდიოდა შესაზარის სურათის ცქერისაგან.

— რაი-ღა გითხრა, ბეჩაო?!. ხომ გითხარით, რომ მე მოვკალ, ცხო რაიღა გინდათ; მე მოვკალ და სისხლი აიღეთ. სახელიც გინდათ?.. ონისე ვარ.

— ონოფრეს იცნობდი? ერთბაშად ჰკითხა ჯმუხამ.

— ონოფრეს... ონოფრეს როგორ-ღა არ ვიცნობდი... ღვთის ნათლული იყო... იმანაც იცოდა ჩემი ცოდო... იმას ყველაფერი ვუთხარი...

— ხალხო, სმენა იყოს და გაგონება! დაიძახა ჯმუხამ და სახე გაუბრწყინდა.

— იმან მაზიარა... აღსარება უთხარ... არა დაუმალე-რა...

— იმან იცოდა, რომ შენ მოჰკალ, არ გამოგაცხადა... შენ დაგფარა და თითონ თავი მსხვერპლად მისცა?!

— ის არ იტყოდა... ღმერთიური იყო, ღმერთიური, განა კაცი

იყო! თავად მითხრა, აღსარება არ გაიცემაო... ლუკმა-ლუკმა რომ დამჭრან, ვერ მათქმევინებენო და... და არცა სთქვა.

— დიდება შენს სახელს, უფალო! გადიწერა პირჯვარი ჯმუხამ.— დიდება შენის სახელის მადიდებელს, დიდება შენის სიტყვებით გაძლიერებულს!

ხალხს უკვირდა ონოფრეს მოქმედება და ღირს მოსაგონებელს სიმტკიცეს, სასახელოს ვაჟ-აცობას და სამაგალითო მოქმედებას გულში იბეჭდამდა ისე ძლიერად, რომ მისი აღმოფხვრა ათას შემთხვევაში ჯერ კიდევ ვერ შესძლებდა.

— ბიჭაუ! განშორდი ხალხსა. ბრძანებით წარმოსთქვა ჯმუხამ კარგა ფიქრისა და დუმილის შემდეგ.

— რაისთვი? ისეთის შესაწყალის ხმით იკითხა უბედურმა, რომ ყველას შებრალება აღუძრა გულში.

იმას ესმოდა, რომ ხალხისთვის საზიზღარი შექნილიყო, მოშორებოდა მასა და მეტის-მეტად ამცირებდა კრების ცქერა, მის შორის ყოფნა.

— თემმა შენს საქმეზედ უნდა მოილაპარაკოს.

— მე რაიღა მოსარიდებელი ვარ, შენაი ჭირაიმე. ვიქნა აქა, რას დაგიმლით, ვინ დამერიდების?

ხალხში გაიმართა ჩურჩული და ბეჩავს გამოუცხადეს, რომ სანამ თემის თავნი მოლაპარაკებაში იქნებიან, გარეშე პირი ვერ დაესწრობაო.

დამნაშავე განშორდა და კრებაში ლაპარაკი გაიმართა იმის შესახებ, თუ რა უნდა უყონ უბედურს მთიელს, რომელიც თავად, ძალა-დაუტანებლად მოვიდა და ისე გულ-წრფელად აღიარა ყოველისფერი.

სჯა დიდ ხანს გრძელდებოდა, რადგანაც ერთის მხრით საზარელს სურათად ეხატებოდათ დამნაშავის მოქმედება და

მეორეს მხრით მისი ბეჩაობა და დაცემა გულს ულბობდა, აბრალებდა და პატივების სურვილი სიმკაცრეს ხელს უშლიდა.

მათ წინ იდგა დავრდომილი, რომელიც ოდესმე თემის თავ-მოსაწონი, სასახელო იყო, ის ონისე, რომელიც მომმეთათვის თავ-გადადებული მტერს ტყვიად მოხვდებოდა და მიჯჯავარდებოდა; ეხლა გალახული, მოგლილი, დაოსებული, რომელსაც მზის სხივიც კი შეზარებოდა.

მოლაპარაკება გათავდა და ჯმუხამ ისევ დაუძახა ონისეს; რომელიც გულის ცასცახით მოვიდა და შუა ადგილას დაიჩოქა. მთლად სმენად გადაქცეულს ჯმუხასთვის თვალები ვერ მოაქცია, თუმცა წარმოუთქმელის წადილით უნდოდა იქ მყოფთა სახის-მეტყველებაზედ შაეტყო, რა გადაწყვიტეს მის შესახებ.

— ონისე... შენს მაგიერ ჩვენი მოწყალე და ჩვენი პატრონი დაიკარგა...

— დამკალით და წამლად დამადეთ, თუ ეშველების რამე! საჩქაროდ წამოიძახა ონისემ.

— თემმა გადასწყვიტა, რომ ნამდვილი დამნაშავე ეპოვნა...

— და აგერ... აქა ვარ, თქვენაი ჭირაიმე!... თავად უფალმა მომიყვანა, ღთის მადლმა!

— თემსა ჰსურდა ნამდვილი დამნაშავე მიეცა მთავრობისათვის და უბრალოდ დასჯილი კი გადაერჩინა.

— თემი გონიერია, ადიდას უფალმა!

— მოიცა, ბიჭავ! გააწყვეტინა ჯმუხამ... ხალხმა გადაწყვეტილება შესცვალა... შენ არ გაგცემს.., ხალხი, თემობა ითხოვს, რომ ონოფრე დააბრუნონ, ხალხს აჩუქონ. თემის თხოვნას წინ ვერვინ გადუდგება...

— არა, თქვენაი ჭირაიმეთ!.. მე მიმეცით, მე გამგზავნეთ... თუნდა გზაჩი მოვკდე, გამგზავნეთ.

— ეგრეც მკვდარი არა ხარ, ბეჩაო! უპასუხა ჯმუხამ და და-

უმატა: — თემს რომ გაძლიერებული ენახე, გაუტეხელი, თავ-მოუხრელი, ჰაი, ჰაი რო გიჩვენებდა ძალასა, მოგგრესდა და მოგტეხამდა... მაგრამ ქალა ხელს არ გახლებს... არ გახლებს, მაგრამ თემობაჩიც ვერ მიგიღებს... წადი, იცხოვრე, იცხოვრე სადაც გინდა, როგორც გინდა... შენ ერთხელ მოსწყდი თემოხს და ვეღარ შეუდუღდები..-

— ბეჩაუ! დაიკვნესა ონისემ.— ვითომ მიბრალებთ?.. საით ვიცხოვრო, რაღამ მომასვენოს?... ონოთვრე ჩემს მაგიერ იკარგებოდეს და მე კი მზეს უცქეროდე?.. მოკვდეს ონისე, მოკვდეს, რომ მაგას უბედამენ...

— იყუჩე, ბალღო!... თემი დალოცე, რომ სიცოცხლეს გარჩენს. თემმა ისურვა შენი დარჩენა და უნდა დარჩე... დარჩეს თემო?

— დარჩეს, დარჩეს. გაისმა ძლიერი ხმა მთელის ხალხისა.

ონისე გაკრთოლდა და სიხარულის ცრემლები გადმოსცვივდა. მეტად ძვირფასი გასაგონი იყო, ყველას მოსხლეტილის გულისაგან გაგონება, რომ მას კიდევ რადმე აფასებენ, კიდევ რაოდენადმე სიყვარულს უჩენდენ. ის დაეცა მუხლის თავებზედ, მთრთოლვარეს ხელებით ჯმუხას ჩოხის კალთას დაძებდა, რათა დაელორთხა და მადლობის გრძნობით დაელოშნა.

— არა, ხალხო, არა ჯმუხავ! არა, აგრემც თქვენს ჭირს დავლევ!... არა ვარ თქვენი წყალობის ღირსი... ეგ წყალობა დიდია, მაგრამ ძნელი, მეტად ძნელი... არა ვარ ღირსი, არც იმ პურისა, რომელსაც მომაწვდენს..., ვინც ლუკმას მომიშვერს, ის ლუკმა ალალი იქნებოს და მე კი არამი!.. ყელ ვეღარ ჩაუშვებს... ჯმუხაისა... შენაი კვნესამე... ხალხო, თემო!.. აგრემც თქვენს ჭირს დავლევ... არ მინდა... მაგად არ მოვსულვარ.

— მაშ, რისთვის მოჰკალ, რა გინდა?

— იმად, რო დამნაშავე ვარ... კაცი დაიკარგა ჩემის მიზეზით და მიშველეთ დავიხსნა!... მიშველეთ, თემი ხართ, დიდი შეგიძლიათ... დავიხსნათ და თუნდა ჩამქოლეთ.

ხალხი გაჩუმდა, იმან იგრძნო სრული სამართლიანობა ონისეს მოთხოვნისა; იგრძნო მისი მდგომარეობა, სინდისის გაღვიძება და სატანჯველი; მიხვდა და სიტყვა გაუწყდა.

— მე მიყვარდა მაყვალაი, დაიწყო ისევ ონისემ სულის კვეთებით—მიყვარდა, ვფიქრობდი, იმედი მქონდა ბედნიერება მეწვევა მეთქი, მაგრამ მოვტყუვდი... გული გაგიჟდა, გაბრაზდა, სისხლი ამერია... მაყვალაი ცხოსთვის ვერ დავთმე და მოვკალ!.. მეგონა მოვკლავ მეთქი და მოვისვენებ მაინც, მაგრამ უფალი დიდი ყოფილა!... დღენი მომეწამლა, სიცოცხლე გამიშავდა და გულს მეტი შხამი ჩაესხა.., დავდიოდი, ვჭამდი, ვსვამდი, მეძინა, თუ მეღვიძა, ვერ გამეგო... ყველა შავად, ნაღვლიანად და მწარედ მეჩვენებოდის... წყალი, წყალ ტიალს რაღამ შეუცვალა გემო?!.. მზისთვის ვერ შემიცქერია, მთვარესთვის ვერ მიმიხედნია, მრცხვენია!... მრცხვენოდის... ჩემი ჩრდილის დანახვაც-კი მარცხვენდის... ონოფრე შემხვდა... მაზიარა... ყველა გავაგებინე, ყველა ვუთხარ აღსარებაში... იცოდა ჩემი თავ-გადასავალი... გითხართ და ვამბობ... ვამბობ თავ-მთელი და თავ-გატეხილი, ონოფრე არაა დამნაშავე, ონოფრე ცამდის მართალია. მე ვარ, მარტო მე დამნაშავე და იმას უშველეთ!.. უშველეთ მეთქი და აჰა ჩემი გული!..

ონისე ისევ მუხლებზედ დაეცა და ხელების მოკვრით მკერდი გადაიღეღა; ტუჩები, ჯერ კიდევ რაღაცას მოძრაობდენ, სახე შეშლილი, გამწარებული ჯერ კიდევ რაღაცას ლუღლუღებდა; ხალხსაც გაეკმინდა ხმა, გაჩუმებულიყო; ნახულის და

გაგონილის წინაშე თავი მოუხარა...

ერთბაშად კრება შეინძრა, ერთ მხარეს მდგარნი ორად გაიპო და ვიღაცა კაცი, ჩასისხლიანებულის თვალებით, ვეფხსავით გამოხტა... მივიდა პირდაპირ ონისესთან, დასტაცა მხარი და წამოაყენა.

— ბიჭავ! შემომხედე... დასჭყივლა იმან. — შენ წამართვი მშვიდობიანობა.., სახლი გამიწბილე, დამჭერი... მაყვალაი გიყვარდა?.. ღთის მადლმა, რომ მეც მიყორდა, შენზედ მეტად მიყორდა... შენ მოჰკალ მაყვალაი, მაყვალაი ჩემი იყო და... თემს რასა სთხოვ? შენ მოკალ ჩემი და სისხლსაც მე ავიღებ!

ონისემ შეხედა და გაიღიმა.

— მომკალ, მომკალ! დასძახა იმან გასარებულმა და მკერდი უფრო მეტად გადაიწია.

ხალხი გაშტერებული იდგა და ვერ გამოერკვია, რა ხდებოდა; ყველანი გაჩუმებულიყვნენ, გაუჩებულიყვნენ ისე, როგორც ქარიშხალს წინედ ჭაერი, რომელიც გრგვინვად გადაქცევას აპირებს.

— მოკვლავ, მოკვლავ, ღთის მადლმა! ერთბაშად მოისმა და ხანჯალმა ჭაერში იელა, გათრთოლდა და გაიკრიალა.

ხალხი შეირყა, გაქანდა იმ მხრისკენ, მოეხვია მოჩხუბართ და შეჯგუფდა, ბურთად შეიკრა. რამდენსამე წუთს ასე გაუშლელად ღელავდა და გამოურკვეველს მოძრაობაში, ტალღასავით მიქან-მოქანავდა. გაიშალა, გაიფანტა და ხმა მაღლად ყვირილი დაიწყო:

— სიკვდილი მოღალატეს, სიკვდილი!...

იმ ადგილზედ, სადაც პირველად შეჯგუფებულიყვნენ, დარჩენილიყო რამდენიმე კაცი, რომელთაც გაბრაზებული, ფერმიხდილი და სახე არეული გელა ეჭირათ; და იქავ, იმათ ფეხებთან ეგდო ონისე. გელას ხანჯალს მკერდი გაეპო მისთვის. ონისე სიკვდილს ებრძოდა და მწარეს ტკივილისგან სულთმობრძავი უწყალოდ იგრიხებოდა და აქეთ იქით აწყდებოდა. ცდილობდა წამომდგარიყო, მაგრამ ძალა თან და თან აკლდე-

ბოდა და მისი მეცადინეობა ამაოდ რჩებოდა. ბოლოს შეკრთა, ორივე ხელები გაპობილს მკერდთან მიიტანა და ფერ-დაკარგულმა, მთრთოლვარე ტუჩებმა ჩუმად, ჩიავსავით წყნარის თრთოლით, მკაფიოდ წარმოსთქვა:

— უფალმა შეგიწყალოს გელაუ!

კიდევ ერთხელ შეკრთა, გაიზმორა, გაიჭიმა, დაიკვნესა და საუკუნოდ გაუნძრეველი დარჩა...

მეტად ძნელი და შესაძრწუნებელი სურათი იყო, რომ მისი მნახველი ხალხი გულ-გრილად დარჩენილიყო; ძალ-ღონეს მოკლებული, უიარაღო კაცი, თემს შემოხვეწებული, თემის ყრილობის დროს, თვალ-წინ მოეკლეს! გელას გაბედულობა მეტად საზიზღარი იყო, საკმაოდ დასამცირებელი კრების თავმოყვარეობისთვის, რომ უიარაღო კაცის მკვლელისთვის გულ-გრილად შაეხედათ.

— მოვკლათ, დავახრჩოთ, ჩავკუწათ! იძახდა ხალხი და მისი ხმა ჰაერში ცის გრგვინად გაისმოდა.

ყველა მზად იყო მონაწილეობა მიეღო ამ კაცის წვალებაში და ყველა ცდილობდა, რომ უმეტესი სატანჯავი მოეგონა მისთვის.

ერთად-ერთი ჯმუხა იყო თავ-ჩაკიდებული, მწარედ ჩაფიქრებული და ხმა-ამოუღებლად მწარე ფიქრს ეძლეოდა.

ერთბაშად აიღო მან თავი და მჭმუნვარება მოცული სახე გამოუჩნდა. აშკარად ეტყობოდა, რომ მის გულს სევდა ლოდათ დასწოლოდა, ძალას ატანდა და თავის სიმძიმის ქვეშ უწყალოდ სრესავდა...

— თემო! დაიძახა ერთბაშად და მისმა ხმამ თრთოლვით გაირბინა ჰაერში.

ყველა სწრაფად გაჩუმდა, გაქვავდა და სმენად გადაიქცა.

— სამირკველი შეირყა და ცა ჩამონგრევას აპირებს... ხალხი წახდა და თემის პირი ირღვევის... ნახულით თოლთ მიბნელდების, გაგონილით სმენა მეკარგების!... რაი ვთქვა?... რაი გითხრათ?... ცრემლებ ქვეშ წამოიძახა ჯმუხამ და ქუდი მო-

იხადა. ჭმუნვარებით სავსე პირისახე მოხუცისა მთლად თრთო-და, შუბლი დანაოჭებოდა და ცეცხლ-მოდებულის გულიდგან ამოხეთქილი ქშენა სულს ძლივს-ღა აქცევინებდა.

— რაი ვთქვა?... რაი გითხრათ მეთქი? გაიმეორა ამან და ორი მდუღარე ცრემლი, მარგალიტსავით გადმოეკიდა ქუთუ-თოებზედ.—ვხედავ—ვილევით!,.. ჩვენობა აღარაა... ვიტირა, თავს ვიცავ. შეუნდო შემცოდეთა, თუ შევაკვდე?!... თქვენ თავად ნახეთ, რაიც ჩაიდინა გელამა... მაგის სიკვდილი რაი გახდა?... ერთაის მოკვლა თემისთვი არც მადლია და არც სა-ხელი... კაცის-კვლა არც უფალს იამების...

— არ იქნების, არა? ერთ ხმად, თითქოს ერთის კაცისგან გაისმა თემის ძახილი.—გელა მოკვდების.

— სუთ-ღა, გაჩუმდით! მაღლა შეჰყვირა ჯმუხამ და ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.—გული მეუბნების, ნუ მოკლავთ, ნუ მო-კლავთ მეთქი, მაგრამ გუნება ცხოსაც მეუბნების...

— სიკვდილი, სიკვდილი გელას!

— იქნება სჯობდეს... არ ვიცი... იქნება ცოდო-ბრალი, რაიც ჩვენში ტრიალებს, მსხვერპლს ითხოვდეს... მე აღარ ვიცი, ხალხო, და რაი ვქნათ?..

— გელამ შეგვარცხვინა, გელამ გაგვაწბილა, გელას სიკვდი-ლისგან ვერც ვინ ვერ იხსნის!... აყაყანდა ისევ ხალხი.

— ჩაგონდით, ხალხო!... ცოდოა ბრალს კიდევ ცოდო არ მიუმატოთ... ღმერთმა ხელი აიღო ჩვენგანა და მეტად ნუღარ შევრისხავთ!

— სიკვდილი, სიკვდილი!

— კარგი... წარმოსთქვა ჯმუხამ, მაგრად მოიწმინდა თვა-ლები და დაუმატა:—გელა რო ჩემი ღვიძლი შვილი ყოფი-ლიყო, ღვთის მადლმა, მე თავად, ჩემის ხელით გავუპობდი მკერდსა, ამოუღებდი გულსა და უკანასკნელს წვეთამდის გა-მოვწურავდი იმ სისხლს, რომელსაც ჩვენობა აღარ ეტყობა... გელა უცხოა... მარტო თავს ვერ ვენდე, გულს ვერ დაუჯე-რე... თქმულია: «ხმა ღმრთისა და ხმა ერისაო»!... იმად და-გეკითხეთ: გელა მოკვდეს... თქვენ გინდათ და მეც თქვენთანა

ვარ.... უთქვენოდ სულსაც ცხონება არ უნდის... გელამ გვიღალატა, გელამ თემის პირი გატეხა, გელამ ხალხი შეარცხვინა. მაშ მოკვდეს გელა!

— მოკვდეს, მოკვდეს! აჩქარდა ხალხი.

— და მოკვდეს ისე, რომ მაგის სიკვდილი დამრჩოთ სახსოვრად დარჩეს.

— ჩავქოლოთ, ჩავქოლოთ! იგრიალა ხალხმა და ხელში ქვაალებული მიეხვია გელას. ავარდა მტვერი ხალხის მოძრაობისაგან და ყოველისფერი დაფარა. მოისმოდა რაღაცა დაურჩებული გრგვინვა, გრიალი, ქვების ჩახი-ჩუხი. ბოლოს ყოველისფერი შესწყდა, გაყუჩდა და გაჩქურდა. ხალხი გამოვიდა ავარდნილის კორიანტელიდგან, რომელიც ჯერ ჭაერში ტრიალებდა და იმ ცოდვის ადგილისკენ აღარ მიუხედნია, ისე გასწია შინისკენ, დარწმუნებული რომ თავისი ვალი აღასრულა.

დაცარიელდა კრების ადგილი. ყველა დაწყნარდა და დამშვიდდა. მხოლოდ ავარდნილი მტვერი ჯერ კიდევ ირეოდა. ერთბაშად დაჭბერა ქარმა და ისიც გაანქრია.. მის მაგიერ იქ გამოჩნდა ერთს ადგილს მიგროებული ღორღი, რომელშიაც ხალხისგან ჩაქოლვილი გელა იყო ჩამარხული. ეს გახლდათ საქოლავი თემის მოღალატისა და ხალხისთვის მოსაგონებელი თავიანთ წარსულისა.

განვლო რამდენმამე წელიწადმა და აღწერილის თემობის მოძღვარის ონოფრეს განთავისუფლების შესახებ შემდეგი ცნობა მოუვიდათ:

«ონოფრეს ეპატია დანაშაული, მაგრამ ამ გადაწყვეტილებამ მოხუცს ვეღარ მიუსწრო. ქაღალდის მიღებამდის იგი შვამ გარდაცვალებულიყო.»

ა. მოჩხუბარიძე.

საქართველოს ზნეობა. *)

(არჩილ მეფისაგან თქმული).

მოწყალე-ხარ მართლის გულით მოქნეთა უხვად, ღმერთო,
გვამოვნებით სამ-ხატედო, ღვთაებით მხოლოდ ერთო.
ვინ თბე ჩვენი შეიმოსე, სხვას ნივთს არას არ იერთო,
რისხვაზედან სრულ სულ-გრძელო, წყალობაზედ წამიერთო.
ღმერთო, შენა ხარ კაცისა შემწედ, დამხსნელი ჭირისა,
უძლურთა ძალის მიმცემი, მომჯაბნებელი გმირისა,
მაღალთა მამდაბლებელი, ამმაღლებელი მწირისა,
ავისა კარგად შემცვლელი, მარგარიტ მყოფი მწვირისა.
აწ ეს მომინდა სათქმელად, რამდენი ზნეობა არის,
საღმრთო და ანუ სამხედრო, მშვებლის დამოკაგლახარის,
ლაშქრობის, ნადირობისა, რომელმან კაცი ახარის,
საქციელ, სამსახურისა, ვინც იცის ცოდნათაც კმარის.
თავსაც საღმრთო ჰსჯობს, ბოლოსაც, კაცთა ზნე საქმე რაც არი.
სიტყვა ნაგრეხი არ მითქვამს, მაშა მკითხველო რაც არი,
აბა გაზავთხულს აშთარხანს, ნახეთ თუ ჰსჯობდეს, რაც არი.
ეგება კიდევ სხვაც რამ ვჰსთქვა, სრულ რუსთა ვნახო რაც არი.

---

*) ეს ლექსი დედანში ასეა დასახელებული: საქართველოს ზნეობა რომელი ჟერ-არს, ესე ვითარად წვრთილება კაცთა, რომელთა ჰნებავს, რათა სრულ-იყოს საწუთოსა ამის ზნე კეთილობათა მიერ, ესე ყურად-იხვენ, და გულად მიიხვენ, რომელი ესე აღუწერია მეფესა არჩილს და ლექსად წარმოუთქვამს, რათა ყოველნი ერის-კაცნი, ესრეთ იქცეოდნენ: აჰა ისმინე, ესე მკითხველო.

შესაყრელობა, ალერსი, თვითოს ზნეს ყველას უდარსა,
მხიარულ და ჯავრიანსა, მის მისსა დანაყუდარსა,
სიტკბოებაცა იურავს, ვისა გინდ მის მემუდარსა
თავს შეაყვარებს ყოვლსა კაცს, მოწყენილს ნისლსა უდარსა.
დია კარგია სხვებიცა, ზნეობა, საქციელები,
მშვილდ-ისარ და ბურთაობა, ორივე ცხენ ფიცხელები.
რად აბრაგანს და გადრზედან მარჯვედ იხმაროს ხელები:
წავლა-წამოვლა, ცხენს ჯდომა, მწვედ კარგა ნასახელები,
სიმღერა და დასდებელი, ესეც ასე დავითვალოთ,
მასპინძლობა და ჩუქება, ერთმანერთსა დავავალოთ.
კარგი ხმა და თან უსული, შევიყვაროთ, დავითვალოთ,
ვინც მემთვრალობს მარტო სადგომს, ავად უგდებ დავავალოთ
გარიგება მარაქისა, მის მის ალაგს კაცის დასმა,
სუფრის ბარაქიანობა, საამოვნო ჭამა და სმა;
ბევრ გვარ უნდა ხილის დაჭრა, ბეჭის გათლა, დანის მოსმა,
უფრო არის ვერ მოსთვალოს, სამოც ხუთმან, ვერც სამასმა.
ზმა და ხუმრობა, სიცილი, სხვის ზმისა მალე გაცინება,
კარგის აზნაურ-შვილისა, სიტყვისა არ გამგუნება,
დროიან გაჯავრებულმან, კაია მოიგუნება:
მუნასიბისა ლექსისა, უკეთ რა გაიგონება.
რაც საკვირვია ყველა რამ, თითო ზნეობათ ჩავაგდოთ,
ზაპი, ცეკო და სამაი, ჯუბანაც რასთვის დავაგდოთ,
წმიდად ჭამა და დიდი სმა, ვინ პირით აღარ წავაგდოთ.
კარგია ვინც კი შეირგებს, ვინც არწყევს, კარში გავაგდოთ,
ტანსა და ფერსა გაწყობა, კარგი რამ საცოდნი არის.
ქარქაშის კარგად მობორბლა, ჩექმა დეზითურთ კმა არის;
უჩირქოთ წმიდათ ხმარება, კვლავ მისცის და მოიხმარის,
სანდომ მიხედვა მოხედვა, თვალი მახვილად მოარის.

მეჯინიბობა, მხედრობა, ცხენოსნობა სხვა და სხვაობს,
მომტევლობაც მფრინველებისა, ცალ-ცალკეა სულ ნუ მწყერობს.
მან კი იცის ეს ასეა, ვინ ოსტატათ ბაზიერობს.
ძაღლიც კარგად მოუტიოს, ვინ კურდღლობს და მალე მწევრობს
ცხენისა და მფრინველის ცნობა, ძაღლისა ზნე არიაო,
ამად ვჰსთქვი ესები, არც ერთზედან არიაო,
ვისაც გინდა, ეს არ გინდა, ასე რამ გარდაგრიაო.
თუ არ გიყვარს, მხედარს კაცსა, მაშ აღარ შეგადრიაო.
აშფაშაგი და და ყაბახი, ბურთის სროლა, მესეფქობა,
კარზე ცხენის გაჭენება, ხელ-ძალიან ჯირითობა.
ახლა ესეც ზედ დაიდვა, მოუცდენი მეთოფობა,
ის უწინაც კარგ ყოფილა, ხელ-ფეხი და ქვეითობა.
მცურაობაც კარგი არის, მაგრამე ჰსჯობს ნავთ ხმარება,
ვინც არ იცის, დიდროსანს წყლებს ვერ ვინა მიეკარება.
გაღმა კაცს თუ საქმე რამ აქვს, მას სხვა ზნე არ ედარება,
მაშინ დია კარგ ისია, წყალ-წაღებულს ვინც ესწრება.
მოტირლობა, გლოვის წესი, ზარი ახლა ზედ დაიდო.
უსარგებლო მკვდრის და ცოცხლის, ვინ ძმა იძმო ან და იდო,
ერთმანერთის წაბაძვითა დაწესდა და ხიდად იდო,
წლამდი ხორცი ვინ არ ჭამოს. ჰბრძანე გიდგა წინა იდო.
ჭადრაკის მღერა ნარდისა, და სხვა რაც რამე ყუმარი,
ხარდიორდა და ჩალიჩი, სევდისა დასადუმარი,
ხტომა, ქვის გდება, რვინობა, მოგვერდი ფანდიც რამ არი.
ის კაცსა ბევრჯელ შაუჰერის, ვინც კარგი ხუმარა არი.
ვერ ჰხედავთ ფრიდონისასა, მოშაითობას ჩემულობს,
საბელზედ გავლა ხლტომასა, თამამად, არ თუ მოზარობს.
ტარიელსა და ავთანდილს, ქაჯეთს მისვლაზედ უამბობს,
ვინ იცის მის დროს იქმოდეს, ცოდნასა ნუ ვინ მცონარობს.

ჯინდიც არ ვნახეთ ჩვენს წინა, ოთხს აქლემს გარდახტებოდა,
ხელ-დაუკრავად ჰაერში, მაზე ზე გარდბრუნდებოდა.
იქით ფერხს დადგის მის, მჭვრეტელს თვალი არ მოუსხლტებოდა
ცხრას იქით აქ ხელს ჭერილს კაცს, შიშვლის ხრმლით შიგ
გასხლტებოდა.
წმიდას შალზედ გაირბენდა, კაცს ჰაერში დანაჭირსა,
მახვილებით ბორბალშიგან, შიგ გასხლტის და არა ჰსჭრისა.
ფერხებს ქედზედ დაიწყობდა, ხელით ვჰსჭვრეტდით ნაროჩინსა.
თამაშობდა უცხოებსა, ამათ უფრო გასაჭირსა,
თავთან დაისვის ხანჯალი, გულ-აღმა წამოწვებოდა,
ანაზდად ასხლტის პირ-აღმავ, იქით თავს გარდევლებოდა,
მუნით გულ-დაღმივ დაეცის, იმის წვრივ თვის წვერს მყოფლობდა
მნახავთ და გამგონეთაგან, მუნ მაშინ საკვირველობდა.
ხეს დაიჭერდა კბილითა, თუ ექვსმა კაცმა აიღის;
ძელს დაიდებდა გულზედა, ძლივ ოთხმა კაცმა წაიღის;
ქვეშ დაისვემდა მახვილსა, ქვე ტანი აღარ დაიღის,
ხმალზედ თევზ-ურად ურქევდა, გვლავ უფრორამ შემოიღის.
ინატრეს ბევრმან ვაჟ-კაცმან, ნეტავი ეს მასწავლაო:
მისი სიფიცხე, სიმალე, ისე თამამად წავლაო,
მაგრამ ის შავი არ დადგა, არავის არ ასწავლაო,
მიზეზი ეს სთქვა: მწადიან ს-ულ ხელმწიფების დავლაო.
წულის-წურვა და ბადის სროლა, ესეც კარგად ჩაგდებულა,
წერთს გეზით დამჭერლობა ზნეობადვე დადებულა,
მეძებრისა სალისიან ჰსწავლებაცა დადებულა,
ვინ ჰსჯერდება მარტო ამას, ბევრჯელ კიდეც აგდებულა.
კვლევა და ნახვა კურდღლისა, მეხოხბეობა, მწყერობა,
ჰსტვენა, წრუწუნი, ძახილი, გავაზის ისვის მზევრობა,
ბატონს ვაამო ჩავაგდო, ახლა ყაკლი და წერობა.

მალე მიშველა მფრინვლისა, მუნ ადრე წამომწევრობა.
ისრის თლა, სწორად გამართვა, გაქლიბვა სეფქის გაწყობა,
მშვილდის ჩაგდება, ყულაჯი, ქარქაშის კარგი გაწყობა:
არც შორი შორ და არც სულა, ასლით ერთმანერთს მიწყობა,
რა ზნეა, თორემ ქვეყანა არის, ვარგისობს ზრიყობს.
ჩოგნის მოსვრეტა, მობანდვა, სწორის ბურთისა გამოჭრა.
ბურთობის დროსა ასპარეზს, პირ-მხიარულად გამოჭრა,
ცხენის მოხლტომა უხელოდ, იმის დროს ფიცხად გადმოჭრა,
მოპაექრობა, სახმობის ამორთმა, სურდის ამოჭრა.
ხრმლის-ცემა, ლახტის თამაშა, ბევრ-გვარ ბრუნება შუბისა,
საცერის წყობა, მათრახის ბილდიგრა რა შეუბისა,
ისარი მსხვილი და გრძელი, ხელთა არ დება უბისა.
ვისცა არა აქვს, უზრახვენ, სხვაგან სხვა მოიუბნისა.
ჯაჭვის-ცნობა, სხვათ საჭურვლის, კარგის და ძნელიათ,
გაწყობა და მორთულობა, ვერ ვინ ჰსთქვას ზენგალიათ,
მასცა კარგად მოუხდების, ომამდის ვინც ხმდალიათ,
მაშინ შექმნას ცურცვლა რამე, თრთოლა და კანკალიათ.
თხუთმეტის დღისა მთვარესა, შეჭურვა ვინ სულ დაასწროს,
ვირემ სულ ამოვიდოდეს, ცხენზედაც შეჯდეს, მოასწროს,
ხელ-ფიცხმან კაცმან ხელ-მუხსა ასადებული აასწროს,
ფერხით მსუბუქმან ფერხთ-მძიმეს დგენაზედ ადვილ წაასწროს.
ენა და წიგნი რამდენი, ვინც იცის ქსეც იმდენად,
ჩავაგდოთ თვითო ზნეობად, სხვის ქვეყნის ამბის მოსმენად.
მაშ ერთად როგორ ვიტყოდეთ, ვითხოს სხვა და სხვა ენად.
ვინ სხვას ვერ ასმენს, ის ისმენს, იქ დაიწყებენ მოდენად.
მწიგნობრობა ჭრელსადაგი, ჭრელ ძილის-პირთა გარდაიქმა,
მსმენელობა, მთარგმნელობა, ღრმის სიტყვის ადვილ გამოთქმა,
ხუცურის და მხედრულისა, სხვა და სხვაობს თითოსა თქმა,
განანახი ხმა-მაღალი, ჰკჯობს უვინჩილად ნუ იქათმა.

მწერლობა ხუცურს და მხედრულს, იცით რომ უნდა სხვა სხვადა
მგრგლოვანსა, ყვავის ფრჩხილოვანს, ასო-მთავრულს ჰსმენ
თავადა.
მხატვრობის მონახაზობას, არ ვინ ჩააგდებს ავადა,
გარეშე წიგნის კითხვაზედ, სმა ავად ნუ იხავადა,
ლექსთ-მთარგმნელობა გარდმოვლით, ხუმრობის ადვილ შეტყობა,
კარგა ჩამოართმა სიტყვისა, წყენისა არად დატყობა.
ის ვერ მოეყვება, შენ მიჰყევ, მობრიყობს რევს, ამაყობა,
მოჩივრობა და სამართლის, მართლის ქნა, კვლავ დიდი ბჭობა,
ანგარიში და რიცხვთ ცოდნა, ჩაგდება მეკენჭაობა.
რამლის ყრა, მესტროლაბობა, ზნეკეა მეკოჭაობა,
ისიც კი არის მაგრამე, ცუდ თქმულა მებეჭაობა,
მრჩევლობა სიტყვის გაკვეთა, თავს ჰჩენობს ამისი ჰსწავლა.
ელჩობა, მოციქულობა, სიტყვისა სწორად დასწავლა,
სხვა და სხვა არის ესერი, მე ისრე ვინმე მასწავლა,
მელოქსობა, შაირის თქმა, უდარესი ამიცანა.
კარგის მთქმელმან გამაგონა სიტყვა მჭევრი, არ მაგანა,
საალერსოდ ვისდა მივედ, არ მიმიღო თქვა მაცანა,
გამოვბრუნდი, კვლავ ვიახელ, უხუმრე-არ გამიცანა.
კარგ-კაცობაა შენახვა ყოვლისა ხვაშიადისა,
ცრუს სიტყვას ყურსა ნუ უსმენ, ნუცა ენასა გასდისა.
ჩხუბი და მეენეობა, ვინ კაცმან დაიქადისა.
სასაცილოდ და სამრახად, მან თავი გაიხადისა,
ვინ ბატონის საიდუმლო, სიტყვა გარეთ გაიტანოს.
მუსაიფს თუ სხვას ვის გინდას, მისი ჰრჩევა მიუტანოს,
მის პირს უნდა შეადუყონ, ზედ თავსლაფი დაატანოს,
პირში ენა ამოართოს, კლიტე თან ამოატანოს.
მუშაობაც კარგი ზნეა, ზედ-მდგომობა და სარქრობა,

ბარვა, წიდვნა, ხვნა და თესვა, მკის და სთვლისა მის მის დრობა,
კაცს შემატს და გაახარებს მოსავლის ბევრის მოსწრობა;
ვის მუშა ჰყავს, თვითან შვრება, ურქვია არ ზაქრობა.
კაცის სახელის დასწავლა და ცნობაც უნდა კარგაო,
მგზავრობის წესი და ნისლში ვინცა გზა არ დაკარგაო.
რა გინდა რამე წამსდარი, კიდევ მალ მოივარგაო,
მზარეულობა ჭაშნიგირც, ცნობას ამბობენ კარგაო.
ბატონის დარბაზის კარი, რაგინდ რომ მაღალი იყოს,
თავ-მოხრით უნდა შევიდეს, არც ლაჯში თავი გაიყოს.
უმცროსის კაცის უფროსმან, ხელი საჭმელზედ წაიღოს,
მეფისგან მონაკითხავი ამხანაგებსა გაუყოს.
ნუ მომიწყინებთ, მსმენელნო, მოჴსენებითა ამდენით,
არ მინდა იყვნეთ ზნეობის, ავ-საქციელად წახდენით,
წავლა-წამოვლა, ზე დგომა, ჯდომა ადგომა მოხდენით.
მენუზლეობაც კარგისობს, თან უგლებ სხვისაც მოდენით.
უმცროსმა კაცმა უფროსი არ უნდა დაივიწყოსა.
ადგეს—ჰსჯობს, ისე მჯდომელმან ქვემორე დაიწიოსა,
საჩოქეთ რა შეიყარნენ, უწინ მან წაიწიოსა.
არცა უხამსად დამდაბლდეს, არც ბეწვად გაიწიოსა.
ორმან ტოლმან ამხანაგმან, დაიწვიოს რა მესამე,
ორთავე თავს არ გარდუარო, და ჩაუჯდე შუა სამე,
ეს შენ კარგად ჩამოგართო, და იმათაც ორთავ ამე.
უდროოდ და უალაგო, ნუ იმღერი ნუ ისამე.
ჯდომაში ფეხი გარეთი, ზეით არ უნდა დაიდო.
პირში რამ გედვას, ნუ უბნობ, სიტყვას აღვირი აიდო.
მეორემ სიტყვა აცალე, თუ არ გინდეს ლუკმა წაიგდო,
ხელს ნუ დაიბრჯენ ადგე-რა, იქ ჯოხი მხარს არ გაიდო.
წინ ჯდომით უკან უკუხრით, ზურგს ნუ მიჰყუდებ კედელსა,

ნურც თავს დაჰკიდებ, არ გვანდე თვალ ნაკლებ ოქრო-მჭედელსა.
ცალფ თეძოზედან არ დაჰსჯდე, რად ეჭვ ძნელს მისადებელსა.
ცხვირის გამოკრკნა არ წაგცდეს, ნუ ეძებ კბილის საჩიჩნელსა.
თურამ ბატონმან გიბოძოს, ორის ხელით ჩამოართვი,
აგრეთვე შენგან მინართმევი, ორისათვე მიართვი,
ამხანაგსა, მარჯვნით მჯდომსა, მარცხენითა გამოართვი.
მარცხენასა მონაცემი, კვლავ აქათით წამოართვი.
ბატონს ზურგი ანუ გვერდი, ვინ გინდა ვინ შეაქცია,
შინა ყმას თურამ მოჰქონდეს, საქცევი ნუ დააქცია.
პატრონისა ბრძანებაზედ, მონანი მალ გაიქცია,
ყველგან რამ უნდა იცოდეს, ვინ არის კარგი კაცია.
კულით და ყანწით სხვებითაც, სასმელს ვინ აწრუწუნებსა,
ვინ კბილებითა ბატონთან თხილს ამტვრევს, ალაწუნებსა,
მცოდნარესა მეფესა უთუოდ გაამგუნებსა,
ავ-საქციელი მარტვილი, მამას მწვავ დააჭმუნებსა.
ბატონთან და უფროს კაცთან მჯდომი არას გარდეყუდო.
ზეზე მდგომი ფერხს ნუ იკავ, ნურც ბოძ ხელს ჰხვევ, თუ არ
ცუდო,
ნუ, იცინი ნურას უბნობ, არც-ვინ ჯოხს ჩამოეყუდო
თუ ვინ ესრე არა ზრდილობ, მაშ იქნები სვანი ყუდო,
მეფეს თუ რასმე ზრახვიდე, ნუ ათამაშებ ხელ-ფეხსა,
ესეც ავია, ვინც მუდამ ულვაშს იკეთებს, იგრეხსა.
ხელ-ქვე მოჭდობით ეუბენ, თაყვანს ეც მერმე ნაფერხთა,
შენ არ მიწვრთიხარ ამაყო, ვერ გავხარ ჩაუქსა ვეფხვსა.
ვინ ხელით აზნაურ-შვილობ, გამეცალე, წადი იქით,
რად გგონია, უგუნურო, ბრძნის ვისგანმე მაგით იქით.
თუ არ დაშლით, მოწვრთნა გიჯობს: ჯოხითა და გინდა ბაქით,
მაამებლად ვინცა ხუმრობ, მოდაბძანდი ზეით აქით

ბატონი თუ ჯდეს მოწყენით, უთქმელად დასულებული,
ნურც შენ იცინი მასთანა, დუმენინ სულ-დაღებული.
კადნიერებ თუ გქონდეს, რა ნახო სუფრა დებული,
ეცადე ტკბილის სიტყვითა, იხილო გაღიმებული.
თუ ვინმე ცხენით ან ქვეით, თავისთვის ლაპარაკობდენ,
გნახონ და შენკენ წამოდგნენ, შენც მიდი, თუ კამათობდენ,
რა გაგიდრიკონ, დაეხსენ, სძრახევდენ, თუ ვის ამკობდენ.
მათ მართებს გაგირიონ-ცა, თუ გულით არ ამაყობდენ.
უმისავან ბატონის სიტყვის, გაგონა მოხსენებაცა,
ძნელია ცოდნა ამისი, ანაზდად მოგონებაცა,
დია ჭსჯობს, უპრეანეა ურჩების გაგონებაცა.
სამღელსა ცალკე უშლიდეს, ათაოს მისი ნებაცა,
ბატონ-ყმური ლაპარაკი სხვა არის და სხვისა სხვაა.
ჩამორთმა და მოხსენება, ზოგჯერ სიტყვის შენახვაა,
ჭსწორ უფროსულ უმცროსულსა, ქართულსაც აქვ დანახვაა,
ვინცა იცის ყველაკაი, ბევრის საქმის მონახვაა.
ოდეს ბატონი ჭბრძანებდეს, სიტყვასა რასმე ქართულსა,
მოკლეს თუ გრძელსა ჭამბავსა, ერთმანერთზედან წართულსა,
ნუ ლაპარაკობ, დაჩუმდი, ნუ გევხარ კაცსა ქურთულსა.
მწვე გაეწყობის მეფენი, ზნე კეთილს ასრე მორთულსა,
სიწყნარეს და სიჩქარესა, ორსავე აქვს მის მისი დრო.
სიმშვიდეს და სიანჩხლესა, მდივანბეგო განასადრო,
ორზედ უნდა მუდამ იყო და ამ ორს კი უფრო ადრო.
სიჩქარე ჰსჯობდეს სიწყნარეს, რუსთველსა ებ ვინ შეჭკადრო.
საქციელი და რდილობა, იცი სხვაც ბევრი სხვაცაა.
ნურავის გინდა ავადა გადუყვა, ცხვირის მოხოცაა,
წინ მავალს უკან რა მოჭყვე, ტალახი არ ხოცაა.
უცხო მდიდარი მასს სადგომს, მალ-მალე არ ნახოცაა.

მეფეს ცხენით სერნობაზედ, მარტო იქით ნუ მოუვლი,
სითაც რომ კარგი რამა ჰსჩნდეს, და ნურცა წინ გარდაუვლი,
ნურც ცხენის თავს დაუსწრობ, ნურც სულ ჰსწრაფად წინათ
უვლი.
ჯარისაგენც ნუ მოჰყვები, რასა ჰქვიან მასთან შუღლი.
სამსახურიც ბევრგვარია, საცოდნელადაც ძნელია.
ბატონს თავს მწვე შეაყვარებს, ვინცა მისი მართ მქნელია,
დაუზარლად და თამამად, ფიცხი უნდა არ ნელია.
მალ ისმენდეს ბრძანებასა, დღე იყოს თუ სიბნელია.
მღვიძარება და სიფრთხილე, სწრაფვათ ადგომა დილითა,
მალე ტანთ ჩაცმა დილაზედ, ზორტით ჰქონდეს თუ ღილითა,
ადგილზედ მოდარბაზობა, აამდეს მისის მისვლითა,
წყნარი, მდაბალი, თამამი ჰშვენოდეს გაღიმილითა.
ზნეობა, საქციელები არ ბნელობს: არის ნათელი,
კამკამებს დაუფარავად, ვითა წყვდიადში სანთელი,
ეს უნდა კაცმან იცოდეს, მის მის დროს რაა საქნელი,
ნურას მიზეზობთ, ისწავლეთ, ეს არის თქვენი მსწავლელი,
ვინ ამასა იქმ, მასცა იქმ, რაც რომ არ დამიწერია.
ბევრი რამ ზნეობებისა, კარგი რამ ანაწერია.
ზოგი რამ იცის წუმამა, მთავრობდა დააწერის.
მაშინ ეშმაკი ებრძოდა, მორია და აწერია.
ამად ვჰსთქვი ასე გვიანად, კარგები, ძნელად საცოდნი,
ძვირად მინახავს ამათი, სრულად და კარგად ნაცოდნი.
ამათ მოქმედსა მოყმესა, სიავის არას აცოდნი.
სხვა რომ ერთ-პირად შეჰყარო, იქნება ყველას საცოდნი.
მჰსწავლელი მასწავლებელსა სასწავლოს არ გაუძნელებს,
მცირედ მცირედის სწავლებით, ძნელს საცოდნს გაუადვილებს.
ცოტა რომ კარგად ისწავლოს, გაუშვებს მალ ასადილებს.

უწინ პატ პატას სწავლებით, ამ დიდრონს დააქადილებს,
რა ჰსჯობს დაუკლისს ლოცვასა, ყამთა ზეპირათ ცოდნასა,
საეროს გარდა დავთარვით, არ აღვიძებდეს მონასა,
ჩურჩნით ბაგეს ქვეშ იდუმალ, არ ვისა გასაგონასა,
ამის უკეთესს ვინ რას იქს ვისგინდა მოსაწონასა.
პურადობა და გაცემა, მამაცობა სხვას ყველას ჰსჯობს,
შეხვეწნილზედან ნამუსი, ვინ თავმდაბლა მოაჯეობს,
სახელს ეძებს უზაგველად, ფიცს არა ჰსტეხს, გამმარჯვეობს.
ამის მცოდნეს ქალეცა ჰსჭირს, საღმრთოზედანც განმარჯვეობს.
სარდლობა ზავთი სარჯულისა, დღედა ღამ დაუზარობა,
უწინ სიფრთხილე გასინჯვა, სიტყვისა მწვე მიმხდარობა,
საქმე საქმეზედ რა მიდგეს, კატად ჩნდეს უზამბარობა,
შემართვა მებრძოლს თამამად, წინ წადგომისა დასწრობა.
რაზმის გაწყობა კარგ გვარად, აგრევე ნადირობისა,
სადავე პირ-ჩვილს სხვა უნდა, და სხვაა გამზიდრობისა,
მოხმირობს ტყისა ქწრისა და კიდევ მინდორობისა,
ყოველთა უკეთესია, ვახ ცოდნა ერთ პირობისა.
ყოვლი ცოდნა ზნეობაა, საბაითი რადგან ზნეობს,
ასრალბეჩ მთვარეს კოჩები, ვინცა რომე ოხიჭურობს,
სელფურჩობა და კულის თლა, ვინ მალაფეს ჰხმარობს, სარატობს,
ისია კარგი ზნეობა, ვინ გულით არ ვის ბოროტობს.
სიბრძნეს ვერ ჰსწორავს ვერარა, არც ისე მოსახმარია,
მისი ნაყოფი ბევრია, ძირი აქვს არ გამხმარია;
სად წასვალთ, თან წამოგყვებათ, საგძლადაც მგონ სახმარია,
სხვა დარჩება და ის არა, გვერთს გასლავს ცათ კამარია.
უცოდნი კაცნი სად გინდა, უხამსზედ გამამაცდება,
რომ მართებს, ველარ ივარგებს, საქმესაც ბევრსა დასცდება,
მუდამ ღინცილობს მრავალჯერ, ცუდ მუდი სიტყვა წასცდება,

ცოტა სანს თუმცა რამ იყოს, სიბრიყვით მალე წასდება,
სიბრძნე ჰჯობს თორემ უთუოდ, ზნეობა ყველა კაის,
მოზღაპრეობაც ივარგებს, სამილოდ არაკაის.
მინდოდა სხვებიც რამ მეთქვა, მითხრეს ეგ კმარა კაის.
თუ უნდა ცოდნა, ვინა ჰსთქვა, დამშლელი მამუკაის.
სხვა ზნე ყველა მობრყვილდება, სენითა თუ დაშავებით.
მარტო დავრჩით უსაჭურჭლოდ, სულ შიშველი ვის შე[illegible]ბით,
ეს დარჩება სიკვდილამდი, არც სულ დაუნაშავებით;
ვინც იცით და ვინც არ იცით, ცოდნას მაშინც არ ვესხნებით,
პურადი ხარ შენ სხვასა ჰსთხოვ, აბა რაღას იუარებ,
ქვეითი ხარ ცხენი არ გყავს, რით იკადრებ ან ირადებ.
დაბერდი და თვალს დაგაკლდა, მშვილდისარს, რად არ დაჰსდებ.
სიბრძნე არის სამუდამო, სიკვდილამდი ვერ გააგდებ,
ცხენი არა გყავს, ვერა იქ, რაც სხვაა ცხენთა ზნეობა.
მალი გაქვს მრკენალს ვერ შოებ, თუცა კარგია მხნეობა.
ეს უმჯობეა ვინც იცის, ღვთის სკეწნა მოქენეობა.
სიბრძნით მის ალაგს, რაც ჰსამდეს, იმ საქმის მომგონეობა,
ქვეყნისაც ეგებ ვინმე ჰსთქვას, მსმენი არა მყავს, რა ვჰქნაო,
მაშინ ჰსჯობს, თუ სულ მარტო ხარ, დაამოს შენი სულ-
თქმნაო,
მას შეგავედროს შესაწყლოდ, ვინ ზღვა და ხმელი შექმნაო,
ამპარტავნისა კაცისა, ისიც რომ კარგა მოქნაო.
საღმრთოს საქმის უმეცარი, ბევრს ავს საქმეს წაადგება.
ეშმაკს ვერას ვერ შეუტყობს, რა საცთომლად შეადგება,
მერმე მისდა საპასუხოდ, კარს ღვთის რისხვა მიადგება,
შერცხვება და წაცაწყდება, ვეღარა დროს აუდგება.
იმას მარტო წასაწუმედად არ უნდივართ, რად არ იცით,
აქაც უნდა შეგვარცხვინოს, ავის ქმნით და ცრუის ფიცით,

მისის რჩევის ამყოლელმან, კარგი ვერა ვერ მოვიცით,
თუ ვჰსტყუოდე, გამამტყუვნეთ, ჩემს წინ თავი გარდაიცით.
ვერ ჰსედავთ მარტო ჩვენს ყამში, რავდენი ავი რამ იქნა.
რა ცრუ ფიცობა, რა ზაკვა, უნამუსობა, რა ლიქნა,
ღვთის შიშის გულით განვარდნა, ვისგან სრულ არსი შეიქნა,
ვეჭ აღსასრული მოვიდა, ავისაც ბოლო დაიქნა.
სიბრძნე ის უფრო მტკიცეა, ვის ოსტატი ჰყავს ასწავლის
სამების მცოდინარისა, არ ახუნების არ დავლის,
გულს დაუდებს, დაისწავლის, ბიჭურად კარზედ არ დავლის.
ვინ ოსტატი ვერ იშოვოს, ხელთა იგდოს საღმრთო წიგნი,
უნდა ბევრჯელ წაიკითხოს, შეუვიდეს შიგან შიგნი.
ღირღოვანი? ღრმად მეტყველი, ეცადო რომ სულ შეიგნი,
მაშინ სიბრძნის გზა და კვალი, უსათუოდ, მალ გაიგნი.
მე ნუ გგონიათ სულ ბრძენთან, თავს-ვჰსდებდე ანუ თუ ვიყო,
არ ვინ მყოლია მსწავლელი, მეთქვა სხვაც ვიწვრთნა თუ ვიყო.
რაც ვიცი საღმრთოს წიგნთაგან მაქვს, სხვათ არ ვისგან გავიყო.
წმინდათა ბრძენთა წერილი არის ნათლისა ეზგური,
ზრულ ნათალ თვალთა ნაგები, არ ურევია აგური,
იქით გიზასის, მიგიწოდს, ჰე ძმანო თქვენი სადგური,
სასუფეველი ზეცათა, ნუ გსურსთ სულ სტვირი, ჩოგური.
ეს ზნე ჰსჭირს მათსა წერილსა, ვინ ეცდება, დაისწავლის,
მათი ნათქვამი დარჩება, და სხვათა ცუდი ისწავლის,
მას ყურს ნუ უგდებთ ლიქნასა, ვინც სხვაცა ზაკვა წავლის,
სხვის ამ სოფლისა რიტორთა, მჰსგავსია მტვერთა ის ავის.
ყველას რამ ზოგი სრულად იქ̄ს, და სიბრძნეს ვერავინაო.
ყველათ რითმ კაცი დაშვრება, იმით კი არა ვინაო,
ვის აქვს სადგურად მთა-წმინდა, ეგრეთცა მთავე სინაო,
ვერცა იქ მყოფნი სრულ მისწვთენ, ვერ ბრძენნი დეოჯინაო.

სხვას გარდა ეს ვჰსთქვა რაზედაც, კაცსა გულს განუხურებსა,
ღმერთს დაამონებს პატრონსა, ერთ-გულად ამსახურებსა,
სიმართლესა ჰსწვრთნის ყოველთა, სიცრუვეს ვინ უყურებსა,
შფოთისა დაუშლის, დაათმობს, ავ-პირად ვინ უხუმრებსა.
საფუძვლად ღვთის-შიშ დაუდებს, ზედ სიყვარულსა აუგებს,
ღმერთსა ცხოველსა დაამონს, სხვას კერპსა არვის არ უგებს,
გზას აპოვნინებს შეცდომილს, სიბნელეს ნათლად გაუგებს,
კარგ საქციელად ამყოფებს, დააშლევინებს, აუგებს.
უდებსა ლოცვად აღადგენს, ცონარსა გაამოღვაწებს
ღვთის-სათნოების ისარზე, ფრთედ მაგრა სწორად დააწებს,
ვის ჭირი იპყრობს ტკბილ-ადრე, მოსასვენებლად დაარწებს,
ვინ დაუჯერებს, ამას ჰყოფს, თუ არ დააყრის მას ბრაწებს,
ცოდვილს მოაქცევს მართალს გზას, ცდომისა მის განთგომი-
ლით,
კაცს განსაცდელსა მადლობით, მიათვალევინებს დუმილით,
მას დაანახვებს ვინ არის, ვერ ვისგან ვერ მიწთომილით,
პეშვით არ კმარა სასმენლად, ვის გწყურის მოდით სუმილით.
ჯაბანს გაამხნობს სდალს კაცსა, მგონია, გაამამაცებს,
ანჩსლს დაატკბობს და განჰსწავლის, სულელსა კაცსა დაუცებს,
მოწყენილს დიაღ უკუჰყრის, სამუდმოდ არ გააბუცებს,
ამხანაგის სიყვარული, კარგია და მოუმატებს.
დაამშვიდებს, დაამდაბლებს, აღარავის აამაყებს,
სიტყვა მცდარსა დაადუმებს, ვინ ეწყობა სიტყვა როყებს,
ამას დია მოუსდება, უმაწვილობით ვინ იბრიყვებს,
ვინც მნელ საქმესა დაებმის, გაუადვილებს გასაჭირს.
ცოდვით საკრველით დაბმულსა, მოუშვებს მაგარს გასაჭირს,
სევდას და ნაღველს უკუჰყრის, გაუმსუბუქებს სენს დაჭრილს.
ამას გარდაის მრავალი, სხვაც კიდევ ბევრი კარგი ჰსჭირს;

აწ სიბრძნეს უნდა ღვთის შიში, შემჰსჭვალვა მაგარ-ქონება
ვის უამისოდ აჰყვება, ეშმაკისაა მონება,
ქრისტე მოირთე მის მცველად, მას დაამონე გონება,
თორ უამისოდ ცუდია, იქნება მართ მამონება.

სახალხო ლექსები

(ხევში შეკრებილი ა. მ—საგან.)

ქალო, მაგ შენმა თოლებმა
გულს მზისა შუქი ასარა;
გამსხლტი და ცხოზედ გასთხოვდი,
ჯავრმა შვილდსავით მომხარა.

—

მოვიდა გოგო ლამაზი,
თემობა დაამშვენაო;
ქმრის მოღალატე დიაცი
უფალმა შეაჩვენაო.

—

შეგძულდი და მომიგონე:
«ველარ შეჰქენ ცომის გუნდა!...»
ბეჩავ! ქვეყნის ჭორს რო მიზდევ,
ბიჭავ! განა აგრე უნდა?

—

ქალაუ, მითხარი: «შენი ვარ!»
გულს რაღად დამეხურება?
მთას თუ მზის შუქი ათბუნებს,
ნისლი არ მიეკარება.

—

ბიჭაუ, თავ-მოწონებულო,
კვეხულობ გულადობასა;
არ შეგხვედრია ზამთარი,
იჩემებ ფოლადობასა.

—

უმაწვილის გული ლაღია,
შორად გასტყორცნა ისარი;
ვოყაი, თუ სადმე შერცხვების
იმის სამარე ის არი.

—

სულ მუდამ ქროლა არ კარგა
მიწას ააშრობს სველასა;
უწყვეტლივ ჭყივილ-კივილი
თავს მოაძულებს ყველასა.

—

ნადირობ გამოუცდელი
დარბის და ჩქარობს ძალზედა;
შავ-ბიჭაი, ნაწვავ-ნადაგი
წყნარად დაჰყვება კვალზედა.
დროზედ ისარსა შესტყორცნის,
დროზედ ხელი აქვს ხმალზედა.

—

ქალაუ, დაფერხდი, გაუჩდი,
კმარა ამდენი ლხინია!
არ ხედავ, გული ვეღარ სძლებს
ჩამოდნა შენი ნინია!

—

შინ მოუსვლელი, თუ მკვდარი
ჯალაბთთვის ორივ ერთია;
ქვეშ დედა-მიწა ჩაუტყდეს,
ზეცით რისხავდეს ღმერთია.

—

წელ მოწყვეტილსა დიაცსა,
ნუ დაელევა ჭირია,
თემის გამტეხსა გაყ-გაცსა
მიწით გაევსოს პირია.

—

ძმათ ნაფიცისთვის სიკვდილი
სათემოდ შესამღერია,
მკერდ ჩანგრეულის სახელი
სამოთხის კარზედ სწერია.

—

რას დამიღონდი, რას სტირი
რად ჩამოყარე ყურები?
იძახდი: «ქმრადა ეგ მინდა»
რაღას ვის მოემდურები?

—

მკლის ადგილზედ ამოვლა
მკლისა არის წესია;
მოხუცი მომკის იმასვე
რაც სიყრმით დაუთესია.

—

მითხარ: რას სტირი, რას სჩივი?
რას წარბი შეგიჭმუხვნია?
ხომ იცი უკუ არ წარსდგამს
ნაბიჯსაც, ბერი ჯმუხია?

—

ქალს უნდა ჰქონდეს სირცხვილი
საუბრად—ენა მერცხლისა;
ვაჟ-კაცსა—გული მაგარი,
ვულს—სისხლასე ვერცხლისა.

—

ხატში ღრეობა მიყვარდის,
წკაპან ხმალ, დაშნა, ფარისა;
ქუდისა—მალზედ ჩაჭუჭკა,
გადაკიდება შარისა.

—

ქვეშ-ქვეშ შემოგცქერს, თოლს შეგყრის,
ყუყუნა, სვილის ფერია;
თავს დახრის, წყნარად გაივლის
ვითომც და არაფერია....
ეტყვი:—რად დამჭკერ? იძახის:
«ბეჩა! რა ჩემი ბრალია?!...»
ქვესო! შენ ცეცხლსა მიაყრი
და ნუ იფეთქებს ფალია?!

—

მთიელ ვარ, მთურად ნაჩვევი,
მტერო, ვერ შეგიშინდები!
შვიდს ვირჩევ, შვიდჯერ სიკვდილსა,
ხელში არ ჩაგივარდები,
ქუდ-მოხდილ ქვეყნად ვერ ვივლი,
კლდეზედვე გადავარდები.

(შეკრებილი ს. ნებოძირში ს. ლონლაძისაგან)

სომხის მოჯამაგირობას
ადვილად იტყვის ენაო,
ფესებში მუდამ მამწყავის
ერთს წუთს არ დამასვენაო.

—

რა ვქნა, რა უყო თავსაო
მერე პატარა ქმარსაო;
არ შეუძლია შენახვა,
არც დამანებებს თავსაო;
იმისი სული კრულია,
რაც ქალი ენდოს ქმარსაო,
კოხტასა, ამპარტავანსა,
მერე უწვერო კაცსაო.

(შეკრებილი ს. ზემო ჭალაში)

ურემო, შენი ჭირიმე,
ხუნდი გიყრია გიშრისა;
ქვეყანა რომ დაიარო,
არ არის შენი ნიშნისა.

—

გუთანო, შენი ჭირიმე,
მაგ შენი ბრუდე ყელისა!
წამოუწყები გვერდზედა,
ალები იცი ველისა!

—

პურმა სთქვა: მე ვარ ქებული,
მუდამ სუფრასა დებული.
ღვინოვ, შენ თავსა ნუ იქებ,
ჭკუა არა გაქვს ქებული;
მე შენგან კაცი მინახამს
შერცხვენილ, თავლაფ დასხმული;
წუნწუხში ამოთრეული,
გლდეზედაც გადავარდნილი.

—

ვაჟი ვიყავ და ვაჟობდი,
ქორულებ შევქენ ნავარდი;
ვაი, შენ ჩემო სიბერევ,
ბოლო ჟამს, როგორ დავარდი.

—

კაცი ვარ, ლამის დავბერდე,
ერთხელ ვერ გავძეხ პურითა;
მამყავს და ვერ მიჭამია:
ვაჭარი მართმევს ფულითა.
ფეტვის ჭადი და ჭად-პურა,
ლობიოც მიყვარს გულითა.

—

ცრუ კაცი, ამპარტავანი
გააქვავოს და გარიყოს;
მოვა და ტყუილს დაიწყებს
გუშინწინდელი არ იყოს!

—

გამეჩი ღონიერაა,
უღელს ატარებს ხისასა;
გაუჭირდება, აიტანს
თავისასა და სხვისასა.

თვალი მიჭირამს შენზედა,
როგორც მიმინოს მწყერზედა.
ნეტავი შემატყობინა,
შენ, რა გული გაქვს ჩემზედა?
იგი დღე რა დღე იქნება,
რო გეხვეოდე ყელზედა!
ქალათ ქალი ხარ ქალადა,
ჯერ კალამ მოუსომელი;
უხვი მიწა ხარ სახნავად,
ჯერ სახნის მოუდებელი;
მიწა ხარ, ყანა ყამირი
ჯერ კორდი გაუტეხელი;
სიყვარული მაქვს მე შენი,
ანგარიშ მიუწდომელი!

ბარბალე, ბროლის სათელო,
გმირი როსათვის დგა ხარო;
შინ შესვალ — მზისა დაიბან,
გარეთ გამოსვალ — მზე ხარო;
გლახსათ მოწყალე ბრძანდები,
ჩვენს უგიბოთ ასვალო.

თვალი მიგიგავს მხყვალსა,
წამწამი—ვარდის წალამსა,
ლოყები—წითელს ყაყაჩოს,
შუბლი გაკშვილს ქაღალდსა;
ეს წიგნი მამირთმევია,
შორით მოგართმევ სალამსა.

მოხევის სიმღერა

ქალს სილამაზე სილაღა.
ვსთხოვე,—არ დამაძლევინა;
დავღონდი, წყალი მომწყურდა,—
წვეთი არ დამალევინა!
მომხედა, თოლნი შემყარა,—
ნაწინწკლებ წამაყრევინა;
დამრცხვა, ავინთე, გავწითლდი,
თავი ძირს დამახრევინა,
სიტყვები გადამავიწყა
ენა სულ ამარევინა;
არც მითხრა: «მოდი», არც «წადი»
არც თავი დამასწევინა!...
ტიალი! რაი ყოფილა!
თავ-ბედი დამაწყევინა,
დასე, წყეულსა დიაცსა,
რა დღემდის მიმაღწევინა!..

უგანათლებულესის თავადის ნიკოლოზ დავითის ძის მენგრელიისა მიერ საქართველოში წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებისადმი შემოწირულთა წიგნთა

სია

სახელ-წოდება ხელთნაწერთა.

სამეფო ტომარი, აღაპატისა.

ცხოვრება წმიდათა მამათა, კალაუზნის მღვდლის იოანესი.

მრავალ ფერ ყვავილოვანი

იუდაებრივისა ძველ სიტყვაობისა წიგნი, იოსების ფლავიოსი.

სხვა და სხვა ლექსები მეფის თეიმურაზისა.

მექორწინეთ ყურად-ღება, იოანე მღვდელ მონაზონისა.

სულიერი იფქლი, ლექსები და პროზა.

პლუტარახი ყრმათათვის, თარგმნილი მღვდლის დავით ანანაშვილისაგან 1835 წ.

სამკურნალო ცხენთა, თარგმნილი მეფის გიორგი XIII

მის ბაგრატისაგან, გადაწერილი დეკანოზის იოანე ბაბიეროვისაგან.

ძველ-სიტყვაობა იუდიელთა, იოსის ფლავიოსისა, თარგნილი დავით ინანაშვილისაგან **1835** წ. ნაწილი მეექვსე.

იაკობიტთა სულთ განმხრწნელისა წვალება და გამოძიება სულისათვის მაქსიმე აღმსარებლისა და იოანე დამასკელისა.

სხვა და სხვა ლექსები საქართველოს მეფეებზედ.

მოკლედი მოთხრობა თხზვათათვის და ცხოვრებასა პლუტარხოსისათა ნაწ. 1 და 2.

მოსახსენებელი შვიდთა ხმათამდი, პორფირიას ფილასოფოსისა.

პერიკლე და მაქსიმოსი ფაბიოს, პლუტარხოსისა ნაწ. მესამე.

მითოლოგია.

დიალექტიკა.

ისტორია იროდოტესი, წიგნი პირველი.

სიტყვის-გება ურიათა.

სამხედრო ტიბიკონი.

პლუტარხოსისნი შეთანასწორებითნი ცხოვრება-აღწერანი დიდებულთა მამაკაცთანი, ნაწილი მეოთხე და მეხუთე.

ქმნილება წმიდათა მამათა (ღვთის-მეტყველება).

წიგნი ურიისა, იოსიპოსი ფლავიოსისა, დავითის მიერ თარგმნილს წინაბჭით.

ალექსანდრე მაკედონელზედ ლექსად.

წამებული, თქმული მამუკა ბარათაშვილის მიერ.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, ძველი და ახალი, განგრძობილი ვიდრე 1818 წლამდე, აბბატ მილოტისა, ნაწ. მეშვიდე.

ისტორია იროდოტისი, წიგნი მესამე.

იუდეველთა ბრძოლისათვის, იოსიფოს ფლავიოსისა.

ყოველად საზოგადო ძველი და ახალი ისტორია, აბბატ-მილოტისა, ნაწილი მეათე, მეთერთმეტე, მეთორმეტე და მე-ცამეტე.

პლუტარხოსისნი შეთანასწორებითნი ცხოვრება-აღწერანი დიდებულთა მამაკაცთანი, ნაწ. 6 და 7.

ვნებანი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, ტომი პირვე-ლი, ნაწ. პირველი, თარგმნილი გიორგი ავალოვისა.

ვნებანი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესნი, ტომი მეო-რე, ნაწილი მესამე, თარგ. გიორგი ავალოვისა.

ლექსიკონი

ძველ-სიტყვაობისათვის იუდეველთასა, იოსიფოს ფლავიე-ლისა.

გულისხმის ყოფისათვის სჯულთასა, ქმნული უფლისა მონტესკიესაგან.

ოქრო ნეკტარი იოანე დამასკელისა.

ომიროსის ილიადა, თარგ. ესე გარსევანიშვილისა.

კითხვა — მიგება სარწმუნოებისათვის სახმარნი.

გზა ცხოვრებისადმი, ანუ კეთილ-მასწავლებითნი განსჯანი სინანულისათვის, თეოდორე ქმინისა, თარგმნილი გიორგი ავა-ლოვისაგან.

მოწოდება ცოდვილთა.

გრიგორი ღვთის მეტყველის იამბიკოები.

დამაკავშირებელი ასოთა და გვამთა თავსა ზედა.

წიგნი მაქსიმე აღმსარებელისა.

წიგნი გრიგორი ღვთის-მეტყველისა.

ურიათ სიტყვის-გება.

საქმეთათვის ალექსანდრე დიდისა, მეფისა მაკედონელისათა, კვინტოს კურციოსისა, წიგნი მეექვსე.

სულიერი სჯულვილება.

დიალექტიკა.

წყობილ-სიტყვაობა, ხუცური.

ღვთის-მეტყველება.

ფსალმუნთ განმარტება.

შედარებითნი ცხოვრების აღწერანი პლუტარხოსისნი, ნაწილი მერვე.

ბრძოლისათვის იუდეველთასა, იოსებ ფლავიოსისა ნაწ. 2 და 3.

სნეულთ ნუგეში.

ღვთის მეტყველება.

ვნებისათვის მაცხოვრისა.

კათიღორია.

ცხოვრება წმინდისა კლემენტოსი, ხუცური.

მარკ ტულლი ციცერონისა, ლელლი ანუ მეგობრობისათვის.

კედონტი.

მოთხრობა გამოცხადებისათვის.

ისტორია იროდოტესი, წიგნი პირველი.

ღვთის მეტყველება.

ამმონიოს ერმისა, პორფირი ფილასოფოსისა.

პლუტარხი 9 და 10 ნაწილი.

ექვსთა დღეთა.

ოქროპირის თქმული.

განსაზღრა ხატებისათვის ღვთისა და მსგავსებად კაცისა.

რიტორიკა, მიხითარისა.

ფილოსოფია ბაუმეისტრისა.

როსტომიანი და ბეჟან-მანიჟანიანი.

დიალექტიკა და ლოღიკა ხუცური.

ეპისტოლენი ვასილი კესარიელისა.

წიგნი ამბროსი მედიოლნელის ეპისკოპოსისა.

იოსებ ფლავიოს, იუდებრივისა სიტყვა დასაბამობისა, ნაწ. 7, 8, 9, 10, 11, 12.

საპოლიტიკო ტეატრი, ანუ საყოველქცევო სახილველობა.

კათიღორია.

ლიუდოვიკოს მეფობის ისტორია.

ქართლის ცხოვრება და გეოგრაფია, ვახუშტისა.

ქართლის ცხოვრება (ბოლო აკლია).

ჯიმშედიანი, მამუკა ბარათაშვილისა, ამბავთაგან რუსუდანისა.

დარეჯახიახი, (უთავოდო.)

იამბიკონი, იოანე პეტრ. წმიდისა და სხ.

ქადაგებანი ნიკოლოზ დადიანისა.

იობის წიგნის გასაღები.

კითხვა, მიგება ხუცური — ეტრატზე დაწერილი.

ფეიერვერკი.

ხრონოგრაფი.

სხვა და სხვა განმარტება.

ღვთის მეტყველება.

სარკე თქმულთა, წამება ქეთევან დედოფლისა თეიმურაზისა.

სულიერი კოლლეგია.

ანტიქრისტეს მოსვლისათვის.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, აბბატ. მელოტისი ნაწ. 1.

კურთხევა მეფისა და მღვდელთ მთავრისა.

იოსიპოსი.

იოსიპოსი.

წირვის განმარტება.

სწავლანი მაქსიმე აღმსარებელისა.

დაბადება, წიგნი პირველი მოსესი, თავი იგ.

განმარტება სახარებისა იოანე ოქროპირის მიერ.

განმარტება სოლომონის იგავთა.

პორფირის შეყვანილება, იოანე დამასკელის კათოლიკი და იოანე დამასკელის ღვთის მეტყველება.

საზოგადო ისტორია შემდგომად ქრისტეს შობისა.

განმარტება მარკოზის სახარებისა.

იოსიპოს ფლავიოსი. იუდებრივისა სიტყვა დასაბამობისა-ნაწილი 13, 14, 15, 16.

განმარტება იოანეს სახარებისა.

მიმოსვლელობანი ტელემაკოსისნი, ფენელონისა, დაწერილი აბელ ბაშბებუქოვის მიერ.

კითხვა—მიგებითი საზოგადო ისტორიისა.

მონტესკიო. სჯულთათვის, ნაწ. მეორე.

ფლავიოს იუდებრივისა სიტყვა დასაბამობისა, ნაწ. 17, 18, 19 და 20.

დიდისა ვასილისა წმიდისა ნათლის ღებისათვის და სხ.

ცხოვრება წმიდათა და მოწამეთა.

წამება წმიდათა მოწამეთა (უთავბოლო).

თარგმანი იოანეს სახარებისა ოქროპირის მიერ.

საუნჯე წმიდის კირილესი.

ფსალმუნთ თარგმანება.

დაბადება მოსესი ლევიტელთა, რიცხვთა, სჯულისა, ისოსი, მსაჯულთათვის.

აჰბანთ ქება მეფის არჩილისა და ზნეობითი სწავლა; ამირან-ნასარიანი, თქმული სპარსთა ენისაგან ქართულად ბატონიშვილის გამგებლის ვახტანგისაგან, ანდერძი შამ ქირისა მისა თვისისა თანა.

წიგნი პარალიპომენონი.

მიწერ-მოწერა სხვა და სხვა პირთა; მოძღვრობა იერომონახის იონასი.

ისტორია ძველის აღთქმისა.

დარეჯანიანი, ლექსად.

წიგნი ქება ქებათა.

ახსნა პორფირისა; ახსნა პერიარმენასი.

სახალხო ლექსიკონი საკვირველთა თვისებათა და ბუნებათა ცხოველთასა.

გრამატიკა ქათალიკოზის ანტონისა.

ნემესიოს მთავარ ეპისკოპოსის წიგნი.

პლუტარხოსისნი შედარებითნი ცხოვრების აღწერანი დიდებულთა მამათ-კაცთანი ნაწ. II.

ალექსანდრე მაკედონელის ისტორია.

ზნეობითი სწავლა და კანონი მატიოსანისა კაცისა; პირველი და მეორე და მესამე მიწერა ლეიბნიცისა.

კარაბადინი ფრინველთა.

ბალობანი.

ცხოვრება წმიდათა წინასწარმეტყველთა და სხვა და სხვანი ცნობანი.

ჰარაკლისი გიორგისა; მღვდელთ მთავრის ხელდასხმასა წესი; ქრონიკონი, ლანქერნის ღვთის-მშობლის სარტყლისა დადებისათვის.

უკანასკნელი განკითხვა.

ფრინველთ კარაბადინი.

რონინი, მღვდელ-მონაზონის იონასი.

ვეფხის ტყაოსანი,

წიგნი დავით სიბრძნის მოყვარისა; წიგნი სამზღვართა, დავითისა უძლეველისა.

ოქროს ანაქვსი.

იოსიფოს ფლავიოსი.

იოსიფოს ფლავიოსი.

ლექსიკონი ხუცური.

წიგნი ეფრემ მცირისა.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეოთხე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მესამე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეხუთე.

ფილოსოფია.

კითხვა მიგება ურწმუნოისა და მორწმუნისა.

ყოვლად საზოგადო ისტორია, ნაწ. მეორე.

ყოვლად საზოგადო ისტორია ნაწ. მეექვსე.

იოსიფოს ფლავიოს, წიგნი მეშვიდე.

» » » 10, 11, 12.

რიტორიკა მიხითარისა.

ფილოსოფია ბაუმეისტერისა.

ლოღიკა.

მითოლოღია.

თეატრი, ანუ ასპარეზი მატიანეულის გამომცხადებელი.

თეიმურაზის და არჩილის ლექსთ-კრება; ვისრამიანი ლექსად.

ცხოვრება და საგალობელი წმიდის გიორგი მთაწმიდელისა ეტრატზე.

სამოციქულო, უთავბოლო. ეტრატზე.

სახარება ასო-მთავრული, ეტრატზე.

ცხოვრება წმიდათა მამათა ეტრატზე, უთავბოლო.

სახარება ეტრატზე, უთავბოლო.

საგალობელი ეტრატზე.

კითხვა-მიგება ეტრატზე.

ღვთის მეტყველება ეტრატზე, უთავბოლო.

სხვა და სხვა რვეულები.

დაბეჭდილი წიგნები.

ლექსიკონი ჩუბინოვისა, ქართულ-რუსული.

წყობილ-სიტყვაობა.

ლექსიკონი ჩუბინოვისა, ქართულ-რუსული.

ტიმოთეს მიმოხილვა.

ზანდუკი იოანე დამასკელისა.

სახარება—სამოციქულო.

სახარება.

საქართველოს ისტორია თეიმურაზისა.

ცხოვრება მეფის თეიმურაზის პირველისა. არჩილისა.

ბერძული წიგნი.

Ⴋ Ⴍ Ⴛ Ⴖ Ⴅ Ⴀ Ⴐ Ⴈ. *)

— შვილო, შვილო! წარმოუთქმელის მწუხარებით და წყენით წარმოსთქვა მოხუცმა:—რად ჰკუწავ მაგ პასუხებით იმ გულს, რომელიც შენ გემუთვნის, შენი და შენთვის იღწვის?...

ონისე ერთბაშად შეკრთა, გაჩერდა და ორივე ხელით თავი დაიჭირა. ჩამოვარდა სიჩუმე... მოისმოდა მხოლოდ მთიელის გულის-ცემა, რომელსაც თითქოს ბუდიდგან ამოვარდნა განეზრახა. მოხუცი უყურებდა შემბრალებელის თვალებით და აშკარად ეტყობოდა, რომ სიბრალულს დაემძლურა.

— მღვდელო, მღვდელო! გულის გასაგმირად დაიძახა ონისემ და მუხლებზედ დაეცა.—შემინდევ, მაპატიე, შემიბრალე... ბეჩავი ვარ!.. არ ვიცი, რას ვჩადი, რას ვშვრები... თავი მისკდება... გულს ცეცხლი ეკიდება... რაი ვქნა, როგორ ვქნა. თავი მოვიკლა, როგორ მოვიკლა?..

— შვილო, დამშვიდდი.. მოიგონე ღმერთი!.. უთხრა შეწუხებულმა ონოფრემ და დაუმატა:—რას შვრები... რად აძლევ მაცდურს სულსა?...

— ჰა? სულსა?... მაცდურს?.. აბა რაი ვიცი, რა?.. ღთის მადლმა, არ ვიცი და გული კი სკდება, ინთება და ცეცხლი ეკიდება!

— რა მიზეზია?

— მიზეზი? იკითხა იმან ბეჩავად და წუთის სიჩუმის შემდეგ აჩქარებით განაგრძო:—არ ვიცი, არა!.. დამეხსენ, ღთის მადლსა!...

მოხუცმა შეხედა და წყნარად უთხრა:

— ონისე, მოდი შინ წამომყევ!... ამაღამ დაგასვენებ და კარგად შეიქნები.

— ვერა, ვერა! დამშვიდების შემდეგ აღელდა ისევ და ხელები გაასავსავა:—ახლა კი მთაში წავალ.

---

*) (დასასრული) «ივერია» № 11, 1885 წ.

ᲒᲐᲜᲪᲮᲐᲓᲔᲑᲐᲜᲘ.

въ городѣ карсѣ.

ВЪ КАНЦЕЛЯРІИ ВОЕННАГО ГУБЕРНАТОРА

Карсской Области

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА ГАЗЕТУ „КАРСЪ"

на будущій 1886 годъ

газета «КАРСЪ» въ 1886 году будетъ издаваться на тѣхъ-же основаняхъ, какъ и въ текущемъ году. по тойже программѣ и подъ тою-же редакціею.

условія подписки

съ доставкою и пересылкою въ годъ три рубля, въ четыре мѣсяца одинъ рубль.

Подписка принимается въ Канцеляріи Военнаго Губернатора, куда адресуютъ свои требованія и иногородные.

—

Газета «КАРСЪ» имѣетъ ближайшею цѣлью всестороннее изученіе Карсской Области и распространеніе въ обществѣ вѣрныхъ и точныхъ свѣдѣній, какъ о нынѣшнемъ ея состояніи, такъ и о мѣропріятіяхъ, направленныхъ къ ея благоустройству. Цѣль эта можетъ быть достигнута въ той мѣрѣ, въ какой лица, имѣющія, по своему положенію, возможность собирать свѣдѣнія по тѣмъ или другимъ вопросамъ, касающимся Области, ея населенія и расположенныхъ въ ея предѣлахъ частей войскъ, выразятъ свое сочувствіе газетѣ и пожелаютъ оказать ея редакціи просвѣщенное свое содѣйствіе сообщеніемъ имѣющихся въ рукахъ свѣдѣній и матеріаловъ, а потому редакція убѣдительно проситъ этихъ лицъ не отказатъ ей въ своемъ участіи.

„ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ"

(годъ шестой)

журналъ какъ и прежде, будетъ выходить въ 1886 г. по четвергамъ, въ размѣрѣ отъ 1 до 2 печатныхъ листовъ, по прежней программѣ.

Успѣхъ изданія и сочувствіе къ нему нашихъ юристовъ даютъ возможность редакціи «Юридич. Обозр.» указать,—кромѣ Кавказскихъ дѣятелей: С. М. Арцруни, Ф. К. Бакало, Д. З. Бакрадзе, Ѳ. А. Гребенщикова, К. В. Долгова, И. Я. Долголенко, Д. И. Кипіани, Д. В. Квиркеліа, П. М. Лебединскаго, А. А. Павловскаго, Я. И. Рашета, М. А. Селитренникова, Н. П. Смитена, В. А. Хлебникова, Н. А. Шаврова и др.,—еще и на слѣдующихъ лицъ, обѣщавшихъ свои статьи журналу въ 1886 году: к Д. Анциферова, Л. С. Бѣлогрицъ—Котляревскаго (профессора), В. М. Володимірова (профес. и ред. «Жур. Гражд. и Угол. Права»), А. К. Вульферта, В. А. Гольцева, Я. И. Гурлянда, Д. А. Дриля, Г. А. Джаніева. М. В. Духовскаго (доцента универ.), К. А. Неклюдова (оберъ-прокурора сената), А. Е. Носа, К. И. Поскочина Н. Д. Сергѣевскаго (профес.), В. Д. Спасовича, Н. С. Таганцева (профес.), А. Т. Тимановскаго, А. Я. Фонъ-Ашеберга, и мн. др.

—

Новые годовые подписчики на 1886 г. получатъ безплатно предпринятое въ 1885 г. ред. «Юрид. Обозр.» изданіе «Законы царя Вахтанга».

—

Пріемъ подписки и объявленій: Тифлисъ, Сололаки, Нагорная улица, д. Мерабова.

Подписная цѣна на журналъ, съ доставкою и пересылкою: на годъ—10 р.; на 6 мѣс.—6 р.; на 3 мѣс.—3 р. 20 к.

Для годовыхъ подписчиковъ разсрочка: при подпискѣ 4 р., въ апрѣлѣ и августѣ по 3 р.

Желающіе пріобрѣсти журналъ за прежніе года, уплачиваютъ: за 1881 г.—6 р. и за всѣ послѣдующіе по 8 р.

Отдѣльные №№ «Юрид. Обозр.» продаются, по 25 коп., въ Тифлисѣ, въ центральной книжной торговлѣ.

—

Иногор. подписчики «Юрид. Об.» имѣютъ право на полученіе, чрезъ редакцію, свѣдѣній и положеніи ихъ дѣлъ въ Тиф. судеб. учрежд.—въ текстѣ журнала безвозмездно, а письменныя и телеграфныя—по соглашенію съ ред. журнала.

Редакторъ-издатель *А. С. Френкель.*

საქართველოს
მოკლე ისტორია

ისყიდება:

თბილისში გრიქუროვის და ჩარკვიანის მაღაზიებში.

ქუთაისში ჭილაძესთან

ბათუმში მოსე ნათაძესთან

თელავს როსტომაშვილთან

სიღნაღს ვ. ქიტიაშვილთან

გორს ს. ლიაძესთან.

ფასი 60 კაპეიკი.

ვინც პირ-და-პირ გამომცემლისაგან (Въ Тифлисъ Михайл. ул. д. № 45, Георгію Давидовичу Картвелишвили) დაიბარებს არა ნაკლებ 20 ეგზ., იმას წიგნი დაუთმობა 50 კაპ.

ბიბლიოგრაფიული განცხადება

გამოვიდა ახალი სახელმძღვანელო წიგნი ქართული

ქ რ ი ს ტ ო მ ა ტ ი ა

უმცროს კლასებისთვის

შედგენილი

მიხეილ ნასიძისაგან.

შინაარსი: 1. პატარ-პატარა სტატიები, ლექსები და იგავები, **2**) ზღაპრები. 3) საქართველოს ბუნებიდამ და ცხოვრებიდამ (ნიმუშები სამშობლო მწერლების საუკეთესო ნაწერებიდამ). 4) საქართველოს ისტორიიდამ.

ფასი 75 კ.

წიგნი ისყიდება თბილისში ყველა წიგნის მაღაზიებში, წიგნების დაბარება შეიძლება **მხოლოდ** «ცენტრალური წიგნის მაღაზიიდამ», რომელიც 15% (მანათზე 15 შაურს) დაუთმობს, ვინც არა ნაკლებ ათი ეგზემპლიარისას გამოიწერს. ერთი წიგნის დამბარებელმა ორი შაური გასაგზავნი უნდა დაუმატოს.

«ცენტრალური წიგნის მაღაზიის ადრესი: г. Тифлисъ, Центральная Книжная торговля.

გრ. ჩარკვიანის

ქართული წიგნის მაღაზია

გადავიდა იმავე ლორის-მელიქოვის ქუჩაზედ სემინარიის პირდაპირ ზუბალოვის სახლებში.

ი 383
1885

ბიბლიოგრაფიული განცხადება

დაიბეჭდა, გამოვიდა და ისყიდება ახალი, მეხუთე, გამოცემა

«ბუნების კარისა»

გასწორებული და შევსებული. ამ გამოცემაში ცოტად შემოკლებულია პირველი განყოფილება, რომელიც იპყრობს ბუნების მეტყველებას, ჩამატებულია ახალი სურათები, ახალი ლექსები, ქრისტომატია გადიდებულია, წიგნი შევსებულია ახალი ისტორიული განყოფილებით, რომელიც იპყრობს კრებულს აღწერას საქართველოს ისტორიის სახელოვანი პირების ცხოვრებისას და მოქმედებისას. გარდა ამისა, წიგნის ყოველს განყოფილებაში დაკავშირებულია პროზა და ლექსები. გამოცემა შემკულია ახალი ქარტით, რომელიც მოჭრილია საუკეთესო თბილელ სპეციალისტისაგან. თუმც გამოცემა წინანდელზედ დიდია მთელი ასი გვერდით, მაგრამ უწინდელი ფასი შეუცვლელად არის დარჩენილი და წიგნი ღირს თხუთმეტი შაური. ვინც ათ ცალს ერთად იყიდის, წიგნი დაუთმობა თოთხმეტ შაურად, ვინც ოც-და ათს — ცამეტად და ვინც ასს ცალს წაიღებს—სამ აბაზად მიეცემის. წიგნი ისყიდება გამომცემლის ზაქარია გრიჭუროვის წიგნთა მაღაზიაში, კუკიის ხიდის ყურთან და ყველა სხვა მაღაზიებშიაც თბილისსა და ქუთაისში. ვისაც სურს ყდაში გადაკრული წიგნი მიიღოს, ყველა ცალის ფასს უნდა დაუმატოს სამი შაური.